

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1950

*UD OG IND . MANGE SIND
ORDET FLYR I SOL OG VIND
SKALLEN BRISTER . KÆRNEN GROR
HØSTEN DØMMER SÆD OG JORD*

*Danmarks Lærerhøjskole
Eiblioteket
Emdrupvej 101, København NV.*

UDGIVET AF ASKOV HØJSKOLES
ELEVFORENING . FEBRUAR 1951

DEN ENKELTE OG SAMFUNDET

En god ven af den danske højskole vendte for nylig tilbage efter 20 aars udlændighed, og han gav ved hjemkomsten udtryk for sin overraskelse og skuffelse over højskolen. Man talte og sang jo som før trods dette, at verden var ramlet sammen i mellemtiden. Ogsaa hjemlige kritikere konstaterer, at i al fald den grundtvigske fløj af folkehøjskolen er en fortidslevning, der endnu taler om frihed, som om vi stadig levede i liberalismens tidsalder eller fører virkelighedsfjern tale, fordi realiteter som døden og medmennesket fortønes.

Hvis det er sandt, at højskolens tale gaar mærkelig uforstyrret videre trods krig og krise, saa kan aarsagerne være flere.

Grunden kan naturligvis være den, at højskolen i saa høj grad er barn af det 19. aarhundrede, at den uhjælpelig er knyttet til en forgangen tid og nu lever i en fantasiverden uden umiddelbar føling med den virkelighed, der nu omgiver os.

Men der er jo ogsaa en anden — og for højskolefolk mere tiltalende — mulighed, nemlig, at dens syn netop er forankret saa dybt og dens tale saa præget af et forhold til bestandigt gyldige værdier, at den ikke bestemmes af politiske eller økonomiske ændringer af samfundsstrukturen eller undergraves af krig og krise.

Naturligvis er det højskolelærerens pligt at redegøre for tidens aktuelle spørgsmål og ikke blot dyngte kendsgerninger sammen uden vurdering. Det er ikke hans opgave at paatvinge eleven hans eget syn, men at hjælpe ham eller hende til at finde et staasted at vurdere ud fra. Og om læreren maa det forudsættes, at han ud fra sit kendskab til historie, digtningen, samfundslivets og naturvidenskabens lovmæssighed her kan yde en hjælp — og kan yde den, selv om han paa mange punkter selv er spørgende.

Skulle man i en enkelt sætning sige, hvad der er spændingspunktet i den moderne verden, saa er det vel egentlig ikke forholdet mellem et menneske og hans næste eller forholdet mellem staterne, hvor vigtigt og vanskeligt dette end er, men forholdet mellem det enkelte menneske og staten. Her er brydningen mellem nyt og gammelt mest voldsom.

I folkenes barndom og i historisk perspektiv betød den enkelte kun lidet, men familien eller folkegruppen alt. Det er slægtens liv, ikke den enkeltes, der skal fortsætte. Det var bundetheden, ikke friheden, der gav livet mening. Livets fylde var, som i det gamle Israel: at leve midt i sit folk og dø gammel og mæt af dage, og andet liv end slægtens begæredes ikke i den klassiske tid; men allerede prædikeren var fortvivlet, fordi han krævede, at der skulle være mening i hans eget liv, bortset fra slægtens, og ikke kunne finde den.

Ogsaa i græsk tænkning dæmrede det, at den enkelte ikke blot er et led i slægten eller et medlem af folket. I Platons fortælling om Sokrates' død siger Sokrates: »Athenæiske mænd! Vel holder jeg meget af jer, men jeg retter mig mere efter Guden end efter jer.«

I den kristne forkyndelse lyder budskabet om den enkelte sjæls værdi fuldtone. Stadig skal kejseren have sit, men ikke det hele. Den enkelte skal adlyde Gud mere end mennesker. Her forlader hyrden de 99, der er i sikkerhed, for at oplede det enkelte faar, der er faret vild, og her kan et menneske intet give til vederlag for sin sjæl. Disse tanker om den enkeltes høje værd og bestemmelse ligger til grund for vor vesterlandske kultur. At det kristne budskab ogsaa forkynder, at det egentlige liv aldrig kan ejes af den enkelte, men altid i fællesskab med medmennesket, blev vel sommetider mindre paaagtet. Da saa det vesterlandske menneske mistede bundetheden til Gud, men bevarede forestillingen om den enkeltes høje værdi, bliver det kompleksfrie, uhæmmede individ idealet.

Nu er det imidlertid saadan, at det er nødvendigt for at danne et samfund, stort eller lille, at det enkelte menneske er forpligtet af noget større end ham selv. Uden denne forpligtethed: ingen moral, og uden moral: ingen stat og intet ordnet samfund. Spørgsmaalet for os bliver derfor: hvad kommer til at erstatte

denne forpligtethed over for Gud, som er smuldret for de fleste?

Vi vesterlandske mennesker har et behov for aandelig frihed, vi vil have lov til at tale og tænke frit og følge vor samvittighed som den højeste myndighed; men vi har ogsaa et andet behov — trygheden. Vi, der ikke har alvorlige bekymringer for det daglige brød, synes, at friheden er det højeste gode, for hvis skyld vi maa bære selv en krigs ufattelige ulykke og, om fornødent, sætte livet ind; men de mennesker paa jorden, — og det er de fleste, — for hvem det altoverskyggende problem er dette at bjerge det daglige brød, ser muligvis anderledes paa det. Hundreder af millioner i Asien giver gerne afkald paa retten til at kritisere regeringen, hvis denne regering kan give dem den tryghed, at hverken de eller deres børn skal savne det nødvendige. Havde vestens folk forstaaet dette og handlet derefter, medens de endnu havde magten, havde deres egen fremtid som demokratiske stater været bedre betrygget, end den er nu, og det kunne have været klaret med mindre bekostning, end de milliardbeløb, rustningerne nu kræver, og været et bedre værn mod kommunismen, end kanoner nogensinde kan blive.

Denne spænding mellem frihed og tryghed belyses paa en fængslende maade i en bog: »The God that Failed«, oversat paa norsk under titlen »Guden som sviktet«. Her har 6 kendte mænd, hvoraf de mest berømte er Arthur Koestler og Andre Gide, aabenhjertigt fortalt om, hvorfor de efter at have været troende kommunister, forlod partiet. For de flestes vedkommende er det, fordi de kom til Rusland og saa, at ikke blot levede det brede folk ogsaa her i fattigdom og haardt arbejde, men sociale forskelle og utaaleligt bureaukrati herskede som i kapitalistiske lande, og da de kom til at tvivle om, at dette blot var et overgangsfænomen, der ville svinde, naar revolutionen var helt gennemført, maatte de gaa.

Vi har saa let ved at forstaa, at disse fremragende digtere og tænkere forlod partiet; men det har i virkeligheden meget større interesse at faa klarhed over, hvorfor de blev kommunister.

Det var i trediveerne:

Fascismen havde vist sin magt, Nazismen var paa trapperne. Demokratiet blev haanet for manglende handlekraft, selv i demokratiske lande. Hvor var hjælpen? At kommunismen krævede

meget af sine tilhængere, var ingen vanskelighed. De bedste unge følger hellere den, der kræver meget, end den, der yder meget. Det var ikke blot Hitler, der lovede sit folk verdensherredømmet, men ogsaa Churchill, der lovede blod, sved og taarer, der kunne faa et folk til at følge.

Er maalet tilstrækkelig stort, kan selv de største savn bæres. Paulus kunne tænke sig selv at gaa fortabt, om hans elskede folk derved kunne frelses. Længselen efter tryghed gælder ikke blot paa det økonomiske omraade. Den vished at eje den sidste og endelige sandhed er den største vederkvægelse for ængstede og tvivlende sind. De totalitære systemer har den fordel, at de tør falbyde den absolutte sandhed, og det er saa trygt at give sig over, hvad enten det nu er til Roms eller Kremles dogmatik, til Romerkirkens eller kommunismens tro og lære. Den, der er protestant af natur, for hvem samvittigheden er højeste dommer, kan ikke selv gaa ind under et totalitært system, men kan maa-ske nok forstaa, hvorfor andre kan. Ud fra sit syn maa protestanten i politisk henseende blive demokrat, ikke blot fordi demokratiet er en retfærdig eller bekvem styreform, men fordi den snarest giver plads for menneskets værdighed.

Det er rimeligvis nu for sent at angre, at den frihed og lighed, der hører til vestens dyreste arv, kun blev forkyndt eller i alt fald kun tiltænkt egne folke- eller racefæller. De farvede folk talte ikke med.

En af de seks, en neger fra Chicago, forfatteren Richard Wright, har vestens respekt for menneskeværd; men han føler med Asiens og Afrikas millioner, og for dem er vestens demokrati det samme som den hvide mands herredømme, medens kommunismen forkynder ophævelse af alle racemæssige og sociale skel. Det var Paulus, der forkyndte: »Her er ikke forskel paa jøde, græker, træl og fri, mand og kvinde,« men ingen steder har man vel gjort alvor af dette som inden for kommunismen — eller er det ogsaa der kun en smuk teori?

Arthur Koestler hørte til den middelklasse i Europa, der blev ruineret i tyverne, hvor borgerne blev slaaget ud. De, som ikke ville se, at de var slaaget ud, fandt trøst i at tænke paa Versaillesfreden og gav jøderne skylden, de blev nazister. Andre levede videre uden nogen hensigt: »som en vældig sort sværm af trætte

vinterfluer krøb de over Europas duggede vinduer som medlemmer af en klasse, historien havde afskaffet,« siger Koestler.

Men atter andre blev kommunister, deriblandt Koestler selv. Som dreng havde han læst profeten Amos og syntes, han havde ret ogsaa nu, naar han tordnede: »Ve! thi de synger til lyden af harper, de drikker vin af skaaler og salver sig med den fineste olie, men sørger ikke over folkets hjemløshed.« Saa læste han Karl Marx og Darwins skrifter.

»Da hændte noget, som rystede mig som en aandelig eksplosion. At sige, jeg havde set lyset, er en ufuldstændig beskrivelse af en aandelig betagelse. Det nye lys strømmer gennem hjernen fra alle kanter. Hele universet ordner sig til et mønster, akkurat som brikkerne i et puslespil, der som ved trolddom samles med eet. Nu har man svar paa alle spørgsmaal, tvivl og konflikter hører den forpinte fortid til, da man levede i haabløs uvidenhed i den lige gyldige verden, som ikke kendte sandheden. Nu kan intet forstyrre freden, undtagen angsten for at miste troen igen og derved miste det, som gør livet værd at leve. Angsten for igen at falde ud i det yderste mørke, hvor der er graad og tænderskæren.«

Sjældent er en omvendelse beskrevet mere ærligt og ram-mende.

Andre Gide var skuffet af vestens demokrati, han mente, at vestens aand bedst var udtrykt i ordene: »Du skal tjene *mit* brød i *dit* ansigts sved.« Han kom til det resultat, at menneskers lykke ikke bestaar i at have frihed, men i at paatage sig en forpligtelse. Hvert menneske, som blot har sig selv som maal, lider af forfærdelig tomhed. Uden Gud er mennesket dømt til nederlag og fortvivlelse, hvis det da ikke lader en anden tanke indtage Guds plads. For Andre Gide blev det kommunismen, indtil han i Rusland fandt et despoti, der efter hans syn udnytter og knuser mennesket. Han skriver: »Hvis kristendommen virkelig havde sejret, hvis den havde fuldbyrdet Kristi lære, ville der i dag ikke have været noget spørgsmaal om kommunisme — der ville faktisk ikke have været noget socialt problem i det hele taget.« Gide mener, de kristne har gjort mere for at styrke Karl Marx' lære end hans egne tilhængere.

Endelig skal anføres, hvorfor den italienske kommunistiske

partifører Ignazio Silone forstod, at kommunismen var en gud, som svigtede ham.

Han deltog i et møde i komintern i Moskva, hvor man drøftede en henvendelse fra de engelske fagforeninger, der truede med at udelukke de medlemmer, der støttede kommunisterne. En russisk deltager foreslog at klare vanskeligheden saaledes: de enkelte lokalforeninger skulle blot sige, at de naturligvis højede sig for partidisciplinen og saa i praksis gøre det modsatte.

Den engelske kommunist, der havde forelagt sagen, udbrød forfærdet: »Men det ville jo være at lyve.« Svaret herpaa var en skraldende latter, og latteren bredte sig over hele Kreml. Man telefonerede til Stalin og de højeste embedsmænd, og udbruddet vakte allevegne stormende munterhed.

De seks mistede troen, de følte sig svigtet af den Gud, de havde dyrket, men siger alle, at det er strengt: der er ikke blot tale om at skifte overbevisning eller standpunkt, men der er tale om at forlade en verden og slynges ud i det tomme rum.

Hvad har saa vesten at byde til erstatning?

I en kronik i »Politiken« i efteraaret skildrer Jesper Evald malende jubelfesten i Rom 1950 og siger her: »Det er en forbrydelse at tage troen fra mennesker: den, der agiterer for atheisme, er forbryderisk dum, stolt og hovmodig og mindre fri end den, der tror af hele sit enfoldige hjerte.« Man er maaske lidt forundret over dette varme forsvar for troen; men saa fortsættes der: »først naar det er saadan for os alle, at livet her er nok, bliver lodsedler til det hinsidige usælgelige. Naar livet er frit og stærkt og dit eget, saa forsvinder frygten for døden, og bunden gaar ud af salighedshaabet.« Det er jo straks mere kendte toner. Lenin skriver: »Arbejderne skal befries for troen paa et liv efter døden ved at mane dem til at tage del i vor tids kamp for et bedre liv her paa jorden.« Paa visse punkter synes der ikke at være saa langt fra øst til vest. Spørgsmaalet om det rette forhold mellem enkeltmennesket og samfundet kan ikke klares uden at tage stilling til spørgsmaalet: »Hvad er et menneske?«

Har østens kommunisme og vestens positivisme ret i, at mennesket er et naturvæsen, der restløst er bestemt af arv og kaar, saa kan der vel rent logisk ikke indvendes meget imod, at den enkelte helt maa underordne sig statens tarv. Noget anderledes

stiller det sig, hvis det kristne syn paa mennesket er rigtigt: at det er et væsen, bestemt til det evige — det egentlige liv. Inden for det kristne syn er det ikke saa vanskeligt at bære spændingen mellem kravene om friheden, bundetheden og trygheden; men giver dette syn plads for — ikke blot personlig, men ogsaa en social løsning? Det er muligt, at kirken har været mest optaget af den enkelte sjæls frelse, og især, at den enkelte selv har været det; men den sociale tone savnes ikke i *evangeliet*. Paulus skriver: »Den, der siger, han elsker Gud, men hader sin broder, er en løgner.« Men vi behøver blot at tænke paa bønnen: »Giv os i dag vort daglige brød«. Det hedder ikke »Giv mig mit«, men »os« og »vort«. Det er sømmeligt, at den, som beder om noget, mener noget med ordene og er interesseret i, at det sker. Hvis enhver, der beder denne bøn, mente noget alvorligt med det — var lige saa interesseret i, at hans medmenneske — hans næste — det menneske, han møder paa sin vej, havde det daglige brød, som han selv, saa havde der ingen brug været for kommunismens evangelium.

Den enkelte kan bede til diktatoren, til staten eller til Gud; men verden bliver ikke taalelig at leve i, inden den enkelte af os interesserer sig for, at vort medmenneske ogsaa har dette daglige brød. Uden dette, ingen social tryghed. Den, der har set det, er forpligtet deraf — er bundet og kan netop derigennem opleve at være fri, mere fri, jo højere han er bunden, — og denne forankring er tidløs.

J. TH. ARNFRED.

MIDTVEJS I DET TYVENDE AARHUNDREDE

I.

Det var midtvejs i det nittende aarhundrede, at folketanken vaagnede her i vort eget land og ud over Europa. Baade statsstyrelsen og statsgrænserne skulde da lægges i folkets egen haand, baade politisk og nationalt skulde selvbestemmelsesretten gælde og friheden indføres. Længe var denne overgang fra enevælde og embedsstyre til folkestyre og frihed for det enkelte menneske blevet forberedt i europæisk tænkning. Det attende aarhundredes tænkere i England, Amerika og Frankrig havde betragtet mennesket som et fornuftvæsen, og det var baggrunden for, at man vovede at foreslaa, at statsmagtens tøjler paa mennesker skulde slippes eller i hvert fald slækkes. I det nittende aarhundredes begyndelse var det i højere grad de aandelige muligheder i det enkelte menneske og i folkets liv, man troede paa, og ud fra hvilke man begrundede, at mennesket og folket skulde have frihed. Men fælles for baade oplysningstid og romantik var altsaa kravet om frihed og dette, at man havde noget at begrunde friheden med. Man kan jo ikke lade staten slippe herredømmet over mennesker, hvis man ikke tror, at de paa en eller anden maade kan styre sig selv — enten fordi de betragtes som fornuftvæsener, eller fordi man tror paa det selvstyre, der ligger i at være lydige mod sine egne aandelige muligheder.

Fælles for de aandelige strømninger, der førte frem til folketankens gennembrud midtvejs i det nittende aarhundrede, er altsaa en tro paa menneskets evne til paa en eller anden maade at styre sig selv indefra eller ovenfra. Man troede paa noget i mennesket eller maaske over mennesket, men i hvert fald paa noget, der kunde regulere menneskets handlinger indefra, saa man kunde vove at lade staten slippe sit faste tag om mennesket.

En saadan lys tro paa de indre muligheder i folkets hidtil ubrugte, brede lag, muligheder, som netop vilde komme til udfoldelse, naar staten slap sit faste greb om disse mennesker, kom f. eks. til udtryk i den nationalliberale digter *Carl Plougs* ord i den grundlovgivende rigsdag i vinteren 1848—49: »Det er uendelig vigtigt, at det fond af store og ædle kræfter, som slummer i almueklassen, kan komme staten og det offentlige liv til gode, og det kan ske gennem den almindelige valgret.«

Man tager næppe meget fejl, naar man karakteriserer disse ord som udtryk for en grundstemning hos dem, der midtvejs i det nittende aarhundrede kæmpede for folkeligt selvstyre og almindelig valgret. I denne grundstemning kunde der nok slaas dybe skaar i form af skuffelser som dem, de nationalliberale embedsmænd led, naar bønderne ikke vilde stemme paa deres kandidater, men foretrak deres egne bondefødte rigsdagsmænd, eller som dem, det samme parti led gennem borgerkrigen 1848—50. Ja, der kunde komme katastrofer ind over os som den i 1864. Og disse skuffelser og denne katastrofe kunde bringe hele samfundsgrupper som de nationalliberale helt bort fra troen paa de gode kræfter i folket og deres sejr under selvstyrets og den almindelige valgrets tegn, saa de meldte sig blandt demokratiets modstandere efter 1870. Og de kunde bringe en enkelt stort tænkende mand som *D. G. Monrad* til at tvivle om vort folks livsmuligheder, som da han under debatten i rigsdagen om de tyske fredsbetingelser i 1864 erklærede, at hvis denne fred blev vedtaget, var »dødsstemplet sat paa dansk folkelighed«.

Men skuffelserne og katastrofen kunde alligevel ikke hos dem, som kom til at føre folket ind i den nye tid — og altsaa heller ikke hos folket selv — kvæle troen paa, at friheden og selvstyret vilde kalde paa nogle rige muligheder i folkets dyb og derfor i sig selv vilde hjælpe folket og landet over katastrofen. At vinde indad, hvad udad var tabt, vilde jo netop sige, at ansvaret for landets fremtid skulde lægges paa folket selv, og at selve det at faa ansvaret betroet skulde kalde kræfterne frem af folkedybet. Selve troen paa *mennesket i folket* var ikke gaet til grunde, hvor galt det ellers saa ud for landet og staten Danmark. Og dette menneske i folket skulde der kaldes paa gennem det ansvar, som selvstyret lagde paa de mange enkelte. Der var

altsaa noget at kalde paa, mente man. Ubrugte reserver at gribe til i nødens øjeblik.

Dette lyse haab til folkets muligheder var ingenlunde hos alle udtryk for nogen billig optimisme. Til syvende og sidst var det hos en mængde af førerne omkring midten af det nittende aarhundrede begrundet i troen paa, at mennesket er en Guds skabning, altsaa staar under Guds lov og derfor kan taale, ja maa kræve friheden, for at lydigheden mod Guds lov kan blive bestemmende for ham i stedet for statens tvang, og hans menneskeliv saaledes kan udfoldes som et rigere og sandere liv. Det var *Orla Lehmanns* synspunkt, da han i 1848 begrundede den almindelige valgret med ordene: »En udødelig menneskesjæl er i mine øjne noget saa ophøjet, at det kun kan være som en indrømmelse til verdens brøstfældighed, at man kan lægge saa stor vægt paa en tønne hartkorn mere eller mindre« (nemlig som betingelse for valgretten). Og det var det samme syn, *D. G. Monrad* gav udtryk for med sine ord fra den samme debat om den almindelige valgret: »Vi tror ikke, at fattigdom eller rigdom gør nogen væsentlig forskel med hensyn til menneskesjælens dybeste indhold, vi antager, at arbejderen med samme varme og inderlighed kan tilegne sig de højeste sandheder som den rige.«

Ud fra denne tro paa, at der dybest i den jævne mands bryst bor en mulighed for eller maaske en ubevidst længsel efter at adlyde Guds lov, gik man derfor i gang med at »oplyse« den jævne mand ved at vække denne længsel i ham, sikre paa, at naar den var vakt, vilde ansvarsfølelsen over for folk og land og medmenneske vokse frem af den. En saadan tro laa bag den megen system med højskoletanker, som i virkeligheden var oppe i den tid (Grundtvigs var jo ikke den eneste), og kom f. eks. frem, naar *Carl Ploug* i sin oven for nævnte tale fortsatte med at kræve, at der fra »de dannedes side« maatte udfoldes »større virksomhed for at oplyse og udvikle« de lavere klasser og »give dem et rigtigt begreb om de pligter, de kaldes til at udøve«. Han troede i det hele, at den almindelige valgret vilde fremme »den indbyrdes undervisning« mellem klasserne.

Ved midten af det nittende aarhundrede var man derfor i fuld gang med at frigøre den jævne mand fra autoritetstro og tradition. Man gav trykkefrihed, religionsfrihed, foreningsfrihed,

forsamlingsfrihed o. s. v. og aabnede derved for en strøm af forskellige meninger om alt mellem himmel og jord, der væltede ind over den jævne mand, saa han ofte blev helt tummelumsk. Og man rev ham ud af et økonomisk og socialt fællesskab i haandværk, handel og landbrug, der samtidig havde været et moralsk og menneskeligt fællesskab, og smed ham ind paa en fabrik sammen med tusinde andre eller gjorde ham til en lille betydningsløs funktionær i et vældigt, upersonligt maskineri. Alene stod han tilsidst med et brøl af højttalere omkring sig, hver anbefalende sit politiske eller religiøse patent, alene stod han i et stort, koldt økonomisk maskineri. Og han frøs i sin ensomhed, for det surrogat af et fællesskab, man stak ham ud ved at forene ham med de mange millioner andre ensomme i store masseorganisationer, varmede ligesom ikke rigtig. Og det indre lys, det fornuftens eller de guddommelige muligheds indre lys, som skulde have været tændt i ham, da han fik friheden og den almindelige valgret, det blev ikke tændt — ikke hos alle, ikke hos de mange, hvis fejlen saa ellers kan være.

Naar saa tilmed den jævne mand midtvejs i det tyvende aarhundrede finder sig selv staaende mellem rygende ruiner af de skønne stæder, der gennem aarhundreder var Europas stolthed, og mellem koncentrationslejrenes rygende krematorieskorstene, saa er det ikke mærkeligt, at han spørger efter, hvilke velsignelser denne store frigørelsesproces egentlig har bragt, om den tro, man gik ud fra, paa muligheden af at vække ansvaret hos den jævne mand over for Guds lov, er rigtig, om man ikke havde befundet sig bedre ved at blive under autoritetens, traditionens og statens herredømme, og om man ikke skal søge paa en ny basis at oprette et autoritært statsvælde, saa den enkelte kan komme ind under en ydre, tvangsmæssig lov, siden han har vist sig ikke at kunne administrere friheden ret.

Efter hundrede aars stræb med at faa ansvaret til at vokse frem i frihed, stilles vi nu paany overfor spørgsmaalet: har vi ikke troet for stort om mennesket? Er det ikke bedre paany at faa ham ind under ydre myndighed, siden han har vist sig ikke at være i besiddelse af en indre?

II.

I sin bog »Midtvejs i det tyvende aarhundrede« skildrer den unge digter *Ole Sarvig* indtryk fra en rejse gennem et Europa, der i øjeblikket tumler træt og forvirret rundt omkring dette store spørgsmaal, hvis det da ikke allerede har besvaret det gennem indførelsen af det saakaldte folkedemokrati. Rejsen er gaaet gennem Polen, Tjekkoslavakiet, Italien og Frankrig, og paa rejsen saa han som i et geologisk snit gennem Europas historie tre kulturlag: det gamle, katholske traditions- og autoritetsbestemte Europa, det individualistiske, demokratiske og kapitalistiske Vesteuropa og det nye autoritære, folkedemokratiske Østeuropa.

Han skjuler ikke fejlene ved det gamle, det katholske Europa. Ved domkirkerne i Italien mødte han gamle koner, menneskevrag, som tiggede turisterne om brød. De tiggede aldrig hos italienerne, »de har forlængst testamenteret deres fattige til kirken. Kirken plager dem dag og nat, kommer og samler ind i alle smaa butikker og bar'er netop i de sene eftermiddagstimer, naar salget gaar godt, og kassen er fuld. Det mindste, den kan gøre, er at tage sig af de fattige. Der gaar forlydender om, at paven har købt skibslaster af korn i Amerika til overpris. Den gamle kone vil formodentlig ogsaa faa sin part af det, men næppe før den politiske situation kræver det. — Det er i den samme kirke, man hver morgen klokken 9 kan se kirkens embedsmænd i røde kutter og med halve læsebriller paa under smaa grønne kontorlamper bag deres glasskranke. De læser messen for de døde — for dem, som har betalt for det. Scenen er som i ethvert mæglerkontor«.

Men dette katholske Europa havde alligevel een vældig styrke: det gav mennesker et billede af virkeligheden, omfattende baade himmel og jord, Gud og djævel, og mennesket midt imellem. Billedet var altomfattende: »Der var intet andet end billedet, og alle var inde under det. Kirkernes kupler var verdensrummet, deres vinduer himmeltegnene og legenderne, som markerede tidens vej og sjæleaarets fremadskriden. Skovrydningen, kultstedet var nu af sten, og stammerne stod i kirkernes søjler. Solen skinnede gennem skovens mørke som en sol i den dybe nat fra den store solrose over alteret. Og altid i disse rum var alteret graven, den hellige, tidsalderens billede, hvorover

søvn, der engang skulde afløses af opstandelsen, rejste sin drøm.« Døden og graven hørte med andre ord med i billedet, virkeligheden var ikke tilsløret, men over den hvævede opstandelseshabet sig. Han sammenligner kirkeskibene med kvindelegemer. »De var jomfruen, som til sin tid skulde føde sønnen. Derfor var det Mariakultens tid og endnu ikke kristendommens.« Styrken i billedet var dets altomfattende karakter — at det ikke tilslørede dødens og gravens virkelighed — og dets legemlighed: »Kirken var blevet helt jordisk, helt grav.« Saar og pine, død og smerte, alt dette tog kirken ind til sig — for at lade Kristus bære det med og for os. Den lod ikke mennesket ene i det daglige liv — den indviede arbejdet i landbrug, haandværk og handel gennem skytshelgener og religiøse fester —, den lod ikke mennesket ene i syndens vold — gennem sine skriftestole bragte den trøst og tugt til synderen (og i tugten er der jo ogsaa et fællesskab) — og den lod ikke mennesket ene i dødens pine og smerte, for Kristus tog ham jo gennem kirken ved haanden gennem den sidste svære vandring. Saa jordisk, saa virkelighedsnær var kirken. Men betingelsen var naturligvis, at man opgav sin individualisme og gav sig ind under lydigheden.

I det øjeblik, det andet Europa traadte frem, da friheden blev vundet og individet løsrev sig fra denne ydre lydighed, gik kirkens helhedsbillede til grunde. Kirken forsvandt som legemligt fænomen, nu søger hver sin private opbyggelse i lønkammeret med sin bibel. Kirken blev usynlig og abstrakt og ikke til at finde for de umyndige. Den enkelte blev stillet alene med de store livsspørgsmaal, og med friheden kom hundredvis af løsninger væltende ind over ham. Resultatet blev forvirring og en følelse af formaalsløshed. Middelalderens Europa havde sit fælles formaal for alle mennesker, nu har hver sit lille private formaal med tilværelsen, man maa søge det i sit eget indre — hvis man i det hele taget søger det og ikke nøjes med det mest nærliggende formaal: tilfredsstillelsen af jeg'ets lyster. Paa sin rejse rundt i det kapitalistiske og individualistiske Vesteuropa har Sarvig fornemmet denne formaalsløshed eller rettere maaske de mange millioners lige saa mange jeg-formaal. De hænger som en dirrende, nervøs uro over Vesteuropas storbyer.

Vi har konstrueret os en anden verden end den katholske

med det store fælles formaal. Vi har med vores frihedssans ikke villet stille noget fælles formaal op, enhver skal søge sit eget livs formaal. Men det har betydet — baade i økonomi og politik —, at enhver søger sit jeg-formaal, og at den, som er dygtigst dertil eller som paa anden maade faar overtaget, kan dirigere de andre. Vi har med vor fremragende intelligens og vor videnskab konstrueret en verden, der er velindrettet for den, som hensynsløst søger tilfredsstillelse for jeg'ets private formaal. Men intet fælles formaal varmer og lyser op. Vor verden er kold og haard. Den er vel planlagt, men kun ud fra synspunktet: jeg'ets tilfredsstillelse. Den er præget af en formaalsløs plan. Det er ikke mennesket, men individet, som er formaalet, og det vil sige, at den er uden formaal.

Tag f. eks., siger Sarvig, den moderne beboelsesforstad til en europæisk storby. Mens den gamle bykærne klynger sig med krogede gader omkring kirken, der symboliserer det store fælles formaal for alle mennesker, er beboelsesforstaden rationel og dødsens kedsommelig. Det er der altsammen: bager, viktualie, mejeri, børnehave, fødeklinik, skomager, skole, biograf, kirkegaard, bank! Og alligevel er det umuligt at leve der, for stedet er dødt, det er uvirkeligt, konstrueret, det er rent intellektuelt bygget op, men det mangler noget varmende, noget levende, noget menneskeligt.

Paa samme maade er det gaet med familiebaandene. Pengene, som er symbolet paa jeg'ets rationelle og iskolde egoisme, har spængt dem. De har taget mødrene fra de smaa børn og jaget dem ind i fabrikken, mens børnene blev sendt paa vuggestue. De har jaget de gamle ind paa en anstalt, for ingen havde raad til at have dem boende i familiehjemmet mere. Som frost er pengene trængt ind overalt, har bygget fabrikker og fattigkvarterer, øde boligkaserner og pralende forretningsgader — og har fjernet mennesker fra hinanden.

Det er finansmændene, som er vor tids hjerne. Iskoldt og rationelt forkynder de, at forretning er forretning, hvilket vil sige umenneskelig. Fejlen ved den verden, vi har skabt, er ikke, at den hist og her er mislykkedes for os, saa vi skulde kunne nøjes med at lappe lidt paa den ved sociale hjælpeforanstaltninger. Nej, det er netop naar den lykkes, det er naar den fun-

gerer allerbedst og mest rationelt, at den viser sin umenneskelighed. Ikke sært, at den er endt i krig og ruiner.

Man behøver blot i denne rationelle, iskolde planmæssighed, som ikke har andet formaal end jeg'et, at indsætte et tvingende, kollektivt formaal, saa er man ovre i folkedemokratiet. I stedet for pengene, som dirigerer vor rationelle produktionsmaskine, har folkedemokratierne indsat det kommunistiske politbureau, i stedet for det individualistiske formaal et kollektivt. Men maskinen er akkurat lige saa iskold og umenneskelig, mennesket er i nøjagtig samme grad materiale — i det kapitalistiske samfund for den profitbegærende finansmand, i kommunismen for parti-sekretariatet. I det kommunistiske samfund kan vi alle se den iskolde, umenneskelige rationalisme til fordel for et nyt, abstrakt samfund, og vi er enige om at fordømme den. Men kan vi se, at der i kommunismen blot trækkes linier skarpere og klarere op og længere ud, som allerede findes i det samfund, vi selv har skabt i Vesteuropa? — — —

Naturligvis findes der ogsaa andre linier i vor vesteuropæiske kultur end den iskolde, som her er trukket frem, og som Sarvig i sin bog saa skarpt fremhæver. Der findes en, der regner med mennesket og med menneskers gensidige forpligtelse, men vi maa vist indrømme, at hvor megen plads vi end har givet denne menneskelige linie i vort aandsliv, i litteraturen og i foredragene, saa har den jeg-betonede, kolde rationalisme i hvert fald formaaet at sejre i vort økonomiske liv. Fint og aandeligt har vi gjort vor »kirke« usynlig og ulegemlig — og har fjernet den fra vor hverdag. Den katholske kirke var legemlig og jordisk og stod midt i det sociale og økonomiske liv. Men vi har gjort den aandelig og abstrakt og har dermed overladt hele vor hverdag til jeg'et og den rationelle beregning.

En kendt dansk politiker har over for kommunismen hævdet, at det er umuligt at bevare friheden paa det aandelige livs omraade, hvis den totalt afskaffes paa det økonomiske og sociale livs omraade. Og det er sikkert fuldstændig rigtigt. Men hvis vi i den samme sætning erstatter ordet frihed med ordet menneskelighed, saa den kommer til at lyde saadan: Det er umuligt at bevare menneskeligheden paa det aandelige livs omraade, hvis den totalt afskaffes paa det økonomiske og sociale livs omraade

— saa rummer den maaske dog ogsaa en sandhed, som vi trænger til at høre, vi som gennem profitjageri og rationalisering er havnet i en kold og umenneskelig hverdag.

III.

Middelalderen havde, siger Sarvig, den styrke i sin virkelighedserkendelse, at den regnede med djævelen. Den onde var legemlig, til at tage og føle paa bogstavelig talt, med horn og hale og klov. Han hørte med i »billedet« lige saa godt som den legemlige kirke. Man vidste, at han var der, og man regnede med ham. Vi har i vort utrolige hovmod afskaffet baade Gud og djævel. »Ringere end alle andre tider, hvis kulturer forsvarede sig mod sine dæmoner ved at give dem navne og gøre sig forstaaelige billeder af dem, saa de kunde genkende dem og kæmpe mod dem, — blev vi fanget af det onde, vi ikke kunde se eller ikke havde set.« Det var, fordi vi ikke erkendte den onde som en magt i os, at han overrumplede os midt i vor moderne civilisation. Vi havde forlængst afskaffet ham som en latterlig middelalderlig naivitet, og pludselig dukkede han op som krigens og koncentrationslejrenes virkelighed, et produkt af vor egen iskolde beregnings og jeg-dyrkelses aand, det rationelle, videnskabelige masse-mord. Disse to ting: krigens og koncentrationslejren er da — siger Sarvig — vor tids egentlige billede. Det er et dæmonisk billede, et helvedesbillede, »en rædsel af et saa svimlende perspektiv, at kun den dybeste tro paa menneskets og livets mening kan overvinde den«.

Midtvejs i det tyvende aarhundrede staar vi da mellem angst og rædsel, ruiner og masse-mord. Og Sarvig peger paa, at aarsagen maa findes i den kendsgerning, at vi ikke har været virkelige i vor erkendelse af det onde, og at vor høje tro om mennesket har været for »aandelig« og abstrakt, saa den ikke har ført os ind under en forpligtelse over for medmennesket i hverdagen.

Enhver af os maa nu prøve at gaa ind under denne dom, gaa ind under den uden skæven til siderne og uden trøstende tro paa, at vi nok slipper ud fra den igen. Krigens og koncentrationslejren er vor virkelighed, den samme iskolde rationalisme, som skaber bilerne og plastic'en, myrder millioner. Skylden er vor egen, den onde er en virkelighed i os.

Det er saadan, vore unge digtere gaar ind under dommen. Lad mig her nævne et digt af *Ejgil Nikolajsen* («Heretica» 1949 nr. 5), der hedder »Paaskemorgen«. Digteren staar eller tænker sig at staa en tidlig morgenstund ved koncentrationslejren Maidanek, ved hvis port man ved befrielsen fandt et lille bjerg af børnesko, hvis smaa ejermænd havde maattet lade livet i gaskamrene.

Vil mørket faa mig til at snuble? Jeg maa træde vande i et avnehav af bittesmaa, forladte børnesko: min høst i ladeporten, Maidaneks.

I mine øjenhuler støvet driver.
Mine klamme hænder bærer stadig
duft af sæbevand — — Pilatus! hvorfor
møder de mig kun som mørke skygger?

Vi har vasket vore hænder som Pilatus over for det, der skete i koncentrationslejrene, vore hænder bærer endnu duften af sæbevand. Men der bliver ingen paaske paa den maade. Digteren ved ikke selv, om han tør tro paa paasken:

Snart er jeg naaet frem til gravens tunge
sten. Om lidt vil solen bryde havets
horisont, og duggens nattetaarer
vil forgaa i denne morgens smil.

Det maa være morgen nu,
og jeg kan intet se.

Smækkes gaskammerdørene op —
aabner ladeporten
for det spirende korn
for uendelige rækker af vandrende børn
paa nøgne fødder,
lys bag lys
af barfodede, syngende børn?

Er stenen væltet bort fra graven?

Jeg staar i mørke.
Jeg kan intet se.

Digteren tør ikke forkynde nogen opstandelse, men han lægger skylden paa os, hver enkelt af os, uden tøven. Vil nogen

sige, at den skyld er umulig og vanvittig for mig at tage paa mig, saa er der vel kun at sige, at dens umulighed ikke er større end livets og dødens egen umulighed. Kun gennem denne umulige skyld kan menneskets hele situation i dag sammenfattes, løftes ind i en sammenhæng, saa vi alle kommer hinanden ved.

Det er nede i denne virkelighed, angstens, rædselens, helvedets og skyldens umulige virkelighed, at mennesket i os i dag alene kan genfødes til et legemligt og jordisk liv og maaske en dag kan give vor hverdag en sammenhæng paany, et præg af forpligtelse over for medmennesket.

POUL ENGBERG.

HVAD HAR BACH AT GIVE VOR TID?

»I Mindeaaaret for Joh. Sebastian Bachs Død.«

Hvor mange Gange har vi ikke i Aar set denne Overskrift i Aviserne, naar der averteredes en Bach-Koncert, og hørt det samme i Radioen før en Bach-Udsendelse.

Det lyder næsten som en Undskyldning og er det temmelig sikkert ogsaa. Undskyld, ærede Damer og Herrer, vi ved godt De hellere hørte noget andet, men vi vil nu gerne spille Bach, og saa har vi Anledningen deri, at det er 200 Aar siden han døde.

Men selv om denne Undskyldning altsaa fremføres og selv om den vil blive gentaget foran alle Bach-Fremførelser i dette Efteraar, er det alligevel saadan at der, maaske især blandt Ungdommen, findes en voksende Forstaaelse for Bachs Tonesprog, en voksende Trang til at høre hvad han har at sige. Da dette er en Kendsgerning — saa »Undskyldningerne« maaske slet ikke er saa paakrævede endda — har jeg Lyst at stille det Spørgsmaal: Hvad har Bach at give vor Tid?

At besvare dette Spørgsmaal fyldestgørende er naturligvis umuligt. Det vil altid være umuligt i Ord at give Udtryk for hvad Musik indeholder, saadan at der ikke er en større eller mindre uforklaret Rest tilbage. Jeg havde nær sagt: Det er jo derfor vi har Musikken, nemlig en Kunst der udtrykker det Ord og Tanker ikke kan gengive. Der er ganske vist Musik der forsøger at »male«, den saakaldte Programmusik, hvor man tænker sig en Handling og forsøger at afmale den i Toner. Gjort af en genial Musiker bliver der altid Musik ud af det — tænk f. Eks. paa Beethovens 6. Symfoni hvor den første Sats iflg. Komponistens egen Overskrift udtrykker de muntre Følelser som Naturen hensætter Mennesker i. II. Sats hedder »Scene ved en Bæk«, III. Sats: »Bøndernes lystige Stemninger ved at være sammen« o. s. v. Dette er en Slags Programmusik, men den er genial og forbliver derfor sand

Musik. Men i sig selv er denne Musikart farlig og en Afsporing. Det der skaber Musik er ikke de dertil eventuelt knyttede Forestillinger men Musikkens eget Væsen, dens Spændinger gennem Interval (Tonespring), gennem Dissonans og Konsonans i Samklangen og gennem Rytmerne, rolige eller livlige, blide eller enerske, samt gennem noget saadant som Tonestyrke: forte eller piano m. m.

Paa een Maade udtrykker Musik i sig selv mindre end Ordets Kunst idet den ikke rummer Tanker og Begreber. Paa en anden Maade udtrykker den mere. Al Kunst udtrykker iøvrigt mere end Tanker og Begreber, ogsaa Ordets egen Kunst, Poesien. Den virker igennem det den siger, men desforuden virker den gennem det den ikke siger men *er* i Kraft af sine uudtalte Tanketilknytninger, sin Rytme, sin Lydfarve. Men paa det sidste Omraade rager Musikken som Udtryksform langt op over Poesien. Musikens Rytme har en Uendelighed af Muligheder, og det samme har dens »Lydfarver«, dens Klange, dens forte og piano.

Selv om Bach undertiden ogsaa maler i Toner, især hvor det gælder at udtrykke den Tekst der ligger til Grund for hans Musik som f. Eks. i hans »Passioner«, saa er dog langt den største Del af hans Produktion *absolut Musik*, d. v. s. Musik som virker i Kraft af sine egne Midler, i Kraft af de Spændinger som Musikens eget Væsen rummer.

Er det muligt gennem selve Bachs Musik at trænge ind til hvad han er, hvad der kendetegner hans Personlighed, hvad han har at give? Og kan vi derigennem faa en Forstaaelse af hvordan han virker paa vor Tids Mennesker og hvad han kan betyde for os?

Jeg tror at for en Del Mennesker er den Tanke fremmed at Musik skulde betyde noget virkeligt i den Forstand at den skulde være stort mere end underholdende og anvendelig i et Tomrum i selskabeligt Samvær. Maaske især for en Del af dem der regner med Ordet som Hovedmidlet naar det gælder Vækkelse og Opdragelse af Mennesker. At Musik skulde kunne vække og paavirke varigt og reelt er en Tanke som indtil nu ikke har paavirket det folkeopdragende Arbejde i større Grad.

Nu være det langt fra mig at ville paastaa at vi kan undvære Ordet. Den anede men ukendte Gud meddelte sig først og frem-

mest til Menneskene gennem Ordet. Ordet er Aabenbaringsens Vej. Men tror man paa Grundtvigs »Menneske først og Kristen saa« som omend ikke den eneste Sandhed saa dog en Arbejdshypotese, faar man Brug for Musikken paa samme Maade som man faar Brug for Poesien. Man faar Brug for alt det som aftegner en fuldkommen Verden for os ufuldkomne og elendige, saa vor Anelse om en aandelig Virkelighed styrkes. Jo dybere denne Anelse trænger ind i Sindet, jo mere utaalmodig bliver dets Higen og, forhaabentlig, dets Bøn om at opleve det fuldkomne og det evigt varende.

For nu at faa fat paa noget af hvad der indeholdes i Bachs Musik maa jeg tage nogle bestemte Eksempler frem. Jeg henter dem fra de mest bekendte og lettest tilgængelige Værker.

Vi spiller B-moll Præludiet fra Wohltemperiertes Klavier, I. Bd. To Nodesider fylder det, men det indeholder en Magt, et fortættet Liv. Begyndelsen bestaar af et Motiv i opadstigende Sekunder (Entonetrin) ligesom imod en Modstand: Vi gaar tre Toner op og gentager Toptonen nogle Gange, men griber saa tilbage (noget tvinger os ned) for saa at gaa tre Toner op igen og saa hviler vi os idet vi gentager Tonen paa det nu indvundne Højdepunkt. Det er som om det er umuligt at gaa lige op, spændingsløst og gnidningsløst, Stoffet, Sindet er tungt at arbejde med, der er Modstand, vi er under Tyngdekraftens Lov. Og i Basen gentager sig den samme Tone, mens Melodien stræber op; maaske er det denne monotone Bastone, der holder igen, saa Sindet ikke kan svinge frit. Rytmen er ensartet, det samme Rytmemotiv gennemvæver ikke blot den her beskrevne Indledning men hele Stykket og skaber den Sammenhæng, den ubrudte Strøm som er saa karakteristisk for Bach saavel som for en Del af hans samtidige. Nu Samklangen, den tredie af Musikkens »Dimensioner«. Tilsyneladende opstaar den som en Følge af den underste og øverste Melodilines Bevægelser. Og da den ene stræber op og den anden, den gentagne Bastone, bliver liggende fast og urokkeligt, opstaar der de mest smertelige Dissonanser. Allerede i 2. Takt møder de os og vi føler at vi er kommen ud for et Menneske med haarde indre Kampe. Mens Dissonanserne kommer og gaar vedvarer Rytmen, den er Bestandigheden i Bach. Hører og spiller man hans Stykker, overalt vil man finde den uophørlige

Rytme. Gaar en musikalsk Linie til Ro, straks begynder en ny, ingen tomme Huller, ingen eller næsten ingen afspændende Pauser. I hele B-moll Præludiet findes kun 2 Spændingskurver, det hele er bygget op som af eet Motiv i spændte Buer af en gigantisk Kraft, som den reneste gotiske Katedral.

Man kunde sammenligne et saadant Præludium med f. Eks. Schuberts kendte As-Dur Impromtu, Op. 142, og B-Dur Temaet med Variationer af samme Opus. De musikalske Buer er her ganske smaa, Pauserne, jeg mener Hvilepunkterne, er hyppige, det er let at trække Vejret, det hele er nemt og overkommeligt og kræver kun ringe Aktivitet. Hos en Komponist som Beethoven er der vel større Spændinger, se f. Eks. c-moll Sonaten Op. 10 Nr. 1. Den første store musikalske Sammenhæng varer 22 Takter, men den rummer ikke mindre end 4 forskellige Ideer, der forekommer derfor mange »Kommaer«, Taktgrupper staar ved Siden af Taktgrupper, Helheden brydes ustandseligt, det er kortsagt en anden Stil, en anden Holdning. Ikke mindst i Andanten er Leddelingen næsten systematisk gennemført, det er den rene Symmetri. Noget lignende møder vi ogsaa i Pathetique-Sonaten som overalt hos Beethoven. Vel er hans Musik kraftfuld, udpræget maskulin, men den er det paa en anden Maade end Bachs. Det er mere stejle Rytmer og krasse Dissonanser som udtrykker Kraften end som hos Bach stort udsvungne Spændingskurver af et og samme Tema. Beethovens Kraft er Trods og Selvhævdelse, især i hans Ungdomsværker, det er hans egen — og Tidens — »Sturm und Drang«, denne stormende Trang til at faa Plads for sin Personlighed paa Trods af alt, paa Trods af Omgivelser og Traditioner.

Bach er baaret af noget, mens han kæmper sin Kamp, hans Kraft indordner sig noget større end hans egen Personlighed, den er altid fremadrettet. Dens Væsen er nærmere det, vi kalder *Styrke*.

Dette var een Side hos Bach. En anden er hans dybe Inderlighed.

I grænseløs Mangfoldighed giver han Udtryk for sin Inderlighed. Hør igen B-moll Præludiet. Hvad kan føre os stærkere tilbage til os selv og vore inderste Problemer end dette 2-Siders Storværk. Eller hør Koralsættelserne i Bachs Passioner og

Kantater. Det er vel ikke muligt at høre dem uden at bevæges i sit Indre.

Paa en anden, uefterlignet og uefterlignelig, Maade udtrykkes den Bach'ske Inderlighed, grænsende til Ekstase, ofte i en eller anden Solostemme, der udsynger Sindets Bevægelse samtidigt med, at en eller flere andre »Stemmer« gaar i en fuldkomment lovbunden og rolig Rytme. F. Eks. Andanten i Den Italienske Koncert. Bassen gennemfører fra Takt til Takt den samme »Melodi« i den samme Rytme, mens Overstemmen, Soloen, bevæger sig frit fabulerende og formet i store spændte Buer.

Vi møder her en Personlighed, higende og umættet, men samtidigt indordnet og baaret af en ubrydelig Lov. Denne Spænding mellem en Higen efter personlig Livsudfoldelse, en Rækken sig efter Livsmættelse indtil det smertelige, og denne Bundethed til overpersonlige Livslove udtrykt gennem Overstemme og Understemme kan næsten sprænge det Sind, der lytter. Men at Bach her og utallige andre Steder i sine Værker magter at forene disse to Modsætninger, tilfører den der opfatter det en Oplevelse af Livets allerstærkeste Kræfter. Bach levede i disse Modsætninger og blev ikke sprængt. Han fandt, men altid i Kamp, Syntesen imellem dem. Derfor sætter hans Musik os maaske først i en Tilstand af Spænding, men derefter eller samtidig, i en forunderlig Ligevægt. Man maa forstaa Forskellen paa den Ligevægt der opnaas ved, at vi stilles overfor et Kunstværk der lyser af Skønhed og er en Aabenbaring af den Skønhed, der ogsaa findes i Livet, og den Ligevægt der bærer Mærke af, at den har været igennem en Strid der truede den paa Livet, intet mindre.

Tænk paa hvor mange Kunstnere der gaar og leger i et Hjørne af Tilværelsen. Ogsaa dem har vi Brug for. Men den store Kunst, det er ikke Chr. Winthers Natur- og Elskovslyrik fra Sjællands Bøgeskove, og det er ikke Lange-Müllers skælvende Augustnat, hvor daarende den end kan være. Det er Dostojevskis Himmel og Helvede, det er den Kunst der fastholder og sammenfatter Livets modstridende Kræfter.

Vi kan vist sige at ret forstaaet er Bach Middelalder og Efter-Renæssance paa een Gang. Middelaldersøen er han i sin absolutte

Gudstro, Søn af Renæssance og af Protestantisme er han, idet han er Eneren der kæmper og trygler om Liv og Frelse. Luthers Sjælekamp dukker op for en, naar man fordyber sig i Bach. Bach er nemlig mere end religiøs — religiøs kan man, som mangan Kunstner beviser, være uden større indre Brydninger — han er kristen.

Hans store Efterfølger, *Haydn*, er from, from som en H. C. Andersen, maaske som en Ingemann. Guds Verden er lys og god, Tak og Pris. Hør hans Værk »Skabelsen«: denne Verden er god at leve i. *Beethoven* søger i megen Kamp — og synes at finde — Fred (saavidt jeg opfatter det uden at kunne forklare det) i sit eget Sinds forunderlige Afklarethed efter alle Livets Storme og Brande. »Det er forbi, det er gennemlidt« synes at tone ud af hans sidste Værker, f. Eks. Klaversonaterne Op. 106 og 110.

Ogsaa i andre Perioder møder vi hos Musikkens store Aander Modsætninger til en Bach. Hos Palestrina f. Eks., Modreformationens Tonedigter. Han er den katolske Kirkes troende Barn, der findes ikke Tvivl hos ham, ingen mærkbar Kamp, der findes kun Tilbedelse. Heller ikke han kender til Splittethed, til egentlig Dualisme.

Det gør Bach. Han staar som den der i sin Musik spænder Bro over Svælget mellem Himmel og Jord, hans Inderlighed udspænder sig mellem hans søgende og kæmpende Sind og hans urokkelige Bundethed af Gud.

Hvad kan vi lære af ham, vor Tids Mennesker, vi som er to Ting: Individualister og, i det mindste naar vi er unge, ikke saa lidt Romantikere som en Schubert, berusede af vore egne Stemninger, vort brogede Følelsesliv og vor Livstrang? Eller som Beethoven kæmpende for at faa Luft for Lidenskab og Plads for Selvhævdelse, altsammen Stemninger og Tilstande, som hører det 19. Aarhundrede til. Trods al Modernisme er vi nemlig endnu det 19. Aarhundredes Børn. Men nogle af os har ogsaa en Snert af det 20. Aarhundrede med dets Gøren sig haard, fordi Verden er haard, og fordi Cement, Bunkers og Tanks fylder op i vor Bevidsthed og saa temmelig tromler vore Illusioner ned. Det 20. Aarhundrede tramper brutalt og sømbeslaet frem, det elsker Dissonansen for Dissonansens Skyld. Der er en vældig Styrke

— og Fest ogsaa — over dets Trampen af 10.000 Fødder. Hør bare paa Dissonanserne midt i Carl Nielsens Aladdin-March eller Indledningen til hans Symfonisk Suite — for at nævne noget af det mest moderate jeg kan komme i Tanker om, og De hører Haardhedens Fest.

Vi spørger om Bach har noget at give os, det totalitære Aarhundredes Børn. En Kraft har han, som ikke er mindre end den der præger vor egen Tids Musik, og et radikalt Mod har han til at tage fat om Dissonanserne, som ikke staar tilbage for vor Tids Radikalisme og Sans for Realiteter. Hans Kraft er blot ikke en utøjlet Kraftudfoldelse men en bunden Kraft, en Styrke. Og Styrken forener han med en Inderlighed som vi ikke kender i Dag. I Dag falder Inderligheden og Kraften fra hinanden. Hvad har de med hinanden at gøre? De raaber hjælpeløst til hinanden.

Forstod man i et totalitært Samfund hvad Bach's Musik egentlig indeholder maatte man forbyde den. Den indeholder Sprængstof for et Samfund der undertrykker Personligheden og »ophæver« Gud.

Men det er vel i og for sig ikke underligt at netop det be-
trængte Menneske i vort Aarhundrede søger en Komponist som Bach. Vi trænger til de Kræfter der er i hans Kunst, og størst er dog ikke de Kræfter hans eget Sind rummer, selv om de er vældige, størst er den Magt der tvinger de modgaaende Kræfter i det sammen til en Helhed.

Spørger man til sidst, om Bach da har fundet Syntesen, Sammenfatningen af alle de Strømme, som har baaret Europas Aandsliv fra Middelalderens Gudstro over Renæssancens Menneskefrigørelse, gennem Wienerklassicisme (Haydn, Mozart, Beethoven) og Romantik med al dens »Verdenssmerte«, maa man, naar man skal være ærlig, svare Nej. Saa stort er det vel ikke givet noget Menneske at være. Den jordnære og frodige Menneskelighed som en Haydn er Udtryk for, den jegbetonede, af »Weltschmerz« gennemsyrede Higen som Beethoven gløder af har næppe, i det mindste næppe bevidst, strejft en Bach's Sjel. Men som han er, Barn af sin Tid, Overgangen mellem det 17. og 18. Aarhundrede, hæver han sig op af denne og sammen-
smelter Aarhundreder i sin Kunst. Den absolutte Gudstro virkeliggjort, ikke blot i Kirken ovenover os eller udenfor os, men

i den enkeltes Personlighed med dens Behov af Frihed til at spørge, at granske og tvivle før man tror.

Med Rette kaldes en saadan Kunst tidløs.

Trætte af det 19. Aarhundredes følelsesbetonede Romantik, saa fuld af Illusioner, utilfredsstillede af Mozarts og Haydns lykkelige Dennesidighed, tvungne ind i vor Tids haarde Virkelighed søger Mennesket Bach. Han fører ikke ind i uvirkelig Drøm, han ansporer vor Aktivitet, han viger ikke tilbage for de realitetsbetonede Dissonanser, men han bevarer sin Personlighed. Hans Kraft kunde have ført ham ud i Dæmoni, men betvunget af en endnu større Kraft end sin egen drev den ham til at bygge Katedraler.

Oktober 1950.

ELSE BARTHOLDY.

NOGLE ROMANER AF SIGRID UNDSSET

Der går så forbløffende megen tid med bare at leve. Man står op og fyrer i komfuret og vasker børn og giver dem morgenmad og småsnakker med dem, man drikker morgenkaffe og dvæler et øjeblik ved en cigaret; man rydder op efter morgenmad og morgenvask og nattesøvn og den foregående dag og vasker klatvask. Så er det tid at lave middagsmad; man laver maden og spiser den og prøver at få tid til at nyde både maden og samværet om den; man lægger børn hen at sove, man vasker op, man pyn-ter lidt på hjemmet med at pudse et fad og sætte blomster i et glas, for bare at have fornemmelsen af lidt »livsberigelse«. — — Man laver kaffe og tager børn op fra middagssøvn og stryger lidt, og så er det aften, man laver aftensmad og lægger børn i seng og får gæster til aftenkaffe; man laver aftenkaffe og vasker op efter den og tømmer askebægre ud og retter puder op og går i seng og sover hos sin ven, der ved et sandt og varigt held er ens ægtefælle.«

Sådan skrev Anna Sophie Seidelin i en artikel i Information for et par år siden, og med disse ord har hun skildret den ramme, der er normen for det store flertal af jævnt stillede, jævnt flittige og jævnt lykkelige mennesker i vort samfund, som det er i dag — og endnu. Alt hvad der leves og opleves ud over denne ramme, er uløselig tvundet ind i den, den er det faste. De store begivenheder er bryllup, barsel og begravelse; men dagen efter skal huset igen ordnes, familien have noget at spise, fabrikken eller kontoret eller gården passes. Dagliglivets ramme er vel ikke mindre ensformig for manden end for konen.

Dette store flertal af folk er digterens publikum. Og hvad er det, vi ønsker os og forlanger af det, vi læser?

Dette spørgsmål er blevet livligt diskuteret i de sidste år. Udgangspunktet for diskussionen har været den moderne, »ufor-

ståelige« lyrik først og fremmest. Fra visse hold har man hævdet, at folk vil have noget, de kan forstå. Digterne skriver for hinanden og for kritikken, og resultatet er, at de bliver mere og mere spidsfindige og uforståelige for menigmand, som så lader dem i stikken og læser Morten Korch, der så sandelig skriver det, hans publikum vil have.

Men det er næppe rigtigt, at det først og fremmest er det letfattelige, folk vil have. Det, vi søger, er medviden, og det skyldes kun uvanthed med læsning, når man tror, at denne viden om mennesket findes i størst mål hos den forfatter, der kan give den en letfattet form. Det, vi vil finde hos digteren, er det, der lever i os selv. Vi vil have, at han skal vide noget om, hvordan vort liv er, hvad vi slider med, at vi bliver trætte og modløse, om vore glæder og vore bekymringer og sorger og lykke. Men et spejlbillede af de synlige ting er os ikke nok. Vi vil også, at han skal vide noget om vore hemmeligheder, som vi knap selv fatter og ikke kan formulere, om det formløse, men højst virkelige virvar af drifter og drøm og ufærdige tanker, der ligger under vort livs mere eller mindre ensformige overflade. Det gør ikke så meget, at det heller ikke er muligt for digteren at lægge det klart frem i dagen: sådan og sådan er det. Vi anerkender selv det dunkleste udtryk i det øjeblik, da vi føler, at vi her har noget tilfælles med ham, der i sin egenskab af kunstner formår at give det en eller anden form.

Medviden er altså ikke noget, der udelukkende har med forstanden at gøre. Det går dybere. Det er en egenskab, en kvalitet hos digteren, der kan nå til hans læser ad mange veje. Uden den er han ingen rigtig digter. — Det kan ske, at vi står over for et digt, som vi ærligt og redeligt ikke fatter meningen og sammenhængen i, men at vi dog på en eller anden måde ved, at dette er godt. Vi føler en dunkel varme ved læsningen, som når solen skinner på ens lukkede øjenlåg og fremkalder sære tegn og figurer uden egentlig form. Men i selve kontakten med denne varme er der noget levende og sandt. Han ved noget, som jeg også ved, noget som er svært, måske umuligt at sige; men det er der, og det varmer. Det er digterens medviden. Jo vanskeligere de ting er at formulere, som digter og læser har en fælles viden om, desto dunklere bliver hans form, og desto dunklere og mere uhånd-

gribelig bliver læserens forståelse. Men varmen er der. — — —

Vi almindelige mennesker, der lever sådan, som Anna Sophie Seidelin beskriver det, finder i Sigrid Undset en stor, medvidende digter. Hun ved alt om vort dagligliv med dets mange små gode og onde ting, men tillige om alt det, der bryder tungt og besværligt i sindet, længslen og uroen og angsten og utilfredsheden. Og først og fremmest ved hun, at hvad der end rører sig i et menneske og kæmper enten for at finde form eller for at forblive skjult, fordi det er farligt, så er det uløseligt bundet sammen med dagliglivets krav, med de små ting, som *er* livet for mennesker, der skal gå på denne jord. Det daglige job kan ikke forsømmes, selv om en mand føler grunden vakle under sig, for kone og børn har krav på det praktiske udbytte af dette job.

Det, vi vil have ud af digterens medviden, er hjælp til at finde ud af livet og os selv. Vi søger hjælp til at finde forskellen mellem illusion og virkelighed, forholdet mellem os selv og andre mennesker, mellem os selv og universet. Hovedtemaet i al hendes digtning er disse to problemer: hvorledes skal menneskene leve med hinanden, og hvordan skal menneskene leve med Gud. Der står i hendes bøger en evig kamp mellem kravene om indordning, respekt for love, der ikke ustraffet kan brydes, og selvhævdelsen, selvudfoldelsen. Det er en yderst reel og realistisk kamp, hvis ramme bestandig er den samme: hverdagen.

I året 1919 gik Sigrid Undset ind i den katolske kirke. I de to sammenhørende romaner »Gymnadenia« og »Den brennende busk« skildrer hun den moderne konvertits udvikling, og her tager hun med al ønskelig tydelighed livet af al snak om eskapisme og romantisk dragning mod den katolske gudstjenestes æstetiske skønhedsværdier. Konversionen betegner et skel i hendes forfatterskab. I romanerne og fortællingerne fra tiden før fortæller hun om menneskers stræben for at komme til rette med sig selv og hinanden; og det religiøse problem berører hun i disse år på den forbeholdne måde, som er karakteristisk — og naturlig — for de fleste moderne mennesker, der nok aner, at her har vi at gøre med en realitet, hvis væsen er os uklart, men som vi stadig må prøve at finde ud af. I de to store middelalderromaner »Kristin Lavransdatter« og »Olav Audunssøn«, der er skrevet efter 1919, viser hun os mennesker, hvis inderste livskerne er det

religiøse liv, troen på en almægtig skaber, hvorfra al lov og orden har sit udspring. Deres liv og problemer er gennemglødet af dette, ja, udelukkende betinget heraf. Her giver hun os sit svar på problemet: forholdet mellem Gud og mennesket. Hvad enten vi anerkender Gud eller ej, må vi i hvert fald anerkende kristendommens love, fordi de er de eneste, der gælder, fordi der er realitetserkendelse i dem. Men rigtig mening og sammenhæng giver først bekendelsen til Gud, skaberen, som den, der har skabt alverden og mennesket i sit billede. Fra ham er al lov afledet; den, der bryder med hans lov, må betale med sit livs mening.

Efter de to store middelalderromaner kommer først de to bøger om konversionsproblemet, og derefter følger tre moderne romaner (hvoraf den sidste er en del af en aldrig fuldført helhed), men ingen af dem er egentlig religiøse i deres emne, langt mindre katolsk propaganda. Men de handler om love, der ikke kan brydes: trofastheden og ansvaret for næsten, kyskheden og moderens bundethed til børnene. Det religiøse problem er kun indirekte berørt. Det er karakteristisk for Sigrid Undset, at hun ikke bruger sin kunst til religiøs propaganda. Det, hun vil sige, er noget om, hvordan menneskene *er*, ikke om, hvordan de burde være i hendes øjne. Loven for hendes kunst finder vi egentlig tydeligst formuleret i de ord, hendes mor skrev til hende i den udgave af Blichers »Trækfuglene«, som hun forærede hende i anledning af hendes første bog: »at du som forfatter altid må se op til Blicher som dit forbillede, være ubestikkeligt ærlig som han, frygtløs se livet i øjnene, som det er, og sandfærdigt berette, hvad du ser.«

Vor oplevelse og vort udbytte af at læse Sigrid Undset er imidlertid ikke en acceptering af hendes resultater, men især den befrielse, der ligger i at leve med hendes mennesker, kæmpe med dem og mod dem, og i at føle vore egne store og små problemer draget ind i hendes inderlige medviden om menneskets indre og ydre kår.

Tre af hendes fortællinger hører særligt sammen i deres belysning af hverdagens problem. Det er fortællingen »Den lykkelige alder« fra 1908, dens fortsættelse »Fru Hjelde« fra 1917 og den store roman om Kristin Lavransdatter fra o. 1920. Imellem de to nutidsfortællinger og middelalderromanen ligger hendes

optagelse i den katolske kirke. Der er en fundamental forskel på hendes opfattelse af det religiøse problem i de tre værker. Men hendes etiske holdning er dybest set den samme. Den er teoretisk udformet i hendes bog »Et kvinnesynspunkt« fra 1919, hvori hun har samlet en række foredrag og artikler fra årene 1912—19.

Hendes ungdoms religiøse standpunkt findes udtrykt i digtet »Credo« fra hendes eneste digtsamling »Ungdom« fra 1910. Det lyder sådan:

Det, som blev min lod i livet, det kan ingen Gud forandre,
og den sorg, som lagdes på mig, må jeg ene bære frem,
hvorfor bøje sig og betle, hvorfor nytteløst at klandre —
blev de onde kår os givet, må vi bøje os for dem.
Vi blev født i smerte alle, og mod evigheden sender
vi forgæves vore bønner, did hvor tanke ikke bunder.
Men jeg knæler og jeg beder til den Gud, mit hjerte kender,
som har trøst for dem, som tror på ham, i alle tunge stunder.

Han kan lære mig at skjule det for andre, når jeg græder,
og at gemme for de glade min erfarings bitre ord,
og at bøje mig ærbødigt, når jeg går forbi de steder,
hvor der skinner livets festblus og de lykkelige bor.
Det, som blev min lod i livet, det kan ikke han forandre,
men hver dag han rækker mig den vin, min tanke styrker,
og han lyser for min fod på de veje, jeg må vandre.
— I mit hjerte bærer jeg den guddom, som jeg dyrker. —

Gud er skabt af hende selv, er noget i hende selv. Synspunktet findes uddybet i foredraget »Det 4. bud« nogle år senere. Hun skriver her: »Det højest udviklede selv har nok i forvisningen om, at menneskehedens kulturformue består og vil øges, så længe menneskearten forekommer på jorden. Det menneske, som vier sine evner, sit arbejde til at øge denne kulturformue, som er villig til at ofre sin private, korporelige eksistens for at øge menneskeslægtens fælles rigdom, det menneske bekender gud i sine gerninger — den gud, vi har skabt i vor lignelse. At mennesket skal blive gud ligt og kende ondt og godt, det er kulturens mål. Det kan aldrig nåes af det enkelte individ, fordi gud aldrig bliver færdig fra vore hænder. Alt kulturarbejde er gudskabende.«

Den gud, mennesket dyrker, og hvis love det vil følge, er altså efter hendes mening på denne tid et intellektuelt princip, den

højeste og fineste udfoldelse af det bedste i mennesket selv, men ikke derfor mindre realitet eller mindre streng og krævende i sine — det vil altså egentlig sige: menneskets egne, moralske love. Disse love taler hun om i det samme foredrag. Alle moralbegreber, siger hun, er resultatet af intellektuelt arbejde. Naturen i sig selv er amoralsk, og det samme er menneskets naturlige drifter. Når menneskets bevidsthed tager stilling til de naturlige drifter, opstår moral. Det er den menneskelige samvittighed, der grupperer de naturlige instinkter i de onde og de gode. Det er slægtens nedarvede kollektiverfaring for, hvad der er gavnligt eller skadeligt for dens trivsel, der har skabt begreberne ondt og godt. At modtage og på produktiv måde arbejde med denne nedarvede slægtserfaring på alle områder, at føle sig forpligtet over for den, det er kultur. »Civilisation,« siger hun, »vil jo bare sige, at et menneske erkender sine forpligtelser og opfylder dem, i hvert fald så langt det er tvunget til det. At et individ er kultiveret, vil sige, at det føler sig forpligtet — jo højere kultur, jo mere ubegrænset forpligtelse mod den arv, som gives videre fra slægt til slægt under stadig fornyelse.« I denne slægtsarv finder vi navnene på det, som er godt, så godt og sandt, at det lægger lovene for vort liv, hvor meget disse navne end fornægtes og devalueres. Hun taler om »de gamle blanke ord, dydernes navne, de, som er blevet halvejs latterlige ord — det er de ord, menneskene trænger til at lære — styrken, visdommen, retfærdigheden, barmhjertigheden, kyskheden (dermed mener Sigrid Undset lidenskab for intellektuel skønhed, kærligheden til alt, hvad der er uplettet og fast), mådeholdet, tapperheden — og mange andre blanke ord. Vi trænger til beviserne på, at menneskene kan leve efter de ord, at de ikke er unaturlige, unormale begreber.«

De to samhörrende nutidsfortællinger handler om en kvinde, Uni, der som ung vil være skuespillerinde, men opgiver sin drøm om kunsten for at gifte sig med den mand, hun elsker, fordi hun indser, at hun ikke kan klare at være kunstnerinde, hustru og mor på een gang. Men det falder hende tungt at tilpasse sig den tilværelse, hun selv har valgt, hvor der ikke er plads for alle de muligheder, hun synes, hun har i sig. Billedet af denne kvinde er meget sandt. Man fornemmer hendes usigelige træthed, hendes surhed, hendes fortvivlede bitterhed over det, der går til spilde,

svingningerne i hendes sind mellem den kyniske bitterhed og de små opmuntringer og glæder, der lyser op i hverdagen. Igennem denne dagligdag med børnepasning og stoppetøj og indkøb går kampen i et menneskesind for at finde den måde at leve på, som er dets virkelighed.

Problemet er dette: Hvad koster lykken? Er det en pris, som jeg orker at betale? Og *hvad* er lykken?

For den unge Uni — og for de andre unge piger, vi møder i bogen — er lykken først og fremmest selvudfoldelsen, at kunne leve med alle sine evner spændt og alle sine muligheder udnyttet, at være sit eget og sin lille verdens midtpunkt. Veninden Charlotte Hedels formulerer det sådan: »Det er det samme, vi vil allesammen — hvilken måde vi så vælger for at få tag i det. — — Leve et eneste øjeblik med hele vort væsen vendt indefter. Sådan at vi ikke ser med øjnene ud i gaslygterne og tågen, men ind på vort eget »brændende« hjerte.«

Uni har svært ved at vælge mellem de to veje, hun har at gå. Den ene er at gifte sig med sin Kristian, som hun er sikker på. Men alt det officielle forlovelsesvrøvl har ligesom taget glansen af dette forhold. Hun klager sig til Charlotte; det at alle ved det, gør det så gråt, skønt de jo egentlig alle vidste det før også. Charlotte siger kynisk: »Måske *du* ikke vidste det så sikkert.« Netop dette usikkerhedsmoment er det, som drager hende den anden vej, hun kan vælge, nemlig at blive skuespillerinde. Hun tror og håber, men hun er ikke sikker.

Kristian kan ikke lide, at hun er skuespillerinde, men han prøver ærligt ikke at hæmme hende. Hun forsøger at forklare ham og sig selv, hvordan det er for hende. »Du er ikke den anden for mig. Kunsten, det er jo noget helt andet. Det er det, som er det bedste hos mig. Hvis jeg ikke kunne elske noget højere end mig selv — — kunne jeg da elske dig med en kærlighed, der var noget værd?« Han forstår, hvad dette betyder. »Kunsten hun elskede mere end sig selv — det var jo bare hende selv, hendes eget væsens udfoldelse. Kunsten — noget gråt, abstrakt noget — det virkelige, det var hendes egen længsel, energi, hendes selv. Han, det var altså noget uden for det.«

Det går hende dårligt som skuespillerinde, for hun er ikke kunstner, det er så pinligt tydeligt for os. Hun vender tilbage

til Kristian og bliver gift. Af rent praktiske grunde kan det ikke gå, at hun klarer begge dele.

Så går hun altså der i det dagligliv, som hun selv har valgt. Men efterhånden, som hendes kræfter slides og kærligheden mellem dem bliver hverdag, voxer den følelse til i hende, at hun er blevet snydt for noget. Hun ved sikkert, at intet kan gøres om, for intet er så fuldstændigt afgørende i et menneskes liv som at have tilhørt en anden med legeme og sjæl. Men bitterheden er der ligefuldt. Træt og forgæves længes hun tilbage til tiden, før hun valgte og føler længslen efter »at have sig selv urørt, intet bortgivet, intet oplevet, med hænderne fulde af gaver at give, med valget foran sig og alle livets muligheder blånende som de blå fjelde, der omringer vidden til alle sider.« Hun gør sig også klart, hvad det var, hun drømte om. »Sådan var det, vi drømte: sorgen, det var det store — de dirrende, stakåndede ord, der sprængte sig vej fra et hedt og grådfyldt bryst. — — Lykken, det var en stue, hvor lampen lyste mildt over et bøjet kvindehovede, en hvid søm i en kvindes hænder — —. Vi troede vel ikke andet, end at det var lykken vi længtes efter. Men længtes vi ikke efter begge dele? Jeg fik det, vi mente med lykken. År ud og år ind har jeg siddet bøjet over vuggen og sømmen. Er det længsel efter ulykkens storm, der har murret og murret i mit hjerte? Ånej, jeg er ikke færdig med livet, med mig selv — —.«

Da hun netop på dette tidspunkt møder en mand, der kun har øje for det store og strålende i hende, det, der aldrig skulle blive brug for i Kristian Hjeldes hjem, men som hun skulle have foldet ud i sin kunst, en mand, som »kun ville have set kvinden i hende og ikke bare en tjenestepige«, er hun svært modtagelig. Denne fremmede er nokså ubetydelig, men hun ser i grunden slet ikke ham, kun sit eget spejlbillede i ham. Igen står hun ved et valg. Men også denne gang er det et valg, der er afgjort på forhånd. Hun valgte Kristian, fordi det i hvert fald var sikkert, at ham kunne hun ikke leve uden. Og dette nye er kun en illusion. Hun er trofast og ærlig, og hun ved, at hun er bundet med alt, hvad der duer i hende, til hverdagen hjemme. Alligevel gør det ondt at tage opgøret og slippe drømmen for uigenkaldeligt sidste gang. Den fremmede spiller naturligt nok ingen rolle i det op-

gør; det er udelukkende noget, der foregår mellem hende og hendes mand. Han tvinger hende til at forklare sig om dette forhold til den fremmede. Det er i og for sig ganske uskyldigt, men han aner de muligheder, det indebærer. Også for ham er det forfærdeligt at måtte tage opgøret, fordi han frygter for at høre, hvad hendes følelser for ham egentlig er blevet til. Hun siger ham, at børnene er hende ikke nok. »Jeg vil kende livet som en smag i min egen mund. Jeg vil vide, at der er en lykke, som fylder og mætter et menneske — een gang i livet i alt fald.« Det er hendes krav, og blot det at sige det er at dømme manden. Hun ser i hans hvide stivnede ansigt, at han forstår det, og at nu er den der, ulykken, som hun ville møde, den attråede stund, da et menneske skal råde over alle sine levedage, da de tilfældige ord, der bryder sig frem, aldrig kan gøres usagte. Og hun ser manden som en anden end sidekammeraten i hverdagen, ser ham som den, skæbnen har valgt at dømme hende under eet med. Den fremmede er forsvundet fra hendes tanke. Så kræver manden. At hun opgiver dette for sig selv, fordi hun er børnenes mor, og på hende tåler han ingen plet. »En mor skal ikke blot være uangribelig, men også synes uangribelig.« Det betyder, at hun må tage ham med i købet, for de er som to heste spændt for det samme læs. »Det du mener med lykken, der fylder og mætter et menneske — du ved, at det kan du aldrig få. Ikke for en pris, som du orker at betale.« Den pris er børnene og det, de to har haft og stadig har sammen, manden og hustruen. De er bundet af det, at de een gang har valgt ud af deres inderste sjæl og vilje. »Der var ingen fremmed imellem dem — det var bare de to, ægtefællerne, som pinte hinanden og elskede hinanden og vidste alting om hinanden og vidste ingenting om hinanden — som mennesket piner og elsker og kender og kender ikke sig selv.«

Opgøret er forbi, og hun har fulgt lovene; de blanke ord, som hun har gjort oprør imod, har bestemt hendes handling — trofastheden, selvbeherskelsen, ærligheden. Hun når en ny forståelse af, hvad lykken er. »»Lykken,« tænker hun, »hvordan har jeg, så gammel jeg er, kunnet gå hen og tro på lykken — eller tvivle på lykken. Den lykke, som Kristian og jeg havde engang, der er som et stjernesud. Den korte stund det lyser,

skal man huske og ønske sit hjertensønske, den korte stund, de kærtegn er svimlende og nye, skal man forstå og råde over sit liv. — Og lykken i børnene er så selvfølgelig, at man tænker ikke på den. Alle de stunder det glitrer i hjertet af glæde — over det sjove de siger, og de komiske første skridt og at de viser fornuft — — —. Vi tænker ikke på, at det er lykken, alle de tusinde små glimt. Skønt det er dem, vi lever af. Sålænge jeg har mine børn, ved jeg, at jeg orker at leve. — — Og når jeg tænker på, at Kristian og jeg har elsket hinanden og i grunden gør det endnu, og at sådan som det er imellem os nu, vil det blive til vore dages ende — så tror jeg, at jeg skal godt orke at dø engang.« — — —

Her er ikke mere nogen illusion om selvudfoldelsens fest, men her er virkelighed og menneskeliv. Her er medviden om voxne, ansvarlige menneskers liv på ondt og godt. Sigrid Undsets svar er, at lykke er ikke selvudfoldelse på lovens bekostning. For mennesket er der kun lykke at finde under loven. — — —

I middelalderromanerne, hvis inderste kerne er forholdet mellem mennesket og dets skaber og dette forholds betydning for det almindelige liv i familie og samfund, finder vi ikke en anden vurdering af disse love, men derimod et nyt udgangspunkt i betragtningen af dem, nemlig at Gud er skaberen og lovens kilde. I »Efterskrift«, den sidste artikel i »Et kvinnesynspunkt«, siges det således: »Jeg har virkelig engang været skråsikker på, at vi mennesker havde æren af at have skabt Gud som et idealbillede, vi med mere eller mindre fasthed i forsættet og med vxlende held forsøgte at danne os efter. At ikke vi mennesker selv skulle have den hele skyld for tilværelsens mange slags kalamiteter har jeg aldrig troet. For det enkelte menneske har det selvfølgelig afgørende betydning, enten vi tror, at vi har skabt Gud, eller Gud har skabt os, og dermed har det jo i længden den samme betydning for det hele menneskesamfund. Men for pasningen af dagliglivets forefaldende gøremål er det, hvad enten man tror på det ene eller det andet, lige vigtigt at erindre de gamle ord: Soli Deo Gloria.«

Med disse ord, hvormed hun, hvad enten man betragter Gud som det højeste intellektuelle princip eller som den almægtige skaber, dog lægger målet for al menneskelig stræben uden for

det enkelte individ, har hun tegnet forbindelseslinien op mellem sit etiske standpunkt før og efter overgangen til katolicismen. Men det religiøse standpunkt er altså forandret. Den højeste og første realitet er Gud. I forholdet til ham skal alt menneskeligt leves og prøves. Dette er udgangspunktet for den store roman om Kristin Lavransdatter.

Denne bog er fortællingen om en kvindes strid og slæb med hus og børn og mand, trods den historiske ramme ikke så meget forskellig fra fortællingen om Uni Hjelde. Men den kamp, der her går under det daglige livs ramme, er et menneskes strid med sig selv om forholdet til Gud.

Som ung pige synder Kristin mod Gud og sine forældre. Hvad man end nu om dage kan mene om dette, at en ung pige sætter sig op mod slægtens bestemmelse for hende for sin kærligheds skyld — vi vil vel nærmest betragte det med sympati — så er det for et menneske fra den tid en meget alvorlig forseelse. Det første af alle menneskelige hensyn skyldte middelaldermennesket sin slægt, dens æres og dens ejendoms beståen, og når en fader med kærlig omtanke som Lavrans valgte en husbond til sin datter, så var det ikke et udtryk for umyndiggørelse eller et forældremagtkomplex. Han vælger på langt sigt: kan denne mand være en god og hæderlig ægtemand for datteren, vil han værge hende og deres børn, ære hende og forvalte hendes ejendom, som hun bringer med i ægteskabet, på bedste måde? For pigen følte denne bestemmelse over hende vel også kun i sjældnere tilfælde som utålelig tvang; sådan måtte det være, og var de ydre forhold i orden, kom kærligheden såmænd nok. Mod misbrug af forældremyndigheden havde kirken den lov, at et ægteskab kun kunne få lovlig gyldighed, dersom bruden selv indvilligede; blev hun tvunget, kunne hun søge kirkens beskyttelse mod sin slægt, og den skulle da dømme i sagen. At man i middelalderens historie næsten aldrig hører om slige sager, kan vel have flere årsager; der er mange måder til at få en ung, umyndig pige til at gå frivilligt med. Men det har vel i det store og hele været sådan, at pigen simpelthen har været indstillet på, at slægten varetog hendes tarv på bedste vis. Hun følte sig som et led i slægtssammenhængen og indordnede sig under den.

At Kristin sætter sig op mod faderen er vel en alvorlig sag,

nen ingen synd. Lavrans er ikke den mand, der vil tvinge sit barn ind i et ægteskab med en mand, hun ikke elsker, hvor fordelagtigt dette end måtte være, og han bøjer sig da også for hendes ønsker. Men synd er det, at hun fortier og lyver for ham, selv om det halvvejs er for ikke at gøre ham sorg. Hun tør ikke lade ham vide, at hun allerede tilhører Erlend, mens denne bejler til hende, og da hun har fået sin vilje, lever hun sammen med ham, så hun må fejre bryllup i sin faders gård med et to måneder gammelt foster under hjertet. Det er en synd og en skam, som vi i dag ikke forstår uden igen at huske på tidens umådelige følelse af ansvar over for slægten. Barnet, der fødes, er slægtens arvtager, og der må ikke være skygge af tvivl eller plet på dets ægte fødsel. Men værst er det, at det er synd mod Guds bud.

Men da barnet er født, og det ikke længere kan skjules, at hun har syndet, følger hun loven for at opnå Guds tilgivelse. Alene og barfodet går hun med barnet på armen bodsgang til Helligolavs skrin i Nidaros for der at ofre sin gyldne brudekrans, som hun har båret med urette. Der løser det op i hendes hjerte, der har været hårdt af angst og fortvivelse, men uden anger. Hun ser, hvad hun har modtaget af kærlighed hjemme, men da det ikke gik efter hendes vilje, »havde hun rejst sig, som en hugorm rejser sig og stinger«. Også forholdet til manden i ægteskabets første tid ser hun klarere på. Hun har hævnnet sig på ham for deres fælles synd. »Hun havde ladet, som hun troede, Erlend brød sig ikke om hende, fordi hun var styg og syg — når hun mærkede, at han tog sig nær, at han havde ført sig selv og hende i folkemunde. Hans små sky og ømme ord havde hun slået tilbage i hans mund, og når hun selv drev ham til at sige heftige og ubetænkte ting, så tog hun dem frem og holdt dem op for ham.« Men det var værst at tænke på faderen, der ikke havde sagt hende et umildt ord, da han fik at vide, hvordan det stod til. Hun føler det, som om helligdommen gennemskinner hende, så hun får set sig selv, som hun er. »Hun havde set vandet fra brønden derhjemme. Det så rent og purt ud, når det var i trækopperne. Men faren ejede et glasbæger, og når han fyldte vand i det, og solen skinnede på det, så var det mudret og fuldt af urenhed.« I sin klarhed beder hun til Hellig-

olav: »Jeg trænger så til, at du støtter mig, så jeg ikke vender mig fra Gud igen.« Også med faderen får hun talt ud og forstår, at hun har gjort ham stor sorg, men at intet kan forandre hans hjertelag imod hende.

Men det bliver ikke bedre for Kristin. Hun kan ikke bruge den tilgivelse, hun har fået, for hun kan eller vil ikke glemme selv. Hun vil ikke glemme sin syndsfølelse og heller ikke, at Erlend er hendes medskyldige, og han bliver efterhånden træt af dette. »Indtil nu havde han altid troet, at når der var uenighed imellem dem, så bar han skylden. Kristin var god, hun havde altid ret; når han ildtrivedes og kedede sig hjemme, så var det hans natur, som var sådan, at han blev træt af det gode og det rette. — — Det faldt ham nu ind, at *hun* var småligt nærtagende og vanskeligt tilgav ham hans små synder, som ikke havde været ondt ment fra hans side. Altid havde han bedt om tilgivelse, når han fik tænkt sig lidt om, og hun havde sagt, at hun tilgav, men bagefter havde han fået at se, at det var gemt, ikke glemt.«

Det, der løste sig op i hende over for helligdommen i Nidaros, hærdes langsomt til igen. Og ud af denne irritable stemning mellem ægtefællerne vokser den strid mellem de to, der elsker hinanden, den strid, der stadig gør dem hårdere og bitrere mod hinanden og til sidst fylder Kristins liv, så hun bliver blind for alt andet end den og det daglige slid. Gud er fjernt fra hende; for børnene nærer hun den ømmeste omsorg i alle timelige ting, hun passer dem og er angst for dem, men hun ser dem ikke rigtigt. Hun driver Erlend til ægteskabsbrud og forhærder sig mod hans anger.

Men da det gælder hans liv efter den mislykkede sammensværgelse, ser hun igen klart. »Nu var det igen som i de unge år, da hun havde sat sin vilje til Erlend mod alt og alle.« »Jeg er hans hustru. Jeg holdt fast ved ham, da jeg var hans i synd og uret. Ved Guds miskundhed blev vi to helliget sammen ved hellig vielse. — — Skulle jeg nu klage, at Gud prøver min troskab, skulle jeg nu tænke på andet, end at jeg er hans hustru, og at han er min husbond, så længe vi lever begge.« Erlend frelser livet, men al hans ejendom konfiskeres, og de må leve på Kristins fødegård som almindelige bønderfolk. I det daglige slid går den

klarhed, hun har vundet, igen tabt. Hun har talt om dette med præsten Gunnulf, Erlends bror. »Du er præst du — ikke skal du hver dag prøve at komme til enighed med en anden om at ville — være tålmodig —.« Han svarer hende: »Om den sag er der uenighed mellem legeme og sjæl hos hver mors barn. Derfor er vielse og brudemesse sat, for at mand og kvinde skal få hjælp til at leve, ægtefolk og forældre og børn og husfæller som trofaste og hjælpsomme følgesvende på færden mod fredens hjem.« Hun siger sagte: »Det synes mig, at det må være lettere at våge og bede for dem, der sover ude i verden end stræve med sine egne synder.«

Dette er noget centralt. Kravene, som stilles til os, gælder ikke noget abstrakt, noget med alle vore medmennesker, som vi jo ikke kender og ikke kan nå, men det daglige, realiteterne i hverdagens gnidninger. Og dette klarer Kristin ikke. Striden mellem de to går videre og videre og ender med Erlends bortrejse efter et sidste opgør, hans alt for sene hjemkomst og hans død.

Efter hans død er Kristin færdig med at leve og kan ikke mere finde nogen mening med sit rastløse stræb. »Han var hugget ned, og da måtte hun dø som et træ, hvis rødder er gennemskåret. De unge skud, der var voxet op omkring hendes skød, de måtte nu gro på egen rod.« Hun synes, hun glider mod dødsdvalen og er allerede halvvejs ude af livet. Da kommer der farsot til bygden, sønnerne bliver syge, og moderen vågner op. En af sønnerne dør, og ved hans lig opdager hun, at hun ikke er færdig med at leve; der er endnu børnene, som er ved at blive voxne, og hun får tid til at se dem igen. Deres sorger bliver hendes igen. »Der var så mange ting, hun nok havde set, men ikke tænkt meget på, den tid, da hun så verden gennem sin og Erlends kærlighed.« Da bygdefolket rejste sig imod hende, fordi hun levede adskilt fra sin husbond, stod sønnerne ved hendes side; hun ser, at de ældste er mænd nu. De gemmer på meget, som de har måttet bære alene. Den næstældste siger til hende: »Intet andet tænkte I på, du og far, end denne jeres strid. Ikke på, at vi voxede op til mænd imens. Aldrig agtede I på, hvem som kom mellem jeres våben og blev såret til blods.« Det er dommen over hende som mor. Hun he-

gynder at forstå, at der er noget galt. Men på denne tid lever Erlend endnu, og hun er ikke moden til at se klart. Ved hans dødsleje sidder hun alene; sønnen, der vil sidde hos den døende fader, sender hun utålmodigt bort. »Du forstyrrer os — gå bort herfra.«

Men ved den yngstes død vågner hun op, endnu engang for sent til at frelse sin lykke. Den næstældste, som altid har haft svage øjne, er blevet næsten blind; han vender sig til den ældre bror efter hjælp i sin kamp mod skæbnen — ikke til hende, moderen. De to brødre går i kloster; deres beslutning har allerede længe været taget. Heller ikke det har hun vidst noget om. Dette er altså resultatet af hendes utrættelige, utålmodige slid, omsorg og evige angst for børnenes timelige velfærd. Det har været nytteløst for hendes egen lykke, for hendes inderste jeg har ikke været med i det.

Endnu nogle år bliver hun på gården og ser en af sønnerne som gift mand der; for dem lykkes det hende endelig en gang at være til hjælp og nytte, da det bliver svært for dem. I disse år modnes mere og mere beslutningen hos hende om at gå i kloster. Hun modnes og blidnes i denne tid, efter at skællene er faldet fra hendes øjne, efter at kærligheden til Erlend ikke mere er den hidsige kamp, der blindede hende fuldstændigt, og efter at hun har set, hvad der var hendes synd: egenvilje, trods og ubarmhjertighed, mest overfor dem, hun elskede højest.

I klosteret samler hun brudstykkerne af sit liv sammen og når til at se, hvordan hendes liv sammen med mennesker har været. Hun kommer til at forstå Erlend. Det skal blive hans hjælp hos Gud, til hvem han gik uden vielse og sakrament, at livet gjorde ham aldrig hård. Han var hidsig, syndede stort, men han gemte aldrig på vrede og uret — så lidt som på noget andet, tænker hun med et lille suk. Det eneste, han altid var trofast imod, var hende. Og hun var trofast mod ham. Da hun har indset dette, ser hun sit liv, som en ser den kendte bygd fra en fjeldtop: alting er kendt og dog ganske nyt. Der er noget, der løser op for hendes bitterhed mod Erlend og for hendes angst for hans sjæls fortabelse: *nag* har han aldrig kendt; og *nag* har været hendes altødelæggende synd. Hun vender sig til Gud med dette nye i en dæmrende forståelse af, at *naget* har

afskåret hende fra at se og føle Guds kærlighed, selv om hun har opfyldt sine ydre pligter imod Ham; derfor er hendes liv blevet goldt og bittert, for kun i denne kærlighed mellem Gud og mennesket findes det mysterium, der giver livet fylde og varme. Allerede som barn har hun hørt munken broder Edvin sige, at der findes intet menneske, der ikke elsker og frygter Gud, for da er det knap noget menneske; og fra sin fader har hun altid vidst, at kærligheden mellem Gud og mennesket er noget meget stort og virkeligt. Men hun har lukket sig i for denne kærlighed, har ikke villet den, men kun sit eget hjertes vilje i den hidsige kamp med den mand, hun elskede, en kamp, hvor hun ikke ville have Gud ind, for da måtte hun opgive den. Hun har været som en af de fortabte sjæle i helvede, som broder Edvin fortalte om, der ikke ville skilles fra sin pine. Hvordan det ville være blevet med hendes liv, om hun havde bøjet sig, aner hun nu; men først i sit dødsøjeblik, i den sidste klare tanke ser hun helt, helt klart som i en mystisk åbenbaring, hvad meningen med hendes liv har været: slet ikke noget, hun selv har været herre over, men det, Gud ville med hende.

Det er den fundamentale forskel mellem Uni Hjeldes betragtning af sit livs gang, som hun selv eller snarere noget i hende har været bestemmende for, og Kristins erkendelse af, at det slet ikke har været hende selv, der har bestemt den vej, der skulle føre hende til klarhed. »Det tyktes hende at være et mysterium, som hun ikke fattede, men vidste sikkert alligevel, Gud havde holdt hende fast i en pagt, som var blevet sat for hende, uden at hun forstod det, af en kærlighed, som var blevet øst over hende — og trods hendes tunge, muldbundne sind var noget af den kærlighed *blevet* i hende, havde virket i hende som sol i mulden, havde drevet frem en grøde, som end ikke elskovens hedeste brand og ikke elskovens stormende hidsighed helt havde kunnet lægge øde. En Guds tjenestekone havde hun været — en vrang, modvillig terne, tiest en øjentjener i sine bønner og utro i sit hjerte, lad og forsømmelig, uden tålmod under revsels-er, lidet stadig i sin gerning — og alligevel havde han holdt hende fast i sin tjeneste. — — —«

Dette er sandheden om mennesket, siger Sigrig Undset, at Gud elsker det, men mennesket vil ikke se denne kærlighed, for

det vil sig selv og sin egen vilje, det vil ikke skilles fra sin pine, fordi den er selvets tumleplads. Men Gud følger den, han vil holde fast, og først i erkendelsen af dette, selv i det yderste øjeblik, finder mennesket meningen med sit liv, friheden og frelsen.

Litteratur er liv, men ikke *vort* liv. Vi kan ikke af en bog lære, hvordan vi skal leve. Vi kan heller ikke leve af bøger; endmindre kan vi tage en digters resultater og gøre dem til vor egen virkelighed. Men vi kan opleve digterens virkelighed spontant og igennem denne medleven få hjælp i vor egen kamp for at nå til et levende og produktivt forhold til virkeligheden. Vi må vise kunstneren den ærbødighed, at vi ikke opfatter hans værk som en dogmatik, der kan vække mishag eller vor billigelse, men derimod som et levende stykke liv, han har skabt og givet os. Kun på denne måde kan vi opnå et levende og produktivt forhold til *litteraturen*.

JYTTE ENGBERG.

INDTRYK FRA JUGOSLAVIEN

Det kunde synes ubeskedent at driste sig til at skrive om Jugoslavien efter kun at have opholdt sig ca. ti dage i landet. Det er klart, at man ikke på ti dage kan nå at leve sig så meget ind i forholdene, at man kan give vurderinger eller fælde domme, endsigse fælde en afgørende dom om den udvikling der i øjeblikket foregår. På den anden side modtager man, når man kommer ind i en for os så fremmedartet verden som Jugoslavien, så mange nye og uventede indtryk at man vanskeligt kan lade være at fortælle om hvad man har oplevet.

Det følgende må da ikke forstås som et forsøg på at uddele ros eller dadel til ting og forhold i Jugoslavien, men blot som et forsøg på at meddele indtryk.

Vi var tre danske pædagoger, der af den jugoslaviske legation havde fået tilladelse til at studere skole- og landbrugsforhold en halv snes dage i Jugoslavien. Og tidspunktet syntes såre heldigt valgt. Vi fik det indtryk, at der i øjeblikket i samfundsmæssig henseende foregår noget, der — i hvert fald af jugoslaverne selv — opfattes som meget betydningsfuldt. Vi stødte på det alle vegne, hos ministeriets embedsmænd, i det kollektive landbrug, på en papirfabrik, blandt hoteltjenere og hos skolefolk. En professor i Slovenien, hvor vi overværede en pædagogkongres i Bled, betegnede det som det sidste led i frihedskampen. Man havde frigjort sig fra fascismen og kapitalismen, nu ønskede man også at frigøre sig fra bureaukratismen og gennemføre en decentralisation af de administrerende og bestemmende myndigheder på alle områder i samfundslivet.

Men inden dette omtales nærmere, er det vist nødvendigt først at give et par oplysninger fra Jugoslaviens nærmeste forhistorie.

I.

Jugoslavien (der betyder: Sydslavien) er en føderativ republik bestående af seks selvstændige stater, der i det store og hele dækker seks forskellige nationer, Serbien, Kroatien, Slovenien, Bosnien-Herzegovina, Makedonien og Montenegro. Da Jugoslavien blev oprettet som et selvstændigt kongedømme efter første verdenskrig, begik man den fejl, at der så godt som ikke blev taget hensyn til de lokale og natio-

nale ejendommeligheder og modsætninger inden for landet. Der blev givet løfter om demokratisk frihed for alle politiske opfattelser og alle nationale afskygninger, men løfterne blev ikke holdt. Regeringen i Beograd kom til at bestå af serbere, hvis mål var virkeliggørelsen af den gamle serbiske drøm om et storserbisk rige med undertrykkelse af alle ikke-serbiske nationaliteter, kroaterne, slovenere, makedonere o. s. v.

Der blev ganske vist afholdt såkaldte frie valg i 1920, men da sådan noget som 90 % af den jævne befolkning, arbejdere, bønder, landarbejdere — visse steder i landet endog 100 % af den jævne befolkning — hverken kunde læse eller skrive og desuden stod på et meget lavt kundskabsniveau, var den kun i stand til i meget ringe grad at gøre sig politisk gældende. Det lykkedes derfor det serbiske borgerskab uden større vanskelighed at skaffe sig flertal i det nyvalgte parlament. Ved senere valg benyttede man endogså den metode, at man i usikre egne af landet lod politiet holde vagt i valglokalet og sørgte for »den rigtige stemning«.

Regeringschef for den af valget resulterede regering blev det liberale partis gamle fører, Nikola Pasjitsj, der viste sin liberalitet ved med drastiske metoder at sætte sine modstandere ud af spillet. Storserbernes farligste modstandere var på den ene side det kommunistiske parti, på den anden side det kroatisk bondeparti, hvis leder var den for sin dygtighed kendte politiker Stjepan Raditsj. Pasjitsj skaffede sig af med begge disse modstandere. Det kommunistiske parti blev forbudt allerede i slutningen af 1920 og har siden — indtil 1945 — kun kunnet arbejde illegalt. Og kroaterføreren Raditsj blev uden videre arresteret og partiet opløst. Nogle år senere blev partiet igen tilladt og Raditsj løsladt, men i 1928 blev han skudt i parlamentet af en storserbisk fanatiker. Resultatet blev at alle kroatisk parlamentsmedlemmer rejste hjem og oprettede deres eget parlament i Kroatiens hovedstad Zagreb. Og da man den 1. december 1928 fejrede tiårsdagen for Jugoslaviens oprettelse, blev kroaterne hjemme.

Af denne situation benyttede kongen, Alexander, sig. Ved et kongeligt dekret af 6. januar 1929 blev forfatningen ophævet, parlamentet og alle politiske partier blev opløst og et fascistisk militærdiktatur blev indført under kongens ledelse.

Alexanders statskup og nye forfatning betød egentlig blot en videreførelse af den hidtidige politik med endnu skrappe midler. Hovedmålet var »storserbernes« og dermed Beograds overherredømme over alle andre nationaliteter i Jugoslavien, samt at holde bønder og landarbejdere nede i politisk uvidenhed og evneløshed. Der blev i denne periode ikke gjort noget for at fremme oplysningen og bekæmpe analfabetismen. I Zagreb fortalte man således om en landsby, der havde ansøgt regeringen om lov til at oprette en skole, men det blev den nægtet.

Alexanders regimente var i det hele taget så fascistisk-diktatorisk, at det fremkaldte opposition i form af illegale sammenslutninger overalt i landet, endogså i Serbien, men især i Makedonien og Kroatien, og i 1934 blev Alexander skudt i Marseille af en makedonsk frihedskæmper. Det medførte dog ingen forandring i den jugoslaviske regerings-form. Prinsregenten, Paul, der overtog regeringen som formynders for den umyndige kong Peter II, fortsatte i samme linje som Alexander, indtil han på grund af sin tyskvenlighed blev afsat ved et statskup i marts 1941. Kort efter bombarderede tyskerne Beograd, ødelagde det meste af byen og besatte hele landet.

Også tyskerne spillede på de nationale modsætninger i Jugoslavien. For at svække landets modstandskraft oprettede de et »uafhængigt« Kroatien under ledelse af den berygtede terrorist Pavelitsj, og i den følgende tid foregik der med den katolske kirkes velsignelse de frygteligste myrderier på de serbere, der var bosat på kroatisk område. Foruden den nationale har der fra gammel tid også været en religiøs modsætning mellem kroater og serbere. Kroaterne er som bekendt romersk-katolske og benytter det latinske alfabet, mens serberne er græsk-katolske og benytter det kyrilske alfabet — det samme som også russerne bruger. Der menes ved nævnte lejlighed at være blevet myrdet serbere i tusindvis.

I denne situation, hvor kroatiske fascister, støttet af tyskerne og den romersk-katolske kirke, terroriserede Kroatien, Bosnien og Herzegovina, dannedes de første væbnede partisaner under ledelse af serberen oberst Mihailovitsj. Men da også Mihailovitsj i virkeligheden var fascist, blot med den forskel, at han var serber, mens de andre var kroater — hans mål var genoplivelsen af kong Alexanders storserbiske politik — var han ikke i stand til at samle alle de partisaner, der var parat til at bekæmpe tyskerne og de kroatiske fascister. Den egentlige organisator af oppositionens kampgrupper blev derfor ikke Mihailovitsj, der hurtigt opgav kampen og sluttede forlig med tyskerne, men Tito.

I efteråret 1942 blev alle partisaner sammensluttet i den såkaldte »nationale frihedshær«, der fik støtte fra de forskellige partier, men især fra de borgerlige venstrepartier, samt fra socialisterne og kommunisterne. Det vigtigste var, at bevægelsen nu omfattede hele Jugoslavien fra Slovenien i nord til Makedonien i syd. Kroater og serbere samarbejdede her for første gang i mange år, måske for første gang i mange århundreder. Og Tito blev det fælles symbol på sammenslutningen.

II.

Fra denne periode må nævnes en ting, der også i dag tillægges stor betydning i Jugoslavien: den begyndende opbygning af en ny regeringsform for landet. I de områder partisanerne holdt besat blev der

oprettet landsbyråd. Landsbyrådene valgte repræsentanter til provinsforsamlingerne — hvert land, Kroatien, Slovenien, Bosnien o. s. v. fik sin provinsforsamling — og af provinsforsamlingerne valgtes dernæst medlemmerne til det såkaldte »Antifascistiske Råd« for hele landet. Efterhånden som befrielsen skred frem, kom dette Antifascistiske Råd mere og mere til at fungere som et parlament, og af parlamentet udgik så den såkaldte »Nationalkomite«, der fungerede som provisorisk regering.

Denne illegale begyndelse til en ny forfatning, hvorved man bemærker bestræbelsen for at imødegå de nationale modsætninger ved at give hvert land sit selvstændige parlament med tilhørende regering fik ligeledes tilslutning fra alle frihedskæmpende partier, altså fra de borgerligt liberale, bondepartierne, socialisterne, kommunisterne og den serbiske kirke (d. v. s. fra den græsk-katolske kirke, ikke den romersk-katolske, der tværtimod organiserede hvidgardister til bekæmpelse af partisanbevægelsen).

Under den nuværende stærke spænding mellem Rusland og Jugoslavien er man i Jugoslavien ivrig efter at gøre opmærksom på at denne spænding ikke er af ny dato. Man hævder i dag i Jugoslavien, at den ovenfor skitserede begyndelse til en ny forfatning for Jugoslavien allerede den gang blev stærkt kritiseret af russerne, der fandt at det hele var lagt an på et alt for bredt grundlag, og at det kommunistiske parti skulde have sikret sig en mere dominerende rolle inden for denne illegale forfatning. I et rejsebureau i Zagreb var jeg så heldig at få fat i en engelsk oversættelse af en tale af Tito, holdt et par måneder i forvejen.*) Tito nævner her, at de jugoslaviske kommunister under den tyske besættelse jo ikke var i stand til, hver gang de holdt møder, først at spørge russerne hvad de måtte gøre og ikke gøre. De holdt deres møder og meddelte siden, når lejlighed gaves, russerne resultatet af møderne. Men da man efter det Antifascistiske Råds andet møde meddelte russerne dette mødes beslutninger angående den kommende forfatning, svarede russerne med at sige, at jugoslaverne havde stødt en kniv i ryggen på dem (they answered that we had thrust a knife in their back).

Tito nævner dette som bevis for at jugoslaverne aldrig har haft så stram en partidisciplin som russerne, ikke har været så bange for at samarbejde med andre ikke-kommunistiske partier eller folkegrupper. Dog har modsætningen mellem Tito og russerne ikke dengang været større end at russerne i begyndelsen af 1944 anerkendte Titos nationalkomité som provisorisk regering for Jugoslavien, og omtrent samtidig opnåede Tito også anerkendelse fra de vestallierede, der desuden lovede at støtte ham militært imod tyskerne, med det resultat at disse i løbet af 1944 måtte forlade Jugoslavien.

*) Workers manage factories, by marshal Tito, Belgrad 1950.

III.

Titos første regering efter befrielsen var en samlingsregering med repræsentanter fra alle frihedskæmpende partier. Straks efter befrielsen lod denne regering afholde folkeafstemning over spørgsmålet republik eller kongedømme. Da kongedømmet kun fik 20 % af de afgivne stemmer, mens republikken fik 80 %, opfattede Tito dette som en tillidserklæring og førte nu en kraftigere kommunistisk kurs end tidligere. Allerede i 1946 kom regeringen til at bestå af udelukkende kommunister, ligesom alle ledende stillinger indenfor statsapparatet, kommunalforvaltningen og militæret blev besat med kommunister.

Men ejendommeligt for Jugoslavien i modsætning til andre øst-europæiske sovjetlande er det, at partiet som parti betragtet ikke har nogen kontrollerende magt over regeringen eller regeringens forvaltningsorganer ud over landet. Hvis en strid kunde tænkes opstå mellem regeringen og partiet, vilde det i en sådan konflikt ikke være regeringen der måtte rette sig efter partiet, men partiet der måtte rette sig efter regeringen, et forhold der også kommer til udtryk i at partiet som organisation sorterer under indenrigsministeriet på linje med andre indenrigske organisationer.

Også dette er et punkt som russerne har kritiseret stærkt. Russerne finder, at det kommunistiske parti i Jugoslavien har for lidt magt i forhold til staten og statens organer. Efter russisk opfattelse bør den største magt ligge hos partiet, ikke hos regeringen. Russerne ser sig ikke i stand til fuldt ud at stole på den offentlige administration. Selv kommunistiske regeringsmedlemmer bliver let påvirket af forhold og stemninger i landet og kommer på den måde let til at indtage standpunkter, der i højere grad er bestemt af hensynet til deres land end af hensynet til den internationale kommunisme. Ligger den afgørende magt derimod hos partiet, vil det russiske kommunistparti altid have mulighed for gennem partiapparatet og dets tilslutning til kominform at kontrollere regeringen. De er utilfredse med at det jugoslaviske parti ikke er et selvstændigt apparat, som kominform kan få fodfæste i og spille ud imod den genstridige regering.

Hermed skal ikke være sagt, at det kommunistiske parti i Jugoslavien ingen rolle spiller. Det spiller en rolle som leder af Folkefronten, en sammenslutning af alle tidligere frihedskæmpende partier, eller rettere — partierne er opløst og smeltet sammen i Folkefronten. Mens det kommunistiske parti i Jugoslavien er forholdsvis lille, det har kun $\frac{1}{2}$ mill. medlemmer, hviler Folkefronten på et bredt folkeligt grundlag. Tito har ikke alene ønsket at være partifører, men at være folkefører og nationalhelt. Derfor er det kommunistiske parti nok leder af Folkefronten, men holdes i baggrunden, og det store flertal af Folkefrontens medlemmer har sikkert ingen personlig overbevisning om de kommunistiske ideers rigtighed, men har tilsluttet sig Folkefronten af begejstring for tanken om landets opbygning og oplysning.

Den drivende kraft i Folkefronten synes ikke i første række at være den kommunistiske ide, men viljen til at løfte folket op af den fattigdom og uvidenhed, hvori de brede masser i folket, arbejdere og bønder, har befundet sig indtil nu.

Et flygtigt blik på Jugoslaviens nuværende fattigdom vil være tilstrækkeligt til belysning af den baggrund hvorpå Folkefronten er vokset frem.

IV.

De fattigste — og mest tilbagestående — af de jugoslaviske lande er vistnok Makedonien og Montenegro. Men det fattigste af de lande vi så var Serbien.

Beograd er en fattig by. Det mest imponerende ved den er, at den ikke ligger i ruiner mere. Den er næsten fuldstændig genopbygget. Og på den anden side af Save var man uden for byen — blandt andet ved danske ingeniørers hjælp — i færd med at rejse en helt ny by, »Ny Beograd«, der blandt andet skulde rumme regeringsbygninger, universitetet og studenterboliger. Meget var allerede bygget, og studenterboligerne var så vidt færdige, at de skulde kunne tages i brug om et par måneder. I det hele taget syntes der alle vegne at være gang i byggeriet. Overalt lå der store stabler undertiden hele bjerge af mursten. Og ikke blot i Beograd. Fra kupevinduet så man dem alle steder, i by og på land. Undertiden var jernbanelinjen næsten flankeret af disse stabler. Og det kunde jo nok til en vis grad give indtryk af velstand. Men når man så betragtede butiksvinduerne eller iagttog det tøj folk havde på, fik man et andet indtryk. Jeg har aldrig i nogen anden by set så mange pjaltede mennesker og så brede fortove som i Beograd. Fortovene på hovedgaden kunde på sine steder være op til en halv snes meter brede, men allerede sidst på eftermiddagen var de næsten fyldt til trængsel af vandrende mennesker, som næsten alle var klædt i tøj der så ud til at have været kassabelt i flere år.

Også butikkerne var fattige. En københavnsk korrespondent skrev fornylig om Jugoslavien til sin avis: »Når man om aftenen travler rundt i de halvmørke gader og kigger ind gennem de støvede butiksruder, igennem hvilke man svagt kan skimte nogle genstande, som hverken imponerer ved kvalitet, kvantitet eller renlighed, kunde man nok ønske sig, at der kom et par vindskibelige købmænd og bragte liv i kludene.« Skildringen af gaderne og butikkerne er rigtige. De mindede mange steder påfaldende om butikkerne i f. eks. Flensborg i årene efter krigen. Men bemærkningen om købmændene synes uforståelig. Hvordan kan et par vindskibelige købmænd »bringe liv i kludene«, altså skaffe varer i butikkerne, når varerne ikke eksisterer? Var det vindskibelige købmænd der ordnede det spørgsmål i Tyskland? Var det ikke snarere de amerikanske lån?

Iøvrigt var visse butikker virkelig velforsynet med varer, nemlig boghandlerne, skotøjsbutikkerne og nogle butikker der handlede med

dyre og pragtfulde gulvtæpper, som ingen havde råd til at købe, i hvert fald hverken blandt arbejdere eller embedsmænd, heller ikke blandt ministeriets embedsmænd. Og dog blev der handlet også i disse butikker. Men kun blandt bønder og specialarbejdere var der mulighed for at fortjene så meget ekstra, at man kunde købe sig et gulvtæppe til 27.000 dinar.

Også på landet fik man i Serbien indtryk af stor fattigdom. Vi havde i undervisningsministeriet i Beograd udtalt ønske om at se et kollektivt landbrug og nogle af de såkaldte kulturhuse der er blevet rejst så mange af på landet i de senere år, og da der ud over de store hovedlinjer hverken findes jernbaner eller busser i Serbien, havde vi ingen anden mulighed for at få vort ønske opfyldt end den, at man vilde give os en bil derud. Det gjorde man, og nu viste det sig, at landeveje havde man heller ikke i Serbien. Det havde vi iøvrigt allerede lagt mærke til i toget fra grænsen til Beograd. De fleste landeveje lignede, hvad vi vilde kalde markveje. Naturligvis var der enkelte brede asfalterede landeveje. Det var vel omtrent som hvis man vilde tænke sig, at der på Fyn var en bred asfalteret landevej fra Middelfart til Nyborg, og eventuelt en fra Odense til Svendborg, og at hele resten var en slags mere eller mindre gode markveje.

Også bøndernes huse så de fleste steder meget fattige ud. Mange af dem så ud som de sikkert også så ud i middelalderen. Vi så et enkelt af dem indvendigt. Det bestod af tre små stuer på rad, det midterste var køkken (og entré), de to andre var på een gang sovekamre, spisestue og dagligstue. Sengene stod langs væggene, og midt på gulvet et bord og stole. I et sådant hus boede ikke mindre end fire generationer samtidig. En gammel kone, der tog imod os, var oldemor til nogle småbørn, der løb omkring derinde; men også forældrene og bedsteforældrene boede der. De så godt ud i tøjet, sengene bugnede af tæpper og dyner, humøret var godt og den hjertelighed hvormed vi blev modtaget og beværtet med snaps (som man lavede af blommer) var lige så ægte, som den var hjertelig.

Alle landsbyens huse så ens ud og lå alle med gavlen til landevejen i en afstand af 3—4—5 skridt fra hinanden — i een langstrakt gade. Vi kom igennem flere af den slags landsbyer, der næsten alle var meget store, de fleste var på mellem 2 og 3 km i udstrækning. Til gengæld var der mellem landsbyerne fuldstændig ubeboet, noget der bevirkede at en bonde undertiden kunde have op til 10, 15 eller endog 20 km ud til sine marker.

Også landbrugsmetoderne var de fleste steder meget gammeldags og næsten middelalderlige. Moderne landbrugsmaskiner var mange steder så godt som ukendte; og selv hvor de ikke var ukendte, var det kun en lille procent af bønderne, der havde haft råd til at skaffe sig dem, eller havde haft forståelse for at skaffe sig dem. Jorden blev derfor ikke udnyttet særlig godt, man avlede småt, noget der også

fremgår af at man regnede 50 td. land god jord for eksistensminimum, hvis en bondefamilie skulde kunne ernære sig af jorden alene.

Vi ser alene af disse eksempler — de fattige i Beograd, de tomme butikker, de elendige landeveje, det primitive landbrug — at det er store opgaver der forestår det nye Jugoslavien, hvis det skal bringes frem til et lignende velstandsniveau som et af de vesteuropæiske industrilande.

Dertil kommer, at Jugoslavien under den tyske besættelse blev hærgnet og plyndret af besættelsesmagten som vist intet europæisk land. Ifølge de officielle tal blev der ødelagt $\frac{1}{2}$ mill. huse, 3,3 mill. mennesker mistede deres hjem, 1,7 mill. d. v. s. ca. 10 % af befolkningen mistede livet som følge af krigshandlinger, koncentrationslejre eller sult. Også produktionen led stor skade. Ca. 3000 større eller mindre bedrifter, 240 kulminer og andre bjergværksgruber, 250 kraftstationer blev ødelagt, 290 gårdmandsbrug blev lagt i aske. Mange steder blev hele landsbyer afbrændt som repressalier imod modstandsbevægelsen. Også meget kvæg blev stjålet og bortført. Man regner at landet mistede 3 mill. køer eller okser og 9 mill. får og geder. Jernbanelinjerne blev på lange strækninger revet op, næsten alle broer sprængt, og de fleste skoler og biblioteker raseret.

Da landet var befriet, tog myndighederne med stor energi fat på genopbygningen. Men opgaven var jo ikke alene at bygge op, hvad der var revet ned, ikke alene skulde de ødelagte skoler og fabrikker genopbygges, men også mange nye skoler og fabrikker skulde rejses. Og sådan på alle områder. De ødelagte jernbaner skal sættes i stand, men desuden skal der bygges nye i store mængder, inden landet kan siges at have et trafiknet, der svarer til dets behov. I femårsplanen fra 1947 har man opstillet et foreløbigt mål for denne opbygning og genopbygning. Målet er først og fremmest landets industrialisering og elektrificering samt en fornyelse og udvidelse af skolevæsenet (man lider her i endnu højere grad end andre steder af mangel både på skoler og lærere).

V.

Det fører for vidt at komme nærmere ind på det jugoslaviske opbygningsprogram. Den nævnte femårsplan fylder ikke mindre end 200 tryksider på tysk. Men det har været nødvendigt med disse antydninger for at give et indtryk af, hvad der holder sammen på Folkefronten. Det er ikke så meget den kommunistiske idé som det er begejstring for tanken om landets opbygning ved folket og for folket. Kun et mindretal af Folkefrontens medlemmer er kommunister i den forstand at de er partimedlemmer, men de er alle begejstret for tanken om »det nye Jugoslavien« (nasa nova Jugoslavia), et Jugoslavien der også vedkommer den jævne mand, fordi det giver ham del i landets goder og indflydelse på landets styrelse.

Vel lader det sig ikke nægte, at det i øjeblikket især i mekanik-

ken man er begejstret for: tanken om hvor mange flere tons majs og hvede, hvor mange flere lokomotiver, lastbiler, traktorer, hvor mange flere meter eller kilometer tekstilvarer o. s. v., der kan produceres, når hele landet er blevet mekaniseret og elektrificeret. Men er der så meget at sige til det? Når mennesker sulter, er der vel ikke noget at sige til, at de først og fremmest ønsker at få noget at spise. Og når et land i den grad savner moderne industrivarer og livsbekvemmeligheder, som Jugoslavien gør det (og altså har opdaget at man savner det), er der vel ikke noget at sige til at man sætter alle kræfter ind på at skaffe sig det og med spænding læser beretningerne om, at man nærmer sig femårsplanens virkeliggørelse.

Begejstringen for teknikken har i øjeblikket udløst, hvad jugoslaverne selv kalder, en folkebevægelse over hele landet. Både i by og på land slutter man sig sammen i grupper (studiekredse) der både teoretisk og praktisk studerer tekniske fænomener. Et sted er der f. eks. en gruppe, der har sat sig for at lære en traktor at kende. Man studerer den praktisk, hvordan den fungerer og repareres, hvordan den helst bør behandles for ikke at slides for hurtigt o. s. v., og man studerer den teoretisk, teknisk, undersøger hvor den laves, hvilke lande der laver den, og hvor mange de laver o. s. v. Eller man studerer en elektromotor på samme måde, eller en bil, eller en selvbinder eller hvad det ny kan være. Noget af det første man lægger mærke til i det jugoslaviske gadebillede er de mange boghandlervinduer, der alle næsten udelukkende er fyldt med bøger om teknik, elektricitet, matematik, agronomi o. s. v. Studenterne vil næsten alle være læger og ingeniører, især det sidste. Hvad man vel ikke kan fortænke dem i, i betragtning af at landets store mekaniseringsprogram i de kommende år uden tvivl vil skabe store muligheder for dygtige ingeniører. Hele landet synes i øjeblikket grebet af samme primitive nysgerrighed og begejstring for teknik, som vi hos os kender den hos unge mennesker i 14—17 årsalderen. Men er det så underligt? Dels er det erkendelsesmæssigt noget ganske nyt, som man mange steder i landet aldrig har set før, og dels er det jo også noget man har brug for, hvis man under de vilkår verden hyder i dag skal kunne klare sig i kampen for tilværelsen.

Dette store behov for mandlig ungdom i teknikken var især mærkbart i skolen. Vi besøgte en del skoler og traf alle vegne lærerinder i undervisningslokalerne. Man fortalte, at der for hver fem lærerinder kun var een lærer i skolens tjeneste, ikke fordi der manglede forståelse for skolens vigtige opgaver i fremtiden, men fordi det på een gang opståede store behov for mange teknikere og mange lærere ganske naturligt havde medført, at drengene gik til teknikken og pigerne til skolen. Jeg har ikke noget tal for, hvor mange teknikere der behøves i de kommende år, men ved en pædagogkongres, som vi overværede i Bled i Slovenien, oplystes det, at man endnu manglede 26.000

lærere (eller lærerinder), inden behovet kunde siges at være nogenlunde dækket.

Lad disse antydninger være tilstrækkelig til belysning af den folkebevægelse eller »folkevækkelse« der i øjeblikket går over Jugoslavien, og som Tito har søgt at skabe et organisatorisk udtryk for i Folkefronten. Folkefronten er på een gang den eneste tilladte politiske sammenslutning i Jugoslavien, og dog samtidig en ret åben sammenslutning, altså også åben for ikke-kommunistiske medlemmer. I Zagreb fortalte man, at de katolske præster i Kroatien netop i sommer var bleven optaget i Folkefronten, trods deres overbevisning om modsætningen mellem marxistisk og katolsk livsanskuelse. Det er Folkefronten der opstiller lister til alle politiske valg, men man lagde ved opstillingen af disse lister vægt på, hævdede man, at der også blev andre at stemme på end kommunistiske partimedlemmer, en meddelelse som vi naturligvis var ude af stand til at kontrollere. Men russernes kritik af Folkefronten kunde måske tyde på, at den er rigtig. Russernes kritik går jo blandt andet ud på, at det kommunistiske parti i Jugoslavien er druknet i Folkefronten, og at det som følge deraf har opgivet de rene kommunistiske principper. Hertil svarer Tito i den før nævnte tale, at det kommunistiske parti i Jugoslavien netop ved ikke at optræde diktatorisk havde været i stand til at vinde folkets tillid, idet han samtidig beskylder den russiske kommunisme for at være bleven mere og mere bureaukratisk og folkefremmed, mere bekymret for sin egen magt og indflydelse end for folkets vel.

I det hele taget er man fra sovjetrussisk side meget skeptisk over for den jugoslaviske »folkevækkelse« og begejstringen for det nye Jugoslavien. Det er vel især denne man kalder fascistisk. Ligesom det også er i denne sammenhæng man fra russisk side har kritiseret den jugoslaviske femårsplan som alt for ærgerrig. Den tager efter russisk opfattelse sigte på en alt for vidtgående og alsidig industrialisering. Ganske vist forudsatte den en omfattende vareudveksling med Sovjetunionen og de østeuropæiske lande, og også leverancer på kredit fra Sovjetunionen. Men efter russisk opfattelse er den ikke desto mindre over evne, et udslag af jugoslavisk nationalstolthed og selvstændighedstrang. Hertil svarer jugoslaverne, at årsagen til den sovjetrussiske uvilje netop skyldes den jugoslaviske vilje til selvstændighed, og at den egentlige kerne i den russiske kritik er ønsket om, at Jugoslavien ligesom de andre østeuropæiske lande skal indrette deres femårsplaner efter de russiske — for således til enhver tid at være i lommen på Sovjetunionen.

VI.

Den jugoslaviske selvstændighedsvilje kommer også til udtryk i en fra Sovjetunionen afvigende opfattelse af hvad kommunisme er. Hvad man her især lagde vægt på, var at den jugoslaviske kommunisme i modsætning til den russiske tilstræber en decentralisering af de

bestemmende og administrative myndigheder overalt i samfundslivet, ja Tito siger rent ud i den førnævnte tale, at man i Jugoslavien ikke alene tilstræber en begrænsning af statens indblanding i samfundslivet, men at man ligefrem ser det som sit endelige mål at virkeliggøre Marx's og Lenins gamle tanke om at afskaffe staten, en tanke der vel nok er temmelig utopisk, men som i hvert fald har den fordel for jugoslaverne, at den kan bruges i deres polemik imod russerne og imod hvad de kalder den russiske bureaukratisme.

Det er naturligvis begrænset, hvor mange man når at tale med i løbet af en halv snes dage, men det var i hvert fald påfaldende, så man alle vegne var ivrige for at vi skulde forstå, at der i øjeblikket foregår noget betydningsfuldt i Jugoslavien. Netop nu i sommer var der bleven vedtaget en lov om decentralisering i industrien og alle større statsforetagender. Ved revolutionen 1944—45 overtog staten industrien og dermed fabrikkerne, men den nye lov af 26. juni i år bestemmer, at den enkelte fabrik nu skal overgives til de ved fabrikken beskæftigede arbejdere og funktionærer.

Vi havde i en lille landsby Vevce, en 15—20 km fra Ljubljana, lejlighed til at se en papirfabrik der beskæftiger 750 arbejdere og som netop en måneds tid i forvejen af staten var blevet overdraget til arbejderne. Hidtil havde direktøren, der var indsat af staten, været fabrikens øverste myndighed. Nu var der valgt et arbejdsråd på 64 medlemmer med et forretningsudvalg på 10, der for fremtiden skulde være fabrikkens ledende myndighed. Vi talte en halv times tid med rådets formand der var meget villig til at give oplysninger. Han anså den nye reform for en stor fordel for arbejderne, men var iøvrigt ærlig nok til at sige, at han ikke endnu kunde sige særlig meget om, hvordan det hele vilde komme til at virke, da det kun var en lille måneds tid siden rådet var blevet valgt.

Dog nævnede han tre ting, som han anså for betydningsfulde. For det første at det nu er arbejdsrådet der bestemmer omfanget af den enkelte arbejders arbejde. Stod der en mand på en plads i fabrikken, hvor han ikke gjorde særlig megen nytte, fordi der måske ikke var noget videre at gøre, havde arbejdsrådet myndighed til at sætte ham på en anden plads, hvor han gjorde mere gavn. Og omvendt, havde en et arbejde der oversteg hans kræfter, kunde arbejdsrådet gribe ind og give ham en mere rimelig placering. Hidtil var den slags spørgsmål blevet afgjort fra et kontor, der ofte var uden sagkyndig kendskab til det pågældende arbejde.

For det andet: Arbejderne havde ganske vist med den nu vedtagne lov ikke fået ret til selv at ansætte direktøren (som f. eks et andelsmejeri her i landet selv ansætter mejeribestyreren), men de havde fået ret til at klage over ham til det højere økonomiske råd, og hvis der opstod uoverensstemmelser af alvorlig art mellem arbejdsrådet og direktøren, kunde de forlange ham fjernet. Direktøren udnævnes altså efter

den nye lov ikke af arbejderrådet, men heller ikke, som hidtil, af staten, han udnævnes af en institution der kaldes det højere økonomiske råd. Af sådanne højere økonomiske råd skal der vælges et for hver branche. Er det f. eks. papirproduktionen det drejer sig om udgør alle papirfabrikker en enhed, og det er arbejderne ved disse fabrikker, der vælger det højere økonomiske råd for papirproduktionen, altså et slags papirråd, der er den øverste myndighed inden for papirproduktionen. Også direktørerne regnes i denne sammenhæng for arbejdere, de deltager i valget og kan selv vælges ind i rådet. Dog skal mindst tre fjerdedele af det økonomiske råd være arbejdere der er direkte beskæftiget i produktionen. Præsidenten for dette råd udnævnes af staten, d. v. s. enten af rigsdagens præsidium eller af det pågældende ministerium.

Nyt er altså både det lokale arbejderråd ved den enkelte fabrik og det højere økonomiske råd. Af det højere økonomiske råd udnævnes direktøren ved den enkelte fabrik, medens det lokale arbejderråd ved fabrikken altså nu har fået påklageret og kan overklage ham for det økonomiske råd, hvis der er uoverensstemmelser af alvorlig art.

For det tredje lagde ovennævnte arbejderrådsformand vægt på, at der nu blev overdraget arbejderrådet ret til fra år til år at udarbejde overslag over fabrikkens produktionsmuligheder. Overslaget indsendes til det økonomiske råd, og den endelige plan for hver enkelt fabrik fastsættes ved en nærmere forhandling mellem arbejderrådet og det økonomiske råd, hvis ikke det økonomiske råd simpelthen godkender det indsendte overslag.

Men som sagt, hele ordningen er foreløbig ganske ny. Og noget nærmere om hvordan den vil komme til at virke i enkeltheder er det ikke endnu muligt at sige. Man fik det indtryk, at det vigtigste i øjeblikket var ordningens psykologiske virkning: arbejderne fornemte af ikke alene at være bleven medbestemmende, men af at fabrikkens så at sige var lagt i deres hænder. Og der er vist ingen tvivl om, at der, hvis det fra myndighedernes side er ærlig ment med de rettigheder der nu skal gives arbejderne, og hvis der fra arbejderne side er vilje til at tage ansvaret på sig, kan komme noget godt og gavnligt ud af det i retning af større frihed og større ansvar for den enkelt. I alle officielle udtalelser er man tillidsfuld i denne henseende. Man er ikke i tvivl om, at man nu har påbegyndt virkeliggørelsen af den sande kommunisme, og man finder støtte for sin opfattelse hos både Marx og Lenin, der citeres flittigt imod Stalin. Over indgangen til ovennævnte papirfabrik stod et slogan af Lenin: »Fabrikken for arbejderne« (Tovarno delavecem). Det var blevet opsat den dag staten overdrog fabrikken til arbejderne.

VII.

Man undgår på en rejse gennem Jugoslavien for tiden ikke at stille sig selv det spørgsmål: hvordan forholder den ovenfor skitserede nye kurs sig til bruddet med Sovjetunionen? Er den nye kurs en følge af bruddet, eller er bruddet en følge af den nye kurs?

Måske kan man finde noget i retning af et svar på dette spørgsmål i den omstændighed, at man allerede inden bruddet med Rusland på andre områder havde noget lignende som man nu forsøger at realisere inden for industrien. Et af disse områder var landbruget. Da Sovjetunionen lod kominform bandlyse Jugoslavien, var den jugoslaviske landbrugspolitik jo netop et af de punkter, der blev stærkest angrebet. Russerne beskyldte jugoslaverne for at have svigtet læren om klassekampen i deres bondepolitik og at have opgivet tanken om socialisering af jorden, især fordi man lod det være en frivillig sag for bønderne, om de vilde slutte sig sammen i kollektive landbrug eller ikke.

I intet andet folkedemokratisk land er der taget større hensyn til bønderne end i Jugoslavien. De udgør $\frac{3}{4}$ af folket og var i stort flertal blandt partisanerne. De fleste ledende mænd er selv bondesønner, og der har aldrig i Jugoslavien som andre steder været nogen uforsonlig modsætning mellem bønderne på den ene side og de ledende kommunistførere på den anden side.

Ved revolutionen blev de store godser beslaglagt af staten og jorden overdraget til de husmænd og landarbejdere der hidtil havde arbejdet på godset. Noget lignende skete med de bønder der hidtil havde været fæstere. Dog måtte ingen bonde have mere end 50 tdr. land. Men om man vilde slutte sig sammen i kollektive landbrug, det er i dag og har hele tiden været en frivillig sag.

Iøvrigt var der flere grader af kollektive landbrug. En landsby der slår sig sammen og opretter f. eks. en traktorstation betragtes som et begyndende kollektiv, der senere kan udvides til også at omfatte andre landbrugsmaskiner, og til sidst også jorden og dyrene. Vi så to sådanne kollektive landbrug, det ene i Serbien, det andet i Slovenien.

Det serbiske — i Starapassova — omfattede 1200 ha og 300 familier. Det drejede sig om jorder der siden Maria Theresias tid havde været ejet af rige hyboere i en fjernliggende by. Nu var jorden overdraget til de fæstere og landarbejdere der hidtil havde været beskæftiget på den, og de dyrkede den i form af et selvstyrende kollektiv. I administrativ henseende er et jugoslavisk kollektiv ikke noget statsforetagende, men snarere noget i retning af hvad vi forstår ved en selvejende institution. Staten blander sig hverken i ledelsen eller i den daglige drift. Lederen vælges af arbejderne selv for et år ad gangen, og vi kunde forstå på den leder vi talte med, at han ikke ønskede at tage imod genvalg. Han mente det var gavnligt at så mange som muligt prøvede at være leder.

Iøvrigt var arbejderne inddelt i »brigader«, som det hed. En —

eller et par — arbejdede med jorden, en tog sig af kvæget, en af vindingerne o. s. v. Desuden var der en byggebrigade, der dog efter deres resultater at dømme i højere grad syntes at bestå af forhenværende landarbejdere end af murere og tømrere. Nogle vældige avlsbygninger lå parallelt med hinanden med gavlen til markvejen og så i høj grad ud til at være bygget i en fart. En enkelt af dem trængte allerede, skønt ikke mere end 2—3 år gammel, stærkt til at repareres, især på taget. Men i et land, hvor der i den grad er brug for folk i byggefaget som i Jugoslavien, er der vel ikke noget at sige til, at man også undertiden må tage andre end fuldt uddannede håndværkere til hjælp.

Hvordan lønnes nu en sådan kollektivbonde? Han får for det første fast dagløn for hver præsteret arbejdsdag. I Starapassova fik man ca. 120 dinar (ca. 18 kr.) om dagen og var forpligtet til 150 arbejdsdage om året, mens man i Smarje i Slovenien var forpligtet til 180 arbejdsdage. For det andet fik man, når årsregnskabet blev gjort op, del i overskuddet. For det tredje var der tildelt hver bonde 1 eller 2 td. land (efter familiens størrelse), hvor han til eget brug kunde dyrke korn, køer, svin, høns eller hvad han nu ønskede sig. Og hvad han ikke selv bruger, sælger han på det frie marked. Det samme gælder kollektiven som helhed. Den har afleveringspligt med hensyn til en vis mængde produkter, og hvad der kan præsteres ud over det afleveringspligtige, sælges på det frie marked. I år var det afleveringspligtige på grund af den næsten katastrofale tørke i sommer sat betydeligt ned. Omfanget af det afleveringspligtige for hver enkelt bedrift fastsættes ikke direkte af staten, men af et lokalt landbrugsråd valgt af bønderne selv.

Af de frie bønder i Starapassova havde foreløbigt kun lidt over $\frac{1}{3}$ sluttet sig til kollektivet. Men da bøndernes landbrug de fleste steder stadig var primitivt og middelalderligt, og man på kollektivet søgte at drive landbrug ved hjælp af mere moderne dyrkningsmetoder og landbrugsmaskiner, regnede man på kollektivet med, at de andre nok skulde komme efterhånden, når de så, at det betalte sig.

Desuden må vi huske, at et moderne kollektiv ikke er så fremmedartet for en serbisk bonde som det vilde være for os nordeuropæiske individualister. Man bruger i det hele taget ikke ordet kollektiv på de jugoslaviske sprog. Hvad vi kalder et kollektiv, kalder de en zadruga, og zadruga betyder storfamilie. Derved forstod man i gamle dage et arbejds- og ejendomsfællesskab der omfattede alle aldre og alle medlemmer af en slægt. Zadrugaen styredes af et råd, og i spidsen for rådet stod zadrugaens mest betroede mand og hans hustru. De ledede zadrugaen og overvågede at hvert enkelt medlem fik sin del både af arbejdet og af dets frugter. I Bled fortalte man, at zadrugaen i visse egne af Bosnien og Montenegro blandt primitive bjergstammer havde holdt sig lige op til nutiden. Og når man i dag kalder

et kollektiv for en zadruga, er det uden tvivl ud fra fornemmelsen af et vist slægtskab mellem de to organisationsformer, et slægtskab der som sagt bevirker, at jugoslaviske bønder i dag ikke står helt så fremmed over for tanken om et kollektivt ejendoms- og arbejdsfællesskab, som tilfældet vilde være f. eks. blandt landbrugere i Danmark. Noget der vel også kommer til udtryk i, at bønderne udgør ikke mindre end 47 % af medlemmerne i det kommunistiske parti.

Påstanden om at bøndernes tilslutning til det kollektive landbrug var frivilligt fik vi bekræftet på en slående måde i Smarje i Slovenien, hvor vi besøgte et kollektivt landbrug, hvis leder var et ualmindeligt levende og åbent menneske. Det var ikke som i Starapassova oprettet på forhenværende godslignende jorder, men var begyndt med at nogle få stykker havde slået sig sammen, så var der efterhånden kommen flere til, nu var de ca. 100 familier, vistnok sådan noget som ca. halvdelen af sognet. Midt i dette kollektivs jordtilliggende lå mærkeligt afgrænsede jordstrimler der tilsyneladende ikke vedkom det hele. Det viste sig at være marker, tilhørende landmænd der endnu ikke havde tilsluttet sig kollektivet, men som man håbede efterhånden vilde gøre det, da det med de moderne landbrugsmetoder i det lange løb vilde være upraktisk med sådanne afgrænsede jordstrimler, tilhørende forskellige, skudt ind i hinanden.

VIII.

Til slut skal endnu nævnes de såkaldte »kulturhuse«, også en ting som man for tiden er meget optaget af i Jugoslavien, og som man tillægger stor betydning. I en os fra legationen tilsendt brochure oplystes, at man i løbet af de sidste år havde opført ikke mindre end 40.000 sådanne kulturhuse. Det skal dog sikkert ikke forstås sådan at alle disse huse allerede er færdige. Vi så i hvert fald en del der først lige var påbegyndt, men også mange som allerede var taget i brug.

Det blev betonet at disse »sognegårde«, som vi vel vilde kalde dem, altid blev rejst som følge af lokalt initiativ. Undertiden var det et kollektivt landbrug, som i Smarje, der havde taget initiativet, undertiden en fabrik, som papirfabrikken i Vevce, undertiden som i Samobor (en større landsby på en 3—4000 indbyggere) var det Folkefronten.

Sådanne kulturhuse var store og almindeligvis toetages bygninger med en grundflade af en anelig størrelse, i almindelighed vel en 3—4 gange større end et dansk forsamlingshus. De to største lokaler i et kulturhus er restauranten og forsamlingslokalet, der de fleste steder lignede et rummeligt og pænt udstyret biografteater. Det brugtes som mødesal til foredragsmøder, som biograf og til dilettantopførelser af børn eller voksne. Disse lokaler var alle smagfuldt udstyret i smukke farver efter gammel jugoslavisk folkestil. Et sted var opstillet snehvidekulisser. Landbrugskollektivets børn skulde samme aften spille Snehvide som eventyrkomedie. Mindre lokaler er læsestuer (med aviser

og bøger), klublokaler (med f. eks. skakspil), kontorer til bestyrelsesmøder o. lign., og ikke mindst musiklokaler. Der er til et sådant kulturhus som regel knyttet en række forskellige studiekredse, klubber, foreninger eller hvad man nu skal kalde dem; en dyrkede musik (man havde som regel et eller flere orkestre eller sangkor), en studerede samfundsproblemer, en anden udviklingslære, en tredje litteratur o. s. v.

Desuden blev der året igennem både sommer og vinter afholdt undervisningskursus med forskelligt indhold. Ved papirfabrikken var tvungen teknisk skoleundervisning for alle lærlinge en tre fire eftermiddage hver uge, og frivillig undervisning for voksne. Og ved landbrugskollektivet afholdes med mellemrum 14-dages kursus ved en eller flere landbrugskonsulenter der underviste i moderne landbrug. Men mens der ved fabrikkerne var god tilslutning til den faglige undervisning, klagede man både i Serbien og Slovenien over vanskeligheden ved at få bønderne til at møde til landbrugskursus. I Starapassova med 300 familier mødte gennemsnitlig en halv snes stykker til den slags kursus, mens der ved det mindre kollektiv i Smarje på 100 familier mødte mellem 30 og 40. Lederen af det slovenske landbrugskollektiv nævnede som en af grundene hertil, at mange af bønderne er meget konservative med hensyn til gamle vaner og som følge deraf også temmelig skeptiske over for de nye dyrkningsmetoder og landbrugsmaskiner. Mens den gravlund'ske Nilaus for længst er uddød i Danmark, lever han altså endnu i Jugoslavien.

Som sammenfattende udtryk for tendensen i den udvikling der for tiden foregår i Jugoslavien skal til sidst anføres en udtalelse af en kvindelig seminarieførster ved den førnævnte pædagogkongres i Bled. Der er som bekendt to forskellige skriftsprog i Jugoslavien, i den vestlige del bruger man det latinske alfabet, i den østlige del det kyrilske. På mit spørgsmål, om det ikke var upraktisk, om man ikke med tiden ønskede at indføre et ensartet alfabet over hele landet, svarede hun: tværtimod, vor bestræbelse går ud på det modsatte af at gøre alting ens, vi ønsker netop at hver landsdel og hvert menneske skal bevare sine ejendommeligheder og have mulighed for at udfolde dem. Vi ønsker at hvert land bevarer det alfabet det synes om, ligesom vi ønsker at hvert land så vidt muligt bevarer sine folkedragter, folkedanse, folkeviser og folkelige kulturskikke. Og takket være denne bestræbelse har vi nu endelig overvundet det århundredgamle fjendskab mellem serber og kroater.

Tilsvarende udtalelser stødte vi på mange steder. Man var ivrige for at vi skulde forstå, at den jugoslaviske kommunisme ikke alene var forenelig med frihed i det folkelige og decentralisering af magten i samfundslivet, men at den krævede dette.

KNUD HANSEN.

TIL HØJSKOLER OG LANDBRUGSSKOLER

Rødning, Novbr. 1950.

Efter at Arbejdet med Rejsningen af Højskolen i Jaruplund nu er afsluttet, kan vi danne os et Overblik over Skolens økonomiske Situation. Udgifterne til Indkøb af Barakker og Inventar og Bygningernes Opførelse har kostet ca. 250.000 Kr. — Skolerne har indsamlet 139.000 Kr., og der er ad anden Vej skaffet 34.000 Kr. Det vil sige, at vi idag har en Gæld paa 77.000 Kr.

Skolen kan ikke forrente noget Laan, og vi maa derfor skaffe disse Penge, og det paahviler de Skoler, som har været med til at give Sydslesvig Løfte om denne Højskole som en Gave. Vi maa derfor henstille, at man igen foretager en Indsamling gennem Elevforeningerne. Udvalget har ment, at det naturligt sker gennem en Opfordring i Aarsskrifterne i Tilknytning til den Beretning om Jaruplund-Skolen, som Jørgen Jessen har lovet at sende.

Indsamlingen kan motiveres ikke alene med Henvisning til den økonomiske Situation, men ogsaa med, at der de fleste Steder, efter at den første Indsamling fandt Sted, har været Hold paa Skolen, som ikke hidtil har haft Lejlighed til at yde deres Bidrag.

Paa Udvalgets Vegne
Hans Lund.

Jaruplund højskole blev indviet på Grundtvigs fødselsdag den 8. sept. 1950. Et femårigt, langt og besværligt afsnit af skolens historie fik dermed sin afslutning. Vi følte festen, for det blev en virkelig fest, som et hjerteligt velkommen i højskolernes kreds og et varmt håndslag fra alle de o. 500, der nordenskels og søndenskels fra fandt vej til skolen den dag, og fra mange, mange flere, som i tanker og hilsener var med os under festen. Ja, endog fra højskoler i Finland, Sverige, Norge og Island kom der gode ønsker for skolens arbejde.

I nøgen jord, men på grundmur, der kan holde, står nu Nordens sydligste højskole.

Når dette læses, er vi i gang med vort første vinterhold på 32 unge mænd fra alle Sydslesvigs egne og samfundslag og med vidt forskellige kundskaber i dansk. Vi havde ikke turdet vente fuldt hus allerede den første vinter. Åge Rasmussen, tidligere lærer på Rønshoved, er eneste

fast lærer, 3 andre har enkelte timer. Sønderjydsk Skoleforening og Dansk Skoleforening for Sydslesvig støtter skolens drift.

Allerede i marts—april havde vi i ufærdige bygninger et lille hold piger, hvoraf de fleste var på skole i Danmark i sommer. Vi har siden haft flere kursus, blandede og rent sydslesvigske, vi har haft nogle »en dag på højskole« og endagsstævner, og vi har haft aftenfester for unge i de omliggende sogne og fra Flensborg. Vi er ved at komme ind i en højskoles arbejdsrytme.

Der er så nær til opgaverne her, de er mange, næsten for mange. Varsomt, men åbent skal her gås frem. Her er sandheden næsten altid broget, og dog må den ikke være nogen mand for broget. Kender man noget til kræfter, der sandfærdigt giver mennesker mod til at håbe og tro til at holde ud, må det klares og deles med andre. For det gælder jo livet. — Vi synes, vi har kunnet mærke, at der mellem danske mennesker hernede også er brug for Jaruplund højskole.

En hjertelig hilsen til alle, der følger denne skoles arbejde med opmærksomhed og gode ønsker.

Bodil og Jørgen Jessen.

AFTIDENS TEGN

TEATER OG FILM

Kunsten og sværdet.

Det bekræfter sig — igen og igen: At Kunst er Kamp. At det er i Angrebsviljen, den dramatiske Kunst henter sin Styrke. Det, der inspirerer til den stærkeste og rigeste Kunst, er sjældent det positive — ikke det, man gaar ind for, men det man gaar imod. Dramatikeren er Oprører. Det er Smerten — og Indignationen og Harmen, som udspringer af Smerten — der er de drivende Kræfter.

Jamen, *maa* Kunsten da være negativ — er dette dens Vilkaar, uløseligt knyttet til dens Væsen? Spørgsmaalet kan ofte nok melde sig — fremkaldt af aktuelle og typiske Foreteelser i Tidens Produktion.

Men saadan er det jo ikke. Det er blot det, at Kunstens Vaaben er offensive. Den tilfredse Dramatiker er ikke Dramatiker. Angrebet er selve hans Raastof, Angrebet paa det, som han ser som Meningsløshed og Dumhed, Uretfærdighed og Ondskab — udsprunget af Medliden og Medfølelse med dem, som kom til at lide derunder. Som Kritiker, Revser og Oprører baner han Vej for Mennesket. Og positiv bliver han, naar han i sig bærer et Haab, en Tro paa, hvad der skal vokse frem, naar hans Kamp er forbi — og naar hans Haab og Tro giver Værket en Holdning og et Perspektiv, der i en Vision kan vække ogsaa i os den Tro, der har hårdet hans Vaaben. Men hans Redskab er Sværdet — ikke Murskeen. Dramatikeren bygger med Sværdet. Og han angriber. I Defensiven bliver Vaabnet sløvt.

Dette gælder Teatrets Dramatiker, men ogsaa Filmens. Tænk blot paa Film som »Vredens Druer«, »De smaa

Ræve«, »Aaben By«. Eller paa nogle af de Film, som i denne Vinter er kommet frem herhjemme — paa »Alle Kongens Mænd«, »Den blodige Vej«, »Et Sted i Europa«. Alle disse Film er inde paa Livet af Samtidens bitreste Problemer, og paa godt og ondt bekræftes det gennem dem, at det er Medfølelsen og Harmen, der danner den frugtbareste Inspiration. — —

Som Produktionsbetingelserne er de fleste Steder, er det sjældent, en Film kan komme til paa afgørende Maade at bære Præg af en enkelt Mands Personlighed — kunstnerisk og idémæssigt. Nu *kan* »teamwork« jo give udmærkede Resultater, men som oftest bliver det Historien om de mange Kokke og Maden om igen. Selv om den bedste Vilje er til Stede, vil den umiddelbare skabende Friskhed og Præget af Inspiration som Regel forsvinde som en Snebold under de mange Hænder. Og hvor ofte er Viljen den bedste — til at lade Filmene blive Udtryk for personlige Standpunkter i Idé og Form? Nej, Hensigten med de mange medvirkende Instanser turde nok som Regel være den stik modsatte — nemlig at almindeliggøre, at fjerne Personlighedspræget. Det er Filmproduktionens Grundskade, vi møder igen: Enhver Film skal helst kunne ses af alle, forstås af alle og ikke støde an mod nogen eller noget. Det er Standardproduktet, man bevidst sigter imod.

Men her har vi nu i »Alle Kongens Mænd« en af Undtagelserne. Filmen er skrevet, produceret og instrueret af en og samme Mand — Robert Rosen — og den bærer Vidnesbyrd om sin Oprindelse.

Filmen er bygget over Spændingsforholdet mellem Maal og Middel. —

over Magtmennesket og dets Muligheder i et Samfund som det amerikanske. Klart og fængslende fortæller der om den unge idealistiske Farmer, der søger ind i Politik for at komme Uretfærdigheder og Magtmisbrug til Livs — om hans forgæves Forsøg — om hans »realistiske« Erkendelse af, at vil man Maalet, maa man ogsaa ville Midlet, at vil man udøve Retfærdighed, er det nødvendigt (og derfor rigtigt) at erhverve Magt, selv om det sker med uretfærdige Midler. Og fortrinligt er der gjort Rede for, hvordan den Menneskelighed i ham, der skulde danne Grundlaget for hans Retfærdighedsudøvelse, smuldrer bort, opløses, gennem Magtkampen. Tilsidst bliver han skudt af en ung idealistisk Læge (Nummer hvem ved hvilket i Rækken af idealistiske Filmslæger), men hvor det gælder Udformningen af dennes Motiver og det positive Princip, han skal være Udtrykket for, bliver Filmen usikker og lidt konsekvent. Ikke desto mindre — det er en Film, der vil noget, den siger det paa sin egen personlige Façon, og den er spændende. Robert Rossens Optagethed af Emnet lever inciterende i Stoffets Udformning, ikke mindst i det højt prisbelønnede Spil, der iøvrigt nok kan virke noget ujævnt — men af en medrykkende Intensitet. — — —

Hovedæren for »A walk in the sun« — eller »Den blodige Vej«, som den lidt uheldige danske Titel lyder — tilkommer Lewis Milestone, han som i sin Tid skabte Filmen om den første Verdenskrig: »Intet Nyt fra Vestfronten«. Ogsaa den er fremme paa Lærrederne i Vinter, saa man kan drage sine Sammenligninger. Man bør se dem begge to.

Den gamle Film var — og er — ryttende i sin forfærdede og meget direkte Protest mod Krigens Meningsløshed og Grusomhed. Og alligevel — endnu mere forfærdende er de Perspektiver, der aabenbares gennem den nye. For trods alt — selve dette at den gamle Film afspejler en Menneskeheds rystede Nej til Krigen, viser hen til en Tilstand, som nu næsten virker utopisk — en Tilstand, hvor Krigen aabenbarer sig som noget

unormalt. Dens Baggrund er en Tro paa Freden, en Tro, der synes at bygge paa Tilliden til den menneskelige Fornuft. Men den nye Films Mennesker fra Krigen i Gaar og Dagen i Dag, de har ikke megen Tro og slet ingen Tillid. De er blevet skuffet den ene Gang for meget, som gør, at Haab og Tillid og Tro bliver til Illusioner for dem. Men Illusioner gør saarbar — saa har de afskrevet dem for at kunne staa ud med Livet og deres Livs Vilkaar. Og de er blevet tavse som man bliver det overfor det uafvendelige. Her er ingen højrostedede Protester, ingen Skrig og ingen Forbandelser. Dette har forledt en og anden Kritiker til at se Krigspropaganda i Filmen. Intet kan være fejlagtigere — her er visselig ingen Forherligelse af Krigen og dens Væsen. Men som den gamle Films Formsprog groede ud af sin Tids Forudsætninger, er den nye skabt af Nutidens sjælelige Realiteter. »Intet Nyt fra Vestfronten« var Udtryk for chokerede Sind — det Chok en uforberedt Menneskehed fik, da den første Verdenskrig slog ned i en gennem en Menneskealder rodfæstet Kulturoptimisme og Fredstro — og Rester af nedarvede krigsromantiske Forestillinger. Her var friske Saar, ny Smerte — og derfor blev Filmens Reaktion voldsom og patetisk. Men »A walk in the sun« er nok snarere Udtryk for en sjælelig Forstening — en indkapslet Smerte. Den bliver næsten stiltfærdig og meget enkel — henter sin enorme Kraft fra den Spænding, som bestaar mellem denne enkle resignerede Selvfølgelighed og dens Forudsætninger — men ikke mindre stærk i sin Fordømmelse af Krigen og en Verden, i hvilken Krigen bliver en næsten uafvendelig Skæbne.

Og saa, midt i al Haabløsheden, viser Filmen alligevel i smaa forsagte Glimt en spinkel Tro paa »god Vilje mellem Menneskene«, et Kim, der maaske i sin illusionsfri Styrke har mere Grokraft end tidligere Dages sikre fornuftbetingede Kulturoptimisme. Og det er maaske ikke mindst det, der retfærdiggør den stærke Tiltrækningskraft, Filmen har vist sig i Besiddelse af. — — —

Ogsaa den ungarske Film »Et Sted i Europa« er om Krigen — her om dens Virkninger for Børnene. Den berømmelige ungarske Filmteoretiker Bela Balazs har været med i Arbejdet, og det mærkes. Hist og her kan Virkningerne synes en Smule spekulative og tilgjorte, men oftere er de af en forbavsende Styrke og Sikkerhed. For de specielt filminteresserede er her meget at studere. Men Filmen fortjener at ses af alle. Den tager sin Begyndelse kort før Hitler-Krigen sluttede, og den beretter om Børn, der af Krigen bliver gjort forældreløse og hjemløse og jaget ud paa Europas Veje til en Tilværelse i Sult, Elendighed og Forbrydelse. Historien herom og om, hvordan Børnene finder sammen i Flokke, der bekriger hinanden, forenes og sammen fortsætter deres bitre Kamp for at opretholde Livet. er fortalt helt enestaaende virkningsfuldt og gribende. Filmens sidste Del, der fortæller om, hvordan Børnene ved en berømt og genial Musikers Hjælp faar bygget en ny Tilværelse op, er væsentlig svagere — her savner den Overbevisning og bliver snart usandsynlig, snart stillestaaende.

Men Begyndelsen opvejer rigeligt alt dette. Kunstnerisk bygger den her paa en Virkning (som ogsaa er udnyttet fortrinligt i »A walk in the sun«) — en stærkt accentueret Rytmé, en markeret Vekslen mellem

en Grundstemning: de lange opslidende Timers ensformige og trættende Vandring — og de voldsomme og begivenhedsrige Indslag af dramatiske Hændelser, der i et aandeløst crescendo udvikler sig til Klimaks — for saa igen at glide over i de trætte Fødders endeløse Vandren.

Og lad mig saa blot til sidst omtale en enkelt lille Scene fra denne gribende Film. En Episode fra Indledningen — en lille Dreng, der under et Luftangreb alene har søgt Tilflugt i et øde Tivoli. Flyverne kommer, man ser dem ikke, hører kun deres Maskingeværer knitre — og i Drengens stigende Rædsel ser man dem nærme sig. Han styrter af Sted i Panik, saa er de over ham, han trykker sig ind mod en Væg, skrigende, hamrende med Næverne ind i Væggen, sanseløs af Rædsel. Kuglebygen pisser forbi — de er væk. Med Sanserne næsten lammet, med slappe Lemmer, kommer han ind i Skuret, der er sat i Brand af Beskydningen. Det er et Panoptikon — de kæmpestore Skikkelser stirrer med deres stive Blik ned paa Drengen — en af dem er en Voks-Hitler. Ilden breder sig — og Hitlerfiguren begynder saa smaat at smelte i Flammerne fra den Brand, de tyske Flyvere anstiftede. Men Barnet maa ud paa Landevejene. Saa er Scenen forbi. Man glemmer den ikke.

JOHS. RUD.

FRA SKOLEAARET

Vinteren 1949—50 var præget af, at elevkredsen var mere broget end nogensinde. Ikke mindre end 40 af flokken var ikke danske statsborgere, og det er sikkert en rekord i skolens historie. Selv om mange lande var repræsenterede, var det dog de 9—10 amerikanske studenter, der gjorde udslaget. Det er vel egentlig en dristig tanke, højskolelærer Rosendal Nielsen har faaet: at opfordre unge mænd og kvinder fra kollegierne i U. S. A. til at lære dansk og tage paa højskoler i Danmark, men der er ingen tvivl om, at ideen er god, og der er ogsaa gode muligheder for, at den kan gennemføres. Planen er, at studenterne først skal læse dansk hjemme og derefter rejse til Danmark til sept. og fordeles i danske hjem for derefter at blive højskoleelever til november. Det er jo afgørende for udbyttet, at eleverne kan følge og forstaa foredragene. Her var forskellene ret store, idet nogle af dem meget hurtigt overvandt sprogvanskelighederne og andre maatte kæmpe med dem i alle 6 maaneder. At saa mange danske kammerater gerne ville øve sig i engelsk gjorde det vel heller ikke lettere. Undervisningsformen paa en dansk højskole er ret forskellig fra, hvad de unge amerikanere er vant til. De befinder sig bedst paa de smaa hold, hvor man diskuterer med læreren og kammeraterne. At sidde stille og lyttende en hel time i foredrags-salen uden at snakke med, var sikkert strengt. Nogle af de amerikanske elever kritiserede forskellige forhold vedrørende undervisningen og samværet paa højskolen, men alle ville de anbefale venner og kammerater at tage paa højskole i Danmark. De fleste fik uden tvivl et stort personligt udbytte, og kammeratskabet i den store elevflok fik fylde og festlighed gennem disse elskværdige og straalende unge mennesker. Det saa ud til, at der ville komme

en stor flok til landet igen i vinter, men den verdenspolitiske situation virkede ængstende paa de fleste, der havde meldt sig, og der kom kun 4, der alle er paa Askov; men iøvrigt er det meningen, at eleverne fra U. S. A. i kommende aar skal fordeles paa en række skoler herhjemme.

Der var ikke blot mange udenlandske deltagere, ogsaa studentergruppen var usædvanlig stor, og hele flokken, ogsaa af danske elever, ret mangfoldig. Den klage, der saa ofte høres, at det kun er landboudommen, der kommer paa højskole, gælder egentlig ikke for Askovs vedkommende. Undersøger man elevfortegnelsen for vinteren 1949—50, viser det sig, at 49 % eller knapt halvdelen er børn fra gaardmands- eller husmandshjem.

Beretningen her skal ikke være nogen dagbog eller opremsning af aarets begivenheder, men der kan være grund til at nævne, at vi har faaet en række dagligstuer til brug for elevernes private samvær. Foruden Fengers Hus, der længe har staaet til raadighed, findes nu et lokale paa Askovhus, Veum og i det gamle sygehus. Alle steder er der fornøden service og gasapparat eller elektrisk kogeplade, saa gæsterne kan lave sig en kop the.

Det er sikkert ikke alene de amerikanske elever, der synes, at den regel, at mandlige og kvindelige elever ikke maa besøge hinanden paa værelserne, er forældet; men skolens ledelse har ikke til hensigt at ophæve den, men nok at give lejlighed til kammeratligt samvær i fritiden, og her synes dagligstuerne at være et naturligt led i udviklingen. Den gamle avisstue er jo alt for lille og som regel for urolig til at give plads for en mindre gruppes stilfærdige samvær.

De offentlige møder har været velbesøgt. Før jul hørte vi frimenighedspræst Rasmus Anker Møller, Hornum, og glædedes over hans djærve tale. Ved januarmødet talte rektor Bøgh Andersen fra Flensborg om forholdene i Sydslesvig og hvorledes man nu indstiller sig paa den lange og sagtens trølsomme kulturkamp, men ikke opgiver haabet om at faa selvbestemmelsesretten anerkendt.

Den anden taler var dr. Roar Skovmand, der tolkede Grundtvigs digt »Danmark om 100 aar« og skildrede Danmarks historie i de 100 aar paa en meget fængslende maade i lyset af dette digt.

Ved februarmødet talte valgmenighedspræst Rich. Andersen

om Jakob Knudsen og højskolen, og ved marts mødet forstander K. B. Andersen om vort ansvar for demokratiet og paaviste herunder de fordele, den engelske valgmetode har, og ulemperne ved mindretalsregeringerne, hvor det kan være svært at faa ansvaret placeret. Ved aftenmødet holdt fru Jytte Engberg for første gang foredrag ved et offentligt møde og gav ved denne lejlighed med stor indfølgelse en skildring af Sigrid Undsets digtning.

Lærerkollegiet kunne nok overkomme undervisningen, hvad timeantallet angaar, men der har gennem mange aar været to historielærere knyttet til Askov, og vi har ikke rigtig faaet dr. R. Skovmand erstattet. Det er derfor naturligt, at de gæstelærere, vi indbyder, især er saadanne, der kan fortælle historie.

Vi havde sidste vinter god hjælp af folketingsmand Erik Appel, dr. R. Skovmand og dr. Danstrup, der talte henholdsvis om Sønderjyllands, Danmarks og Englands historie.

Af andre begivenheder skal her nævnes, at amatørskuespillere fra egnen opførte pastor H. Dons Christensens skuespil: »Hvad med de andre« søndag aften den 26. februar. Baade indholdet og fremførelsen gjorde, at det blev en aften, man ikke saa let glemmer. 3 uger senere havde vi igen lejlighed til at se dygtige amatørskuespillere i festsalen, idet en flok unge fra Sydslesvig spillede Bjørnsons »En Fallit«.

Som tidligere aar saa vi en række gode kulturfilm og havde desuden den særlige oplevelse, at instruktør Chr. Jul en klem-aften viste et par korte dokumentarfilm og ved sine kyndige og livlige forklaringer gav en god hjælp til at se og forstaa film.

De musikkyndige havde megen glæde af et besøg lige før fastelavn af pianisten Kjell Olsson, der spillede en eftermiddag i festsalen.

Det var en stor glæde for os alle i aar at gæste Rødding højskole den 10. februar. I de senere aar har vi været i Rødding med sommerpiger og lærerkursuset, og det har altid været en festlig tur, men det har alligevel sin særlige værdi at komme paa sønderjydske grund paa afstemningsdagen for 1. zone, og en bedre talsmand for sønderjyderne end Hans Schmidt fra Kollund, som H. Lund havde indbudt som taler, findes vel ikke nu om dage.

Vi mindedes saa afstemningen i 2. zone herhjemme, idet vi havde indbudt en af vore gamle kursusedtagere, lærer Ruge,

den dag, og hans klare og ædruelige redegørelse for grænseegnens problemer var en hjælp for mange.

Lørdag den 28. januar fejrede den hjemlige kreds 50 aars dagen for oprettelsen af Askov Valgmenighed ved en gudstjeneste i kirken og et menighedsmøde om aftenen i højskolens festsal, hvor mange af højskolens elever ogsaa var tilstede. Aftenen fik sit særpræg derved, at forstander And. Nielsen her fik lejlighed til at hylde menighedens grundlægger og den be-naadede ungdomslærer Paul la Cour. Ordene var stærke, og man mærkede, det var And. Nielsen en hjertesag at aflægge et vidnesbyrd om, hvad menighedens første præst, Axel Helweg, og Paul la Cour havde betydet for de unge dengang. Det blev sidste gang And. Nielsen talte til kredsen.

Medens Askov højskole efteraaret 1949 var ubenyttet bortset fra efteraarsmødet, var det anderledes i aar, hvor Askov var hjemstedet for en række møder og kursus.

Det begyndte allerede i juli maaned, idet foreningen »Hjem og Skole« som andetsteds nævnt holdt sommerstævne i dagene 14.—19. juli. I dagene 3.—10. august holdt studenterkredsen sit sommermøde paa Askov, og det var samtidig jubilæumsmøde, idet det første møde blev holdt paa Askov højskole sommeren 1900 under licentiat I. P. Bangs ledelse. Deltagelsen var vist større end nogensinde, og deltagerne livligere end nogensinde. Der kan altsaa i nogle henseender noteres fremgang for den grundtvigske bevægelse. Iøvrigt var programmet udmærket, og selv om enkelte studenter holdt mest af at synge om natten, saa blev der ogsaa baade sunget og lyttet i foredragssalen om dagen, saa det var godt at være med,

Efteraarsmødet var velbesøgt alle mødedagene. Gennem mange aar var det skik, at elev- og efteraarsmødet strakte sig over 5 dage, begyndte lørdag aften og sluttede onsdag eftermiddag. Nu har vi skaaret onsdagen bort og slutter tirsdag aften. Vi har gennem mange aar ønsket, at biskop Lindegaard skulle afslutte vort efteraarsmøde ovre i valgmenighedskirken. Først i aar lykkedes det. Ved elevmødet lørdag aften plejer en af jubilarerne at føre ordet. Denne gang var det bibliotekar Momsen, Flensborg. Søndag havde jubilarerne deres private middag, og særlig de 25-aars var mødt op i saa stort tal, at de ikke kunne

faa plads i gildestuen i Fengers hus, men der maatte dækkes i avisstuen, og der kunne de heller ikke være, saa nogle sad ude i forstuen. Talerne var mange og humøret højt. De fremmede talere var afdelingschef Jens Rosenkjær og forstander Frede Terkelsen, Danebod. Rosenkjær talte baade søndag eftermiddag og mandag formiddag. Den, der eengang rigtigt har følt sig hjemme i Askov, vil altid senere føle noget af en hjemlængsel efter dette sted. Det prægede ogsaa Rosenkjærs stærkt personlige tale. Søndag aften læste lærerkollegiet med boghandler Niels Petersen i hovedrollen Arthur Millers: »En sælgers død«, dette vemodige drama, hvor replikkerne og alt egner sig godt til fælleslæsning, og jeg er enig med dem, der synes, at denne tolkning gav endnu mere end det kgl. Teaters gode fremførelse.

Mandag aften fik vi sang og musik ved Frode Hasseriis og frue samt Else Bartholdy.

Tirsdag aften havde vi besøg af et madrigalkor fra St. Johns College i Oxford, der sang for os.

Dansk Folkeoplysnings Samraad, der blev oprettet under besættelsen og nu bestaar af 12 landsomfattende foreninger, der har folkeoplysende arbejde paa programmet, afholder hvert aar et universitetskursus for ungdomslærere. Oprindeligt laa disse kursus i universitetsbyerne; men da indkvartering og bespisning her er vanskelig, blev de flyttet ud paa højskolerne, og det største tal af deltagerne plejer da ogsaa at være højskolelærere og lærerinder. I aar blev kursuset afholdt paa Askov i dagene 8.—21. oktober.

Kursuset er altid samlet om 3—4 hovedemner. Foredragsholderne er universitetslærere eller andre, der har arbejdet videnskabeligt med stoffet, og der er lejlighed til spørgsmaal og samtale efter hver forelæsning.

Emnerne var i aar psykologi, moderne litteratur, det industrielle samfund og det moderne Afrika. Deltagerantallet var ca. 125, og det var i alle henseender et værdifuldt og fornøjeligt stævne.

Naar det saa tilføjes, at Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler holdt forhandlingsmøde den 23. og 24. oktober paa Askov, er det væsentligste nævnt. Ved sidstnævnte forhandlingsmøde var formanden for den nye landsselevforening, fhv. under-

visningsminister Jørgen Jørgensen tilstede for sammen med sekretæren Erik Halvorsen at gøre rede for foreningens arbejdsprogram. Den nye forening har aabenbart faaet en god start.

Der er i det forløbne aar som saa ofte før sket ændringer i lærerkollegiets sammensætning. Cand. mag. Paul Dragsbo og hans hustru Eva, født la Cour, der havde lyst at prøve højskolearbejdet og blev knyttet til skolen til november 1949, ønskede alligevel at vende tilbage til København igen og brød op nu i efteraaret. Paul Dragsbo mener, det er rigtigere, han tager lærergerningen op i gymnasiet. For os er det kedeligt, for vi savner nu en lærer i de biologiske fag, der er saa velegnede til højskolebrug, men vi siger tak for samarbejdet i aaret, der gik, og ikke mindst for den aldrig svigtende elskværdighed og tjenstvillighed, vi mødte, og som saavel eleverne som kollegerne meget paaskønnede.

Sidste vinter var den norske magister Erling Rønneberg baade lærer og elev paa Askov. I sommer var E. Rønneberg lærer paa det nordiske lærerkursus, medens hans hustru var elev, og i indeværende vinter var de begge lærerfolk indtil jul. E. Rønneberg havde for sin deltagelse i den norske frihedskamp faaet stipendium til studium i England og har taget eksamen i statshistorie og nationaløkonomi ved universitetet i Cambridge. Erling Rønneberg er den fødte ungdomslærer, stiltfærdig og dygtig, klar i sin opfattelse, nøgttern i sin vurdering og med en ualmindelig evne til at samle unge omkring sig. Vi havde regnet med at beholde ham og hans indtagende hustru i en aarrække, men der kom tilbud fra Norge, der vanskeligt kunne afslaaes. Vi siger derfor de to tak for samarbejdet i den korte tid og ønsker den norske højskole tillykke med, at disse to vil vie deres rige evner til arbejdet inden for højskolen. — Vi var saa heldige, at en vikar var rede til at rykke ind i den ledige plads: magister Tage Hind, der i nogle aar var adjunkt paa Herlufsholm og nu i de sidste aar har været i Røde Kors' tjeneste og har oprettet og ledet højskolerne i Wolfsburg i Tyskland, ønsker at prøve arbejdet inden for højskolen. Han er kommet til Askov nu ved aarets begyndelse sammen med sin unge frue og har faaet bolig paa 1. sal paa »Grønnegaarden«. — Saa har vor bibliotekar Jane Hansen forladt os, har giftet sig med dyrlæge Troels Fenger og

taget bolig langt nordpaa. Jane havde med sin dygtighed, elskværdighed og uforstyrrelige humør ualmindelige forudsætninger for at klare den meget betydningsfulde, men ikke særlig nemme plads at være bibliotekar paa Askov. Jane faldt til i vores kreds, og vi havde gerne set samarbejdet fortsætte i lang tid. Det er nu heller ikke helt afbrudt, idet fru Jane Fenger engang imellem kommer paa inspektion for at se, om assistenten, der nu er rykket op i den ledende stilling, Agnethe Hagen, klarer tingene, og det gør hun heldigvis.

Egentlig var det meningen, at forfatteren Ole Wivel ogsaa skulle flytte til Askov i vinter, men hans hustrus helbred har hindret dette. Ole Wivel kommer derfor blot paa besøg som gæstelærer indtil videre, men vi haaber, at familien kan flytte til Askov til sommer, og at vi kan regne ham som fast medarbejder til næste vinter.

Det nye hold for vinteren 1950—51 er godt i gang. Vi har som sædvanligt maattet sige nej til mange kvindelige elever, men har for første gang i mange aar ikke flere mandlige, end vi har plads til. Der var endda enkelte ledige pladser til november. Nu ved nytårstid er dog alt optaget.

Det er kun sjældent, vi her i aarsskriftet nævner nogle af de gamle elever og venner, der er gaaet bort i aarets løb. Denne gang vil jeg gerne mindes familien la Cour Pedersen, Skibelund. I løbet af kort tid gik baade Kristian la Cour Pedersen og fru Asta bort, og nu sidst søsteren Marie la Cour Pedersen, der døde 21. maj. Der har altid været en nær forbindelse mellem Skibelund efterskole og Askov højskole og venskab mellem de familier, der var knyttet til de to skoler. Askov højskole har ikke haft mange varmere og mere forstaaende venner end Georgia og Knud Pedersen og deres børn. Nu skal tredje generation tage fat. Maatte den faa lykke til at føre den gamle skole videre, som traditionen forpligter og en ny tid kræver.

Sløjdskoloforstander And. Nielsen døde 4. marts over 80 aar gammel, men stadig ung i sindet. And. Nielsen var askovelev og var hele sit liv bestemt af, hvad L. Schrøder, Paul la Cour og de andre askovlærere havde givet ham i hans ungdom. Han var selv som sløjdlærer en meget betydelig skolemand, ja en genial

pædagog, men følte sig altid som højskolens lærling. Ingen har saa trofast som And. Nielsen fulgt alle møder paa højskolen gennem de mange aar.

I en aarrække var samarbejdet mellem de to skoler ret intimt, idet højskolelærerkursuset havde til huse paa sløjdskolens. Det er lykkeligt, naar to frie ungdomsskoler, der ligger hinanden saa nær, ogsaa har samme syn og samme sigte.

Lige før jul døde den tredje forstander, der i mange aar har været nabo til Askov, forstander J. C. Overgaard, Ladelund. Forstander J. C. Overgaard var ogsaa askovelev, og det var ham en hjertesag, at landbrugsskolen maatte bevare den nære forbindelse med højskolen, hvorfra den i sin tid var groet ud.

Faa eller ingen har i det sidste slægtled betydet mere for dansk landbrug end J. C. Overgaard, men her vil vi mindes, at han var Askov højskoles meget gode ven. I de sidste 7 aar, Overgaards har boet i Askov, var han levende optaget af arbejdet her og virksomt interesseret i skolens fremtid.

Beretningen om skoleaaret i sidste aarsskrift sluttede med en antydning af, at det nu var paa tide, Karen og jeg gik i andet geled eller helt ud af geledet. Det var ogsaa vor beslutning — der i øvrigt er af gammel dato; men forhandlingerne om den fremtidige ordning af skolens forhold førte alligevel til, at man mente, det var bedst, vi fortsatte lidt endnu, og det maa vi jo saa forsøge.

Vi sender saa gamle elever og skolens mange venner vort ønske om, at vi i det nye aar, der ved aarsskiftet synes at rumme saa ængstende muligheder, maa opleve en afspænding i forholdene udadtil og større medmenneskelig forstaaelse indadtil.

J. TH. ARNFRED.

Et tilfældigt Møde.

En tilfældig Flok.

Et Hjørne af Fodbold-Tourneringen paa Ladelund Marts 1950.

Fengers Hus.

Buegangen.
Vinter, Sommer — hver sit.

Julikursuset 1950.

Erling Ronneberg t. v. for Kjær. Hanna Rønneberg oven for P. Engberg. Johs. Engberg og Poul Dragsbo t. v. for Arnfred.

Forberedelserne til Paasketuren.

Sommerpigerne sydpaa.

Rast under Kursisternes Sydslesvigtur.

SOMMERSKOLEN 1950

A t kunne blive Elev paa en Højskoles Sommerhold uden større økonomiske Bekymringer og paa en hvilken som helst af de halvhundrede Skoler, man har Lyst til — altsaa blive »Sommerpige« — det lyder vel ret indbydende: noget helt andet end det daglige, fri til at samle sig om sin egen Dygtiggørelse paa forskellige Omraader, til Selvfordybelse og til at nyde godt af alt det, som Skolens Liv og Samværet med Kammeraterne kan give. Alt dette er i sig selv et Privilegium, og det udnyttes paa flere forskellige Maader.

Nogle kommer med Højskole-Traditioner hjemmefra, de »fødte« Sommerpiger; men hvis de fik noget godt bekræftet, udbygget og tilegnet — er *det* noget værdifuldt, selv om vi ikke mærker den store Forandring paa dem, men bare maa glæde os over dem.

Andre møder en ret ny Tankeverden eller maaske kun en ny Livsform, som de muligvis opdager har endnu mere Forbindelse med Virkeligheden og vort Medmenneske end den, de var fortrolige med, saa de udfolder sig og vokser til større Harmoni og Livsglæde.

Der er ogsaa dem, som har lidt Skuffelser eller faaet Tab eller har Problemer at tumle med, og som véd, at der blandt de Mænd og Kvinder, som daglig lever med de unge og arbejder paa at vejlede dem, altid vil være nogen, som indirekte eller direkte kan blive dem til Hjælp.

Det er jo først og fremmest Livets alvorlige Kunst og dets høje Mulighedsværdier, de unge skulde møde og faa Agtelse for — maaske begynde at tilegne sig. Det er ikke lidt, og hvem kan yde dem den Service? Det kan kun den, der vil stille sig til Raadighed for Livets gode Magter. Hvis vi troede, det var os, der skabte og frembragte Livet, kom vi snart tilkort. Nej, det er Livet og Livets Gud, der skaber os gennem vor Villighed, vor uafrystelige Trang til at være Redskaber for noget af bestandig Gyldighed. Vi véd, det kan modtages under de beskedneste Former, hvis det kun ventes med Ærefrygt og Tak.

For mange er det en lidt broget Verden, de møder her paa Askov. Ikke alene inden for Murene er Mangfoldigheden stor, men vi er udsat for saa mange forskellige Menneskers og Folketypers Besøg, saa det lader sig ikke gøre bare at hygge sig inden for en lukket Idyl —

undtagen naturligvis i de smaa Kammerat-Kredse. Man træffer derfor tit de unge i mindre Grupper i Haven eller paa deres Værelser, i ubunden Passiar over Haandarbejdet. Noget af det mest fortrolige opleves naturligvis i Lærernes Samarbejde med de mindre Grupper i Dansk- og Særholdstimerne, hvor Emnet tvinger til en ærlig Stillingtagen fra begge Sider.

Vi opmuntrer ogsaa Eleverne til fælles Samtaler i den store Flok, da det er gavnligt at øve sig i at udtrykke, hvad man tænker. De drøftede f. Eks., om Forældrene skulde blive mere hjemme for de unges Skyld — en nyttig Overvejelse for dem, som snart selv stifter Hjem.

Der er, som bekendt, paa Grund af den 6 Maaneders Vinterskole kun et meget kort Slip mellem Skoleholdene, og for Arnfreds Vedkommende er dette altid fyldt med Møder. Da Vinteren af forskellige Grunde havde været ualmindelig slidende, følte vi det derfor nødvendigt at holde en kortere Ferie, saa snart Skolen og Lærerkursuset var godt igang, og den 24. Maj rejste vi da til Sjælland. Der overværede vi den første Dag paa Johs. Novrups nye Skole, Magleas, hvor Karl Nielsen (tidl. Aagaard) samlede os om Pinsens Evangelium. — Resten af Tiden havde vi et hyggeligt og fredeligt Ophold i Holte, hvorfra vi deltog i »Humanist-Mødet« paa Krogerup, hvor dette Begreb blev belyst fra meget forskellige Sider — et nyttigt Led i en Idé-Debat. — Iøvrigt gjaldt det Hvile, Massage og igen Hvile midt i Nordsjællands Idyl med blomstrende Haver og Nattergaletoner ved Søerne.

De, som har fulgt tidligere Aarsberetninger fra Askov, vil maaske nok savne noget i denne, idet den ikke følger Livet fra Dag til Dag, — baade fordi jeg ikke selv gjorde det, og fordi en Afveksling tiltaler Redaktionen. Desuden rummer Sommeren saa mange Højdepunkter, at de unge Pigers daglige Arbejde og Oplevelser derved fik et endnu intimere Præg, for de holdt deres rolige Tempo og lod sig egentlig ikke forstyrre, heller ikke af Arnfreds og mit Fravær. Vore gode Hjælpere herhjemme delte Arbejdet og Ansvaret og bar det paa fyldestgørende Maade.

Da vi kom hjem, havde her været Grundlovsfest i Skibelund, men Valdemarsfesten her paa Skolen, den fælles Ribetur og Elevmødet forestod. Alt forløb smukt og festligt, hvad vi herved takker Eleverne og Gæsterne for.

Den 4.—12. Juni havde vi et ejendommeligt Besøg: en Gruppe Elever fra Seminariet i Mörvig, der først havde ønsket Besøg herfra som et Led i deres Studier af Folkehøjskole-Tanken. Vi mente imidlertid, at de hellere maatte komme og opleve en Skole i Arbejde (de forstod alle Dansk). Arnfred og jeg naaede lige hjem til Afslutningen af denne Uge, der var forløbet meget tilfredsstillende.

Ved Festmiddagen under Elevmødet den 25. Juni blev der gjort Rede for Planerne for 2-Aars-Holdets fremtidige Arbejde, der ud over

en Fortsættelse paa det tidligere Grundlag bestod i en øget Sprogundervisning og specielt Kulturhistorie som Forberedelse til et 2 Maaneders Ophold i England, maaske med et kortere Ophold ogsaa i Holland. Forslaget blev modtaget med stor Interesse.

Om Aftenen opførte Boghandler Pedersen sammen med Lærerne »En Sælgers Død« i den helt ud tilfredsstillende Form, at man færdedes med Teksten i Haanden og paa klassisk Vis bekendtgjorde i Forvejen, hvad de enkle Arrangementer med en sænket Scene i Forgrunden eller en Kreds af Stole skulde forestille. Vi fandt selv — og Gæsterne med os —, at den Form var Askov værdig.

Skoletimerne Mandag havde vi ogsaa Glæde af. Der kunde Sommerpigerne være med eller hvile sig — efter Behag.

Med Juli begyndte den meget optagne Tid, idet Lærerkursuset blev forøget med Deltagerne i det særlige Julikurus. Det, der især samlede os denne Sommer, var en Foredragsrække af Prof. Poulus Svendsen, Oslo Universitet, om »Guldalderdrøm og Udviklingstro«.

Midt under det hele blev her afholdt et Sommerstævne for Medlemmerne af »Foreningen for Hjem og Skole«, hvor Holger Kjær jo staar i Centrum. Det varede fra Fredag Eftermiddag den 14. til Onsdag Middag. Foredragene indgik som Led i Kursuset. Der blev talt af Arnfred, Poul Engberg, Holger Kjær, Poulus Svendsen, Erik Appel, Hans Lund, Frede Bording, Niels Kjems, H. P. Rasmussen, Tillitze, Jørgen Bukdahl, Jørgen Bøgh og Jens Futtrup. Det var en fyldig og oplysende Udveksling af Meninger og Erfaringer, som var god at overvære.

Netop i disse Dage var Sommerpigerne i Rutebiler ude paa en stor Sønderjyllands- og Sydslesvigtur, ført af Hasseriis, Johs. Engberg og Kamma Laursen, idet de drog ud Mandag Morgen og kom hjem Onsdag Aften. Programmet var righoldigt og blev straalende gennemført.

Den fælles Afslutning formede sig i Lighed med tidligere Aar. Haandarbejds-Holdet havde haft bedre Lejlighed til Vævning end i den sidste halve Snes Aar. Det er ikke let at faa Tid til baade Skolearbejde og Vævning paa et 3 Mdr.s Kursus, men de opnaaede Resultater var smukke.

Der blev talt gode Ord fra de forskellige Elevers Side den sidste Aften — de faldt som en kvægende Sommerregn, der giver Sindene Grøde.

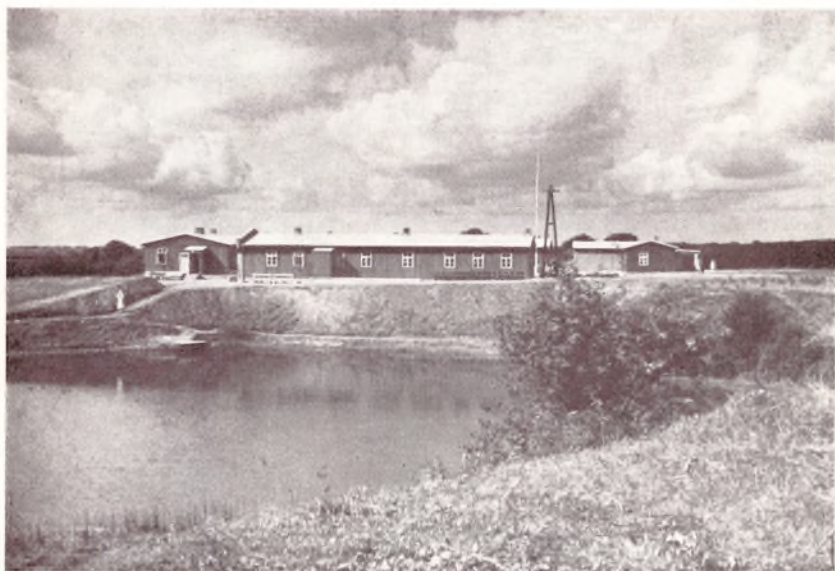
Det vil maaske være mig tilladt her at omtale en Familie-Begivenhed, selv om den ligger uden for Skoletiden: Den 30. Juli holdt vi vor eneste Datter Birgits Bryllup med Møbelarkitekt Kristian Vedel. Vi var over Hundrede Slægtingene og Venner samlede, og det blev en smuk Fest, en gylden Dag, som vi ikke glemmer, idet alle saa helhjertet tog Del i vor Glæde.

*

Den omtalte Ferie i Nordsjælland var kun en Forsmag paa den Ferie, Arnfred og jeg havde maattet love os selv, om vi skulle kunne

Jaruplund Højskole, set fra Gaarden.

Højskolen set fra Haven, som skal plantes rundt om en ret stor Sø, fremkommen ved Udgravning af Mergel.

en Fortsættelse paa det tidligere Grundlag bestod i en øget Sprogundervisning og specielt Kulturhistorie som Forberedelse til et 2 Maaneders Ophold i England, maaske med et kortere Ophold ogsaa i Holland. Forslaget blev modtaget med stor Interesse.

Om Aftenen opførte Boghandler Pedersen sammen med Lærerne »En Sælgers Død« i den helt ud tilfredsstillende Form, at man færdes med Teksten i Haanden og paa klassisk Vis bekendtgjorde i Forvejen, hvad de enkle Arrangementer med en sænket Scene i Forgrunden eller en Kreds af Stole skulde forestille. Vi fandt selv — og Gæsterne med os —, at den Form var Askov værdig.

Skoletimerne Mandag havde vi ogsaa Glæde af. Der kunde Sommerpigerne være med eller hvile sig — efter Behag.

Med Juli begyndte den meget optagne Tid, idet Lærerkursuset blev forøget med Deltagerne i det særlige Julikurus. Det, der især samlede os denne Sommer, var en Foredragsrække af Prof. Poulus Svendsen, Oslo Universitet, om »Guldalderdrøm og Udviklingstro«.

Midt under det hele blev her afholdt et Sommerstævne for Medlemmerne af »Foreningen for Hjem og Skole«, hvor Holger Kjær jo staar i Centrum. Det varede fra Fredag Eftermiddag den 14. til Onsdag Middag. Foredragene indgik som Led i Kursuset. Der blev talt af Arnfred, Poul Engberg, Holger Kjær, Poulus Svendsen, Erik Appel, Hans Lund, Frede Bording, Niels Kjems, H. P. Rasmussen, Tillitze, Jørgen Bukdahl, Jørgen Bøgh og Jens Futtrup. Det var en fyldig og oplysende Udveksling af Meninger og Erfaringer, som var god at overvære.

Netop i disse Dage var Sommerpigerne i Rutebiler ude paa en stor Sønderjyllands- og Sydslesvigtur, ført af Hasseriis, Johs. Engberg og Kamma Laursen, idet de drog ud Mandag Morgen og kom hjem Onsdag Aften. Programmet var righoldigt og blev straalende gennemført.

Den fælles Afslutning formede sig i Lighed med tidligere Aar. Haandarbejds-Holdet havde haft bedre Lejlighed til Vævning end i den sidste halve Snes Aar. Det er ikke let at faa Tid til baade Skolearbejde og Vævning paa et 3 Mdr.s Kursus, men de opnaaede Resultater var smukke.

Der blev talt gode Ord fra de forskellige Elevers Side den sidste Aften — de faldt som en kvægende Sommerregn, der giver Sindene Grøde.

Det vil maaske være mig tilladt her at omtale en Familie-Begivenhed, selv om den ligger uden for Skoletiden: Den 30. Juli holdt vi vor eneste Datter Birgits Bryllup med Møbelarkitekt Kristian Vedel. Vi var over Hundrede Slægtningene og Venner samlede, og det blev en smuk Fest, en gylden Dag, som vi ikke glemmer, idet alle saa helhjertet tog Del i vor Glæde.

*

Den omtalte Ferie i Nordsjælland var kun en Forsmag paa den Ferie, Arnfred og jeg havde maattet love os selv, om vi skulle kunne

fortsætte vort Arbejde. Vi søgte til Norge med de mange Tilknytninger — og dog saa forfriskende anderledes. Derfra kunde Arnfred med Fly besøgte en Kongres i Finland og senere i Løbet af én Uge være med ved Indvielsen af den danske Højskole i Jaruplund (paa Grundtvigs Fødselsdag den 8. September) og ved vort eget Elev- og Efteraarsmøde de følgende fire Dage.

Ved norske Venners Hjælp fik vi Plads paa et Hotel af en egen Art, idet det var tænkt som — og hidtil havde været — et Rekreationshjem for Oslos Embedsstand, skænket til dette Formaal af en Skibsreder; men store Efterkrigs-Reparationer havde gjort det nødvendigt at aabne ogsaa for andre. Det var dog stadig præget af sin Bestemmelse, og det noble og stilfærdige Hygge passede os godt, trætte som vi var.

Dette var en gavnlig Hviletid forud for det egentlige: Opholdet paa Lysebu, hvortil vi var indbudt i den Maaned, vi endnu havde til Raadighed, idet der først aabnedes for Vintersæsonen den 1. Septbr.

Lysebu er jo et Hjem, stiftet af »Dansk-Norsk Samarbejde« for at styrke Forbindelsen mellem de to Folk, der kom hinanden saa nær under krigen. Der uddeles Stipendier til eller indbydes som Gæster saadanne Mennesker, som menes at kunne have Udbytte af et Studieophold i Norge. Nu arbejdes der med et tilsvarende paa dansk Grund, en Gaard i Jægersborg, der dog endnu ikke er færdig til Brug.

Den smukke Gaard i norsk Stil med Husene spredt omkring Tunet, som Skibsreder Klaveness havde overladt Foreningen, ligger (med enkelte Tilbygninger) ved Enden af en lukket Vej, ikke langt fra Voksenkollen St., omgivet af Skov, men med fri Udsigt over den øverste Del af Sørhedalen og de bagved liggende Højder.

Trikken forbinder med Oslo paa en god halv Time.

Der er en stilfærdig Skønhed over de smukke Samlingsrum, og det var Fru Borghild Hammerich og den unge Husmor meget om at gøre, at Gæster og Stipendiater følte Stedet som et Hjem, mens de var der, og indordnede sig derunder. Det faldt ganske naturligt for de allerfleste af os. Vi var en Familie paa ca. 24, og selv om de forskelliges Studier spredte Selskabet om Dagen, sad vi altid en Flok om Pejsten om Aften — hvis vi ikke alle var samlede til »Lysebu-Aften« med Foredrag eller Musik og Oplæsning af de unge Talenter, som var samlede der. Vi fik Lov at indbyde til en udmærket Aften med Poulus Svendsen, som fortalte om det indholdsrige Møde, sammenkaldt af Biskop Fjeldbu i Trondheim, hvor nogle af Norges og Sveriges mest levende Aander havde drøftet Grænseomraaderne inden for nordisk Kristenliv og Tænkning.

Der blev lyttet og spurgt — og drøftet længe efter. Alle var taknemlige for Aftenen.

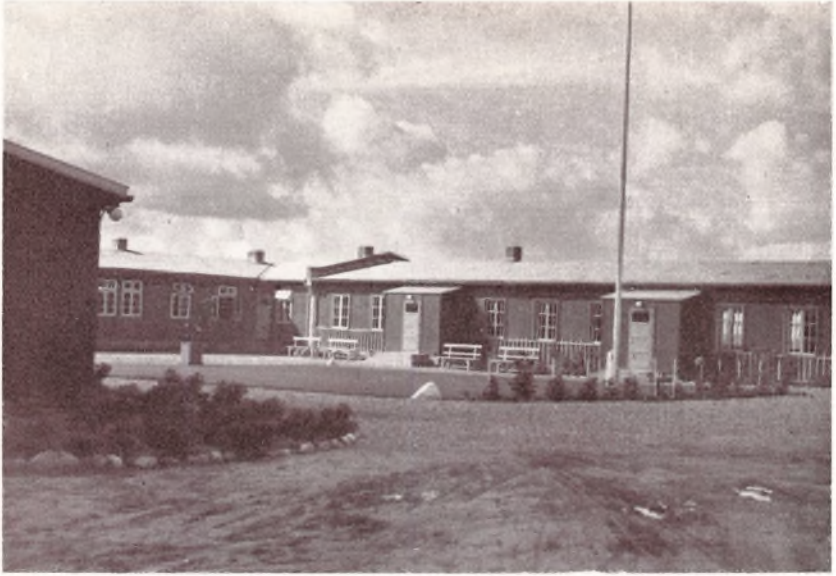
Det var en lykkelig Tid med Fordybelse i norsk Aandsliv, Samvær med værdifulde Mennesker, Læsning, Kunst, Teater, Ture i den skønne Omegn og Besøg paa Fabrikker og ved Universitetets Forelæs-

Bodil og Jørgen Jessen ved Jaruplund Højskoles Indvielsesfest d. 8. Sept. 1950.

I Høresalen samme Dag.
Fra venstre: Bodil Jessen, Niels Kjems, Arnfred, Cornelius Hansen.

Jaruplund Højskole, set fra Gaarden.

Højskolen set fra Haven, som skal plantes rundt om en ret stor Sø, fremkommen ved Udgravning af Mergel.

Bryllupsgæster.

Jytte og Johs. Engberg.

En Hyggestund paa Lindegaarden

Alle Askovitters Boghandler.

Efter Vielsen den 30. Juli.

En Del af Dagmarsalen i Festskrud.

ninger. Den sluttede med et Besøg paa Nansenskolen i Lillehammer, »Det Norske Akademi«, som det gentagne Gange blev kaldt af Prof. Christoffersen under Aabningsmødet den 3. Oktober, hvor Arnfred og jeg fik Lov at være tilstede.

Nansenskolen er vel den Skole i Norge, som er mest paa Linie med Askov, selv om de ogsaa i mange Maader er forskellige. Den blev oprettet kort før Krigen og blev genaabnet Sommeren 1949, maaske i en ny Skikkelse, idet Ledelsen nu er i andre Hænder — men saa vidt muligt i samme Aand.

I sin Undervisningsform minder den vel nok mest om Krogerup. Der er en stedlig Ledelse, Forstander Forfang og Frue, og en gift Lærer samt en Husmor bor paa Skolen. Denne er installeret i en Rigmandsvilla, hvor alle de 30—40 Elever af begge Køn spiser og undervises, mens de foreløbig er indkvarterede i Byen. Nybygning forestaar. Undervisningen er for en Del baseret paa udefra kommende Forelæserc, der med hver sit Emne beslaglægger en Uge ad Gangen, idet Formiddagens Foredrag bliver behandlet i nogle af Eftermiddagens Timer.

Eleverne kunde godt have været et Udsnit af vore Vinterelever, og de hyggede sig sammen i de smukke Opholdsstuer. Man maa saa haabe, at den gode Vilje hos Ledelsen vil kunne overvinde de Vanskeligheder, som det lidt spredte i Undervisningsformen kan rumme. Hensigten med Skolen synes især at være at udvikle selvstændige Mennesker med Bund under deres Viden og Synspunkter, idet Undervisningen gives i en neutral humanistisk Form, men med Respekt for Kristendommen.

Styrelsen ligger i Hænderne paa en privat Kreds: »Nansenskolens Venner«, der dog ogsaa saa andre kulturelle Opgaver for sig end netop Skolens Drift, men er besluttede paa at arbejde uden Statstilskud, udelukkende med frivilligt indsamlede Midler. — Vi vil følge Arbejdet med varm Interesse.

Et Besøg hos Else Bjørnson og Ingeborg Møller paa Aulestad og i Forfatteren Inge Krokans Hjem samt en Dag paa »Maihaugen«*) i straalende Solskin, afrundede paa værdifuld Maade vor herlige Ferie.

Vi haaber altsaa paa at have vundet en Reserve at tære paa i en Vinter, der efter en solfattig Sommer ikke har megen Vitamin-Opsparring, og hvis verdenspolitiske Udsigter ikke er lyse. Vi er lykkelige over at staa i et Arbejde, som vi finder en dyb og god Mening i, hvordan det saa gaar iøvrigt, og vi takker for varme og styrkende Tanker og Ord, udtalte eller bare anede, fra Venner rundt omkring. Vi fortrøster os til, at det vil gaa, som vi ofte har sunget: »Merket det stend, um mannen han stupa.«

KAREN HELWEG ARNFRED.

*) Ogsaa kaldet »De Sandvigske Samlinger«, det skønne og righoldige Frilands-Musæum, som ligger op ad Bjærgskraaningen bag Lillehammer.

SYDSLESVIGTUREN PÅSKEN 1950

Første gang siden 1939 var vi »udenlands« med en flok elever. Det var jo ikke første gang, skolen var i Sydslesvig; men mens tidligere ture vel ofte har haft karakter af en omvisning til historisk minderige steder, en konfrontering med fortiden, fik vi på denne tur lejlighed til at opleve Sydslesvig i dag på en særlig intens måde.

Vi startede tirsdag i påskeugen med syv fuldtlastede rutebiler med ialt 210 deltagere. På vej til grænsen så vi de steder, der symboliserer baggrunden for det, der idag er og vel til enhver tid vil være baggrunden for, hvad der sker af dansk kulturarbejde i grænselandet, — Skamling, hvor den nyvågnede nationalfølelse viste sig i de store møder i 1840'erne, og Dybbøl, hvor Danmark endelig blev ribbet for sine stormagtsdrømme.

Tidligt på eftermiddagen nåede vi over grænsen, hvorfra de syv hold kørte hver til sit overnatningssted. Ved forstander Jørgen Jessens hjælp blev vi indkvarteret syv forskellige steder, og heri lå den væsentligste grund til turens succes. To af holdene blev indkvarteret nær ved grænsen, hvor danskheden er gammel og grundfæstet; tre hold blev placeret mellem grænsen og Danevirke, i Angel og i egnene mod vest og syd, hvor danskheden indtil efter krigen har været i stadig tilbagegang, men hvor der altid har været kim til en ny danskhed, som nu er ved at vokse sig stærk. Og endelig var to af holdene anbragt syd for Danevirke, hvor danskheden i århundreder har været svag, vel næsten død, og hvor den er blevet vakt til live af folk, der er kommet fra nordligere egne af Sydslesvig.

Vi blev modtaget med en enestående gæstfrihed. De mange flygtninge prægede de småbyer, vi var indkvarteret i; men alligevel havde et par hundrede danske familier, hvoraf mange kun rådede over ringe plads, skaffet husly til en af os. Der måtte hjerterum til for at skaffe husrum, og det blev altså skaffet.

Om aftenen samledes vi med vore værter i skolen eller et andet lokale, hvor vi underholdt med gymnastikopvisning, sang, musik, — Else Bartholdy havde indstuderet en opera, — komedie, film eller oplæsning. Men iøvrigt førte sydslesvigerne selv ordet og fortalte om, hvad der netop var karakteristisk for det danske folkeliv på deres egn. Nogle steder samledes vi om kaffeborde, som vi plejer i danske forsamlingshuse, og stemningen i sang og tale gav os en hjemlig

følelse. Andre steder, i de sydligere egne, sad man ved små borde i krosalen og gav sin bestilling på øl og grog, mens underholdningen foregik oppe på scenen. — Kun i de nordlige egne var sproget dansk, og sydpå kunne kun børnene, der går i danske skoler, tale dansk. Ofte måtte de være tolke mellem værter og gæster. — En og anden har vel her og der følt stemningen fremmedartet, men det udtryk, vi mødte for landsmandsskab, var ægte nok, hvad enten det nu kan have sin grund i en virkelig folkelig forståelse af og længsel mod det danske eller i en følelse af samhørighed om de samme menneskelige og demokratiske idealer. — Alle steder fik vi afkræftet påstanden om økonomisk bestemt opportuniste som grundlag for den danske bevægelse. De fleste danske, vi traf, var småkårsfolk, og mange steder koster det noget at bekende sig til danskheden.

Om onsdagen samledes vi i Slesvig og besøgte domkirken og Danevirke. Derefter gik turen over Jaruplund højskole til Flensborg, hvor vi om aftenen samledes på Flensborghus med den danske ungdomsforening. Sent om aftenen kom vi over grænsen, og vi overnattede i Kollund og Rønshoved.

Skærtorsdag samledes vi i Rønshoved til gudstjeneste hos Aage Møller, hvorefter vi kørte vestpå, og under Wulffs inspirerende ledelse besøgte vi vesteregns kulturmindesmærker.

Indtrykket af Sydslesvig var, som det kan skønnes, broget. Men det slog os, på hvor forskellige måder danskheden kan finde ægte — og varigt? — udtryk. En ting blev os også klar, vor forpligtelse overfor det folkelige arbejde, vi så vokse op påny. — Derfor var det os også en fornøjelse at kunne samle ind til en gave til højskolen i Jaruplund, der er rejst af danske højskoleelever. Indsamlingen blev ganske vist noget af en skuffelse, — det er endnu ikke gået op for mange, at man ikke laver meget kulturarbejde for 25 øre, — men ved hjælp af turens overskud og sommerpigernes bidrag kunne vi dog ved skolens indvielse den 8. sept. overrække en gave på for lidt over 1000 kr. gymnastikredskaber.

Vi er allerede i fuld gang med at planlægge den næste sydslesvig-tur, og vi håber så ved hjælp af nuværende og kommende elever at kunne komplettere gaven.

JOHS. ENGBERG.

HILSENER FRA GAMLE ELEVER

EFTER 25-AARS JUBILÆET 10. SEPTEMBER 1950

Idag føler jeg det, som var jeg kommen ned ad Bjerget. Askov! tænkte jeg imorges — det var en Ø i Livet, hvor alt, hvad jeg gjorde, var lystbetonet. Modtage og atter modtage. Nyde, hvad man ønskede — yde, hvad man formaaede — frit ud af sin Evnes inderste Lyst.

Askov — et Aandehul i Livet, og det Aandedrag gav Styrke til hele Livet. Det er ganske vist.

Johanne.

*

»Hvad har Askov betydet for mig?« Dette og lignende spørgsmaal stilles jævnlige i Askovbogen. Det er saa svært at svare paa, for Askov er saa meget forskelligt og dog et — som et smukt vævet tæppe sammensat af utallige farver og detaljer og dog virkende som en helhed.

Den atmosfære, der var Askov særegen — og som fik selv den mest blaserte til at bøje hovedet og føle sig tryk og ydmyg — tror jeg skyldes dels den frie aand, der herskede: man blev budt velkommen til at lære og udvikle sin søgen mod det egentlige — men man maatte selv om, hvorvidt man ville yde lidt eller meget — og det gav lyst til at yde det bedste. Og dels skyldes det, at ledelsen ikke var smaalig: man tog ikke sig selv højtidelig, men tog tilværelsen alvorligt. Skoleplanen var lagt saa hensynsfuldt tilrette, at enhver — uden derved at faa komplekser — kunne søge det, der passede for vedkommendes evner og behov. Det var som et eventyr af H. C. Andersen: alle fik noget ud af det — nogle fik øje for det ene, andre for det andet.

Vel var man ikke altid enig i det, der blev sagt fra talerstolen, men det var umuligt, idet lærerstaben var forfriskende forskellig. — Men naar man stadig ymter om verdensfjernhed, vil jeg mene, det skyldes manglende forstaaelse af, hvad det drejer sig om. Det aansfortærende jag, som de fleste af vi mennesker desværre lever i, er det usunde. Paa Askov kan man sige, at tiden staar stille, d. v. s. man lever mere i kontakt med fortid, nutid og fremtid. Og — naar det er bedst — bliver nu'et evigt. Midt i alt kogleriet af foredrag, folkedans, diskussioner, sene studier, ensomme vandringer m. m. famler man sig frem til glimt, der lyser tilbage og frem — og op.

Bodil og Sven Uhrskov.

*

Kære Askov!

Stuttgart, advent 1950.

Til jul siger jeg dig kun nogle ord.

Sidste aar om denne tid var jeg hos dig, og du gav mig i denne tid de fineste timer af mit unge liv. Kan du huske endnu, da vi alle var samlet nogle dage før juleaften og snakkede om det dybe indhold i den hellige julefest? Ja, vi har det oplevet, hvad det betyder: »Fred paa jord!« — Der var ingen fjendeselig følelse mellem os, — vi fra Danmark, Norge, Sverige, Svejts, England, Amerika og Tyskland. Vi var alle kun menneske, og vi alle er saa glade, fordi vi har oplevet det fællesskab, og fordi vi har hørt budskabet om denne hellige nat:

»Ære være Gud i det høje og fred alle mennesker paa jord, der har en god vilje« —

Et aar er forbi siden denne aften. Vi er ikke mere sammen hos dig, men vi er alene med vort minde om dig. Jeg siger dig tak for alt, du gav mig, og ønsker mig, hele verden kunde se og opleve aanden, du viste os.

Ernst Herkens.

ASKOV HØJSKOLES ELEVER 1949—50

DEN UDVIDEDE HØJSKOLE

Vinterskolen 1949—50

I. MANDLIGE ELEVER

Der var ialt 144 elever, deraf 131 paa første og 13 paa anden vinter. I november var der 140, i december 141, i januar 144, i februar 142, i marts 140 og i april 121.

Af eleverne var 56 sønner af gaardejere, 15 af husmænd, 12 af haandværkere og industridrivende, 15 af selvstændig handlende, 3 af landarbejdere, 5 af andre arbejdere, 2 af handelsmedhjælpere, 13 af tjenestemænd og 23 af mænd i andre erhverv.

65 af eleverne var landmænd, 8 landarbejdere, 9 faglærte arbejdere, 1 ufaglært, 2 kontormedhjælpere, 7 mejerister, 4 gartnere, 1 fisker, 2 lærere, 29 studenter og 16 i andre stillinger.

103 elever var mellem 18 og 25 aar, 41 var over 25 aar.

Der var 72 elever fra Jylland, 2 fra Aalborg amt, 8 fra Hjørring, 4 fra Thisted, 8 fra Viborg, 8 fra Aarhus, 5 fra Skanderborg, 7 fra Randers, 7 fra Ribe, 7 fra Ringkøbing, 9 fra Vejle, 4 fra Haderslev, 1 fra Aabenraa og 2 fra Tønder amt.

Fra Fyn var der 11 elever, fra Sjælland 35, fra Lolland-Falster 3, fra Bornholm 3, fra Sydslesvig 4, fra Sverige 5, fra Finland 1 og fra det øvrige udland 10. 46 elever var fra købstæder.

13 havde tidligere været paa Askov, 32 paa andre højskoler, 15 paa landbrugsskoler, 27 havde gaaet i fortsættelses-, handels- eller teknisk skole og 60 i højere almenskole.

II. KVINDELIGE ELEVER

Der var ialt 190, deraf paa første vinter 182 og paa anden 8. I november maaned var der 188, i december 188, i januar 189, i februar 183, i marts 183 og i april 176.

Af eleverne var 69 døtre af gaardejere, 7 af husmænd, 25 af selvstændige haandværkere og industridrivende, 19 af selvstændige handlende, 1 af landarbejdere, 2 af andre arbejdere i haandværk og industri, 10 af handelsmedhjælpere, 26 af tjenestemænd og 31 af mænd i andre erhverv.

65 af eleverne var huslige, 6 arbejdere i haandværk og industri, 39 handels- og kontormedhjælpere, 22 sygeplejersker, 14 ungdomsskolelærere, 23 studenter og 21 i andre stillinger.

148 elever var mellem 18 og 25 aar, 42 var over 25. Der var 101 elever fra Jylland, 5 fra Aalborg amt, 7 fra Hjørring, 9 fra Thisted, 10 fra Viborg, 8 fra Aarhus, 9 fra Skanderborg, 10 fra Randers, 14 fra Ribe, 9 fra Ringkøbing, 8 fra Vejle, 3 fra Haderslev, 3 fra Sønderborg og 2 fra Tønder amt.

Fra Fyn var der 21, fra Sjælland 42, fra Bornholm 2, fra Lolland-Falster 6, fra Sydslesvig 3, fra Norge 2, fra Sverige 1, fra Finland 1 og fra det øvrige udland 10.

9 havde tidligere været paa denne skole, 44 paa andre højskoler, 1 paa landbrugsskole, 51 havde gaaet i fortsættelses-, handels- eller teknisk skole, og 105 havde gaaet i højere alment skole.

DEN ALMINDELIGE PIGEHØJSKOLE 1950

Der var 51 elever ialt. I maj var der 50, i juni 51 og i juli 51. Af eleverne var 14 døtre af gaardejere, 2 af husmænd, 6 af industridrivende, 6 af selvstændig handlende, 10 af handelsmedhjælpere, 3 af tjenestemænd og 9 af mænd i andre erhverv.

19 af eleverne var huslige, 5 arbejdere i haandværk og industri, 8 handels- og kontormedhjælpere, 3 barne- og sygeplejersker, 3 studenter, 12 havde ikke opgivet noget erhverv.

31 af eleverne var fra Jylland, 4 fra Fyn, 6 fra Sjælland, 2 fra Lolland, 2 fra Bornholm, 2 fra Færøerne, 1 fra Finland og 2 fra andre lande.

3 af eleverne havde tidligere været paa husholdningsskole, 10 paa aften- og ungdomsskoler, 16 kom fra højere alment skoler, og 24 havde ingen uddannelse udover folkeskolen.

Ser vi paa højskolen i det hele, har der været 334 elever paa den udvidede højskole i vinterhalvaaret — 144 mænd og 190 kvinder. Paa sommerskolen har der været 51 elever. Endvidere var der paa det 3 måneders nordiske lærerkursus 27 deltagere. Regnes det i aars-elever, d. v. s. hver elev i 12 maaneder, bliver det 181.

NAVNE- OG ADRESSEFORTEGNELSE

OVER

ELEVERNE PAA ASKOV HØJSKOLE

Sommerskolen 1950.

- Andersen, Vesla Soffi Braad, Overlund pr. Viborg.
Andreasen, Anna Kirstine, Staunbjerg Mark pr. Sparkær.
Andreasen, Elly Sigrid, Staunbjerg Mark pr. Sparkær.
Bruun-Petersen, Agnethe, Hadsundvej 22, Randers.
Christensen, Else Møller, Bakkevej 6, Vejen.
Chrom, Kirsten, Københavnsvej 32, Hillerød.
Eilersen, Annalise, Lyngbyvej 311, Gentofte.
Ekknud, Ruth, Damsgaard, Sorø.
Fangel, Ellen Kathrine, Hørning st.
Gammelgaard, Jenny Margrethe, A. D. Jørgensensg. 4, Graasten.
Haarbo, Gerda, Løvet pr. Viborg.
Halager, Ingrid, Ochandio F. C. S., Argentina.
Hansen, Bodil, Næstvedvej 11, Vordingborg.
Hansen, Elinor, Tøndervej 36, Kolding.
Hansen, Else, Stilling.
Hansen, Jule Ejlskov, Teglværksgaarden pr. Naarup.
Henriksen, Grete, Borggade 22, Graasten.
Holm, Ebba Foged, »Godthaab«, Nordby, Samsø.
Højlund, Ella, Uggelhuse.
Jensen Emmy Sandberg, Kallafjord, Færøerne.
Jensen, Jytte Sandberg, Kallafjord, Færøerne.
Juvonan, Anja Tuulikki, Lankaa, Valkala, Finland.
Kjær, Karen Krarup, Bethaniagade 32, Herning.
Kjærgaard, Anna Elise, Lundgaard pr. Stoholm.
Kjærgaard, Hanne Vibeke, Jægersborgalle 7, Charlottenlund.
Knudsen, Ellen Margrethe, Skals Bio, Skals.
Kølbæk, Marie Solveig, Hammerum.
Lauritzen, Carla Hyldahl, Haderslevvej, Aabenraa.
Lejre, Else, »Hovmarken«, Stubbekøbing.
Lykkegaard, Else, Ferritslev pr. Ullerslev.
Mensching, Anna Johanna, 20a. Petzen bei Bückeburg, Tyskland.

Mogensen, Magnhild, Gudhjem, Bornholm.
Møller, Bodil, Smøringe Skole, Lobbæk, Bornholm.
Møller, Ida, »Carlsminde«, Asaa.
Pedersen, Elisabeth Buchhave, Faarup.
Pedersen, Margrethe, »Broholm«, Gudme.
Pedersen, Ruth, Øster Bjerger, Sdr. Felding.
Rasmussen, Else Johanne, Hundstrup pr. V. Skerninge.
Rasmussen, Kirsten, »Faurholt«, Hørby, Vendsyssel.
Risgaard, Else, Hørby, Vendsyssel.
Sandholdt, Ingeborg, Hoptrup.
Sindet, Ruth Gerda Nielsen, Aastrupvej 78, Haderslev.
Skov, Anna, Jebjerg.
Skyum, Anna-Lise, Ungarnsgade 78, København S.
Suhr, Else Marie, Ny Klostergade 8, Maribo.
Svenningsen, Grethe, Junget pr. Roslev.
Sørensen, Inga Ragnhild, »Rosenlund« pr. Lerbjerg.
Sørensen, Sigrid Elvira, Lindbjerg pr. Ølgod.
Sørensen, Verna Marie, »Hjedsbækgaard« pr. Suldrup.
Uhrbrand, Anna Lisa, »Gl. Havnstrup«, Kallerup pr. Todbøl.

Nordisk Lærerkursus 1950.

Brendjord, Kari, Lora, Oppland, Norge.
Clausen, Elisabeth, Præstegaarden, Dronninglund.
Grarup, Orla, Nyrup.
Grønnegaard, Margrethe, Rolighedsvej 8, Ringe.
Gullbrekken, Petter, Toten Fylkeskole, Lena, Norge.
Hagen, Agnethe, Askov pr. Vejen.
Hansen, Karin, Aavendingen 13, København.
Hartvigsen, Hartvig, Nesoddhögda pr. Oslo, Norge.
Heumann, Erhard, Domstag 34, Egernförde, Sydslesvig.
Jensen, Aksel Frede, Jyllandsgade, Aulum.
Kristensen, Eli Ravn, Ny Vejlevej 38, Herning.
Laupstad, Karstein, Fauske, Nordland, Norge.
Lien, Einar, Grong, Norge.
Madsen, Martin Aagaard, Nygade 6, Aulum.
Møller, Ejner Rask, »Sønderbygaard« pr. Aarup, Odense.
Nielsen, Anna, Centralbibliotheket, Odense.
Nielsen, Knud Hovgaard, Vibevej 7, Fredericia.
Pedersen, Gunnar Klarskov, Vindekilde pr. Hørve.
Petra, Irja, Domsley, Finland.
Rønneberg, Hanna, Askov pr. Vejen.
Sirnes, Gunnhild, Vanse, Vest-agder, Norge.
Skrede, Mathias, Ringsaker, Norge.
Tang, Agnethe, Frederiksberg Bredegade 3 C, København F.
Terkildsen, Nanna Elisabeth, Carit Etlarsvej 8, København V.

Mandlige elever 1950—51.

II. aars.

Bonhjem, John W. P., Frejsgade 4, København.
 Christiansen, Jørn Foght, Glud pr. Horsens.
 Hedegaard, Aage Krog, Skanderborgvej 125A, Aarhus.
 Jørgensen, Jes Lassen, »Tastegaard« pr. Felsted.
 Laybourn, Poul Verner, Frederikssundsvej 82, København.
 Melvang, Frede, Melvanggaard, Askov.
 Olesen, Viggo Abildgaard, Thorsager.

I. aars.

Aarup, Tage, Velling.
 Aarup, Vagn, Aagade 3, Aalestrup.
 Aastrup, Carl, Snejbjerg pr. Herning.
 Albertsen, Jørgen, »Langagergaard«, Herstedvester, Taastrup.
 Alletrup, Egon, Mollerup pr. Ørum.
 Andersen, Albert, Bøgelunde pr. Rude.
 Andersen, Jens Christian, Vesterhavsgade 44, Esbjerg.
 Andersen, Kai Erik, Søndergade 6, Vamdrup.
 Andersen, Poul Kristian Holtegaard, »Holtegaard«, Fakse.
 Antonsen, Henrik, Grejsdals Ldv. 63, Vejle.
 Boesen, Knud Toft, »Dalgaarden«, Ll. Værløse.
 Boss, Anker Leo, Storegade 100, Hasle, Bornholm.
 Bovbjerg, Arnold, Hastrup.
 Brahe, Karl Henrik, Hasselager, Jylland.
 Bækgaard, Kristian, Gammelstrup, Stoholm, Jylland.
 Christensen, Jørgen Lund, Skolevej 11, Randers.
 Christensen, Knud Gunnar, »Maglehøjgaard«, Førslev pr. Haslev.
 Christiansen, Valdemar, Skovlund, Lintrup.
 Clausen, Bent, »Gl. Præstegaard«, Graasten.
 Dahl, Christian, »Cathrineholm« pr. Slagelse.
 Dissing, Per Fog, Nørregade 16, Taars.
 Drewes, Manfred, Plockhorst, Tyskland.
 Eir, Troels, Brovejen 50, Middelfart.
 Ellebye, Mogens, Tranevænget 4, Hellerup.
 Franck, Niels, Jacobys Allé 12, København.
 Friis, Erik, Skovrankevej 4, Gentofte.
 Fryndal, Hans, »Damgaard«, Torp pr. Fredericia.
 Gaarde, Olav, Vesterdal Højskole, Nr. Aaby.
 Gimbel, Henning, Carit Etlarsvej 37, Odense.
 Gintberg, Børge, Lem.
 Grönroos, Kuno Torsten, Hindhaar, Finland.
 Hansen, Hans Bjerg Thoning, Jernvedlund pr. Gredstedbro.
 Hansen, Jens Karlshøj, Herfølge.

- Hansen, Paul Boye, Overdrevet pr. Præstø.
Hoffmann, Børge, Hoffmeyersvej 35, København.
Holm, Henning Høgsbro, Solsortvej 75, København.
Indridason, Olafur, Akureyri, Island.
Iversen, Einar, Tim.
Jensen, Christian Damgaard, Foersom, Tarm.
Jensen, Eigil Priesholm, Svendborgvej 49, Faaborg.
Jensen, Jørgen Trier, Krogaarden, Nimtofte.
Jensen, Knud Bruhn, Faxinge pr. Præstø.
Jensen, Mads Johannes, Gjeding, Mundelstrup.
Jensen, Niels Ogstrup, Mejlbjerg pr. Hjortshøj.
Jensen, Viggo, Ingerslev pr. Hasselager.
Jepsen, Hans-Jørgen, Valsbøl, Sydslesvig.
Jessen, Jes Tange, Ndr. Fasanvej 180, København.
Johansen, Jens Peder, Tim.
Johansen, Mogens Engstrøm, Lægaardsvej 35, Holstebro.
Jordan, Robert Thayer, 6675, Downing 52, Denver 9, Colo., USA.
Justinussen, Kjartan, Thorshavn.
Juil, Johannes, »Nybjerget«, Rask Mølle.
Jørgensen, Niels Erik Lauge, Schildenseje, Voldum, Randers.
Jørgensen, Svend, Bispegaard pr. Lejre.
Knudsen, Erik Føns, »Vesterbygaard«, Ørsted pr. Vejle.
Knudsen, Frode, Jyllandsgade 19, Viborg.
Koch, Jens Christian, »Elholm« pr. Sønderborg.
Krafft, Carl, Linga Järna, Sverige.
Kristensen, Bent Skyum, Bøgeskov, Ullerslev.
Kristensen, Jørgen Henrik, Vældegaardsvej 23, Gentofte.
Krog, Tage Lebech, Borbjerg pr. Holstebro.
Larsen, Finn, Rødding.
Larsen, Harry, Fuglsig Teglværk, Ilbro, Hjørring.
Larsen, Lars Peder, Fuglsang, Brenderup.
Lildal, Ivar Just, Aage Bekkevej 1, Hornbæk, Randers.
Lund, Eskild Vinkel, »Kjølvang« pr. Langaa.
Lynge, Vagn, Lild Skole, Frøstrup.
Madsen, Sigfred, Nakskovvej 55, København.
Maigaard, Niels, Hoskiersvej 12, Nakskov.
Miklis, Alfred, Wolfsburg, Tyskland.
Mindgaard, Niels, Koppenbjerggaard, Flemløse.
Møller, Aage Bojsen, Rødkilde højskole, Stege.
Møller, Knud, Millinge.
Møller, Rasmus, »Grønland«, Egernsund.
Neelands, Alfred R., 245, Hendreckson, Clawson, Mich., USA.
Nielsen, Anders Chr., Holgersdal pr. Kjellerup.
Nielsen, Asger Birk, Birkemosegaard, Vallø.
Nielsen, Frede, Vrigsted.

Nielsen, Hemming, Iverkildegaard, Valløby.
Nielsen, Martin, Bjerggaard, Vostrup.
Nielsen, Peder Holger, Borup pr. Skals.
Nielsen, Per Th., Haarby pr. Skanderborg.
Pallesen, Carl Ove, Ramsing.
Pedersen, Arne Lyster, Artillerivej 3, København.
Pedersen, Egon Sønderby, Orten pr. Varde.
Pedersen, Ejvind Oxe, Ryslinge.
Pedersen, Hans Peder Elmholt, Gl. Kirkevej 18, Herning.
Pihl, Henning, Lyregaarden, Osted pr. Roskilde.
Piihl, Aksel, Vranerup pr. Ejstrup.
Rambusch, Sigurd, Jyllandsgade 116, Esbjerg.
Rasmussen, Anker, Horbelev, Falster.
Rasmussen, Rasmus, Fløjstrup pr. Beder.
Refsgaard, Bent, Haasum pr. Ramsing.
Schmid, Kurt, Gerasdorferstrasse 60, Wien 21, Østrig.
Schmidt, Niels Bundgaard, Lyne, Ølgod.
Skrumtsager, Hans Diderik Kloppenborg, Kanekær, Sdr. Vilstrup.
Stensgaard, Holger, Stenild pr. Hobro.
Svanholm-Johnsen, John, Stevnstrup.
Svendsen, Erwin Anton, Bredgade 4, København.
Søndergaard, Aage Lyng, Hjallesgade 33, Hjallesø.
Sörbö, Johan Fridtjov, Dovre, Norge.
Sørensen, August, Stjoul, Bjerreby.
Sørensen, Helge, Ølstrup Skole, Lervang.
Tellerup, Jørn, Haldrup.
Thomsen, Verner, »Tolsgaard«, Herborg.
Thorsen, Ole Thor, »Ventegodtgaard«, Ll. Skensved.
Ude-Hansen, Niels Konrad, »Daugaarden«, Daugaard.
Weber, Günter, Harreslev, Sydslesvig.
Yderstræde, Jens Peder R., Vester Rammeskov pr. Ramme.
Øllgaard, Knud, Gredstedgaard, Gredstedbro.

Kvindelige elever 1950-51.

II. aars.

Andersen, Lilly Diness, Ellebækgaard pr. Askeby.
Eriksen, Ingrid, Halk pr. Hejsager.
Hegelund, Anna, Lillering Overgaard, Lillering.
Krogh, Ruth Kirsten, Rubjerg sdr. skole pr. Gjølstrup.
Lauridsen, Julie, Bregningegaard pr. Spjald.
Nielsen, Anna Uhre, Gunderup, Horne, Tistrup.
Pallesen, Maren, Sig.
Rasmussen, Kirsten Gottschalck, Dæmringsvej 3, Hellerup.

I. aars.

- Albrechtsen, Birgit, Hamborgskoven, Nykøbing F.
Andersen, Bodil, Hudevad, Aarslev, Fyn.
Andersen, Bodil, Runebergs Allé 14, København-Søborg.
Andersen, Else Margrethe, Vesterhavsgade 44, Esbjerg.
Andersen, Inger Elisabeth, Fasanvej 2, Vordingborg.
Andersen, Kirsten, »Justenborg« pr. Skanderborg.
Andersen, Marie M., Løth pr. Vraa, Vendsyssel.
Andersen, Ruth, Svensgaard, Lystrup pr. Vivild.
Arentoft, Agnes Rigmor, Kysinggaard, Odder.
Arve, Meta, »Krannestrup« pr. Hjortshøj.
Bak, Ellen, Rodskov, Løgten.
Balslev, Vibeke, Jernbanegade 15, Slagelse.
Bech, Hanna, Tyrsted pr. Horsens.
Birk, Else, »Porskjær«, Galten.
Bjørn, Ellen, Emiliekildevej 50, Klampenborg.
Brogaard, Gjertrud, Kaas, Vends.
Bukh, Agnete, Bering pr. Hasselager.
Buus, Ulla, Valdemarsgade 18, Ringsted.
Christensen, Else Bager, Haslevgaard, Als, Østj.
Christensen, Inger Margrethe, Hostrupsgade 14, Silkeborg.
Christensen, Jytte Tulinius, Jacobsens Alle 8, Hellerup.
Christensen, Sigrid Rahbek, »Boling«, Lem.
Christiansen, Ingeborg, Halfdansgade 29, København.
Christiansen, Johanne, Vester Haven pr. Dybvad, Vends.
Clausen, Gerda, Sdr. Villavej 15, Vejle.
Clausen, Hanne Lise, Tranebjerg, Samsø.
Dalgaard, Elisabeth, Ørsbjerg pr. Aarup.
Dinesen, Lisa, Egeslevmagle, Skelskør.
Dissing, Ellen Fog, Nørregade 16, Taars.
Edberg, Vega Elvira Birgitta, Upsala Gaard, Tillberga, Sverige.
Emanuelsen, Kaja, Lønstrup.
Engberg, Ingerlise, Jonstrupgaard pr. Ugerløse.
Faber, Kate, Grønningen 15, København K.
Fischer, Bende, Stengade 38, Helsingør.
Frederiksen, Gunhild, Osted, Roskilde.
Fredholm, Hanne, Bregninge pr. Svendborg.
Friis-Hansen, Karen Helen, Herlufsholm pr. Næstved.
Gammelgaard, Anne Marie, Bjerndrup, Gørding.
Godrim, Ester, Kirke-Helsing pr. Gørlev, Sj.
Grau, Anne, Vejstrup, Sjølund.
Hansen, Birthe, Martinus Rasmussensgade 17, Nyborg.
Hansen, Bodil Elisabeth, Ubberup, Kalundborg.
Hansen, Dagny, Stavninggaard pr. Toftlund.
Hansen, Erna Spohr, »Kobberdal«, Heininge pr. Slagelse.

- Hansen, Eva Marie, Hørning, Volk Mølle.
Hansen, Grete Spohr, »Kobberdal«, Heininge pr. Slagelse.
Hansen, Henny, »Hashøjgaard«, Kyse, Hyllinge.
Hansen, Inger Kirsten, »Hashøjgaard«, Kyse, Hyllinge.
Hansen, Karen M. Grønnebæk, Atterup pr. Boeslunde.
Hansen, Karen Spohr, »Kobberdal«, Heininge pr. Slagelse.
Hansen, Kirsten, Anne Mariesvej 5, Hasseris, Aalborg.
Hansen, Lis, Gram pr. Hornsyld.
Hansen, Margaret, Mullen, Nebraska, U. S. A.
Helledie, Elsebeth, Stenum, Brønderslev.
Holkjær, Edith, Skelskørvej 3, Frederiksberg pr. Sorø.
Holm, Ellen Marie, Nørregade, Vejen.
Hytteballe, Harriet, Maale, Kerteminde.
Højgaard, Else Margrethe, Ullerslevgaard, Avnede.
Jackson, Hanne Falk, Torvegade 3, Herning.
Jacobsen, Jonna, Tranevænget 2, Hellerup.
Jakobsen, Aase, Veflinge, Fyn.
Jakobsen, Anna Marie, Gram Skole, Stilling.
Jakobsen, Eli Hjørdis, Enghavevej 28, Frederikshavn.
Jensen, Agnes Magdalene Kruse, Kivsmose pr. Knarreborg.
Jensen, Bente Trier, »Krogaarden«, Nimtofte.
Jensen, Bodil, Ole Vormsgade 8, Horsens.
Jensen, Doris Kruse, Kivsmose pr. Knarreby.
Jensen, Edith, Skolegade 82, Esbjerg.
Jensen, Else Fabricius, H. C. Ørstedsvej 31, København.
Jensen, Else Marie Wøjdemann, Overgade 23, Horsens.
Jensen, Emma Margrethe, Holtug Klint, St. Heddinge.
Jensen, Grete, Gartnergade 5, Nykøbing F.
Jensen, Gudrun Elisabeth, Vestermark, Varde.
Jensen, Hanne Marie Søndergaard, Klostervej 4, Skjern.
Jensen, Inger Agnete Winther, Vrensted.
Jensen, Ingrid Krogstrup, »Egebæk«, Skibbild.
Jensen, Johanne, Rold pr. Arden, Jyll.
Jensen, Karen Hauskov, Nr. Vium pr. Vemb.
Jensen, Signe Stærdahl, »Thorsminde«, Ramsing.
Johansen, Inge-Birthe, Nørregade 6, Faaborg.
Johnsen, Marie, Rangstrup, Agerskov.
Jordan, Bessie Rogers, 66750 Dawning st., Denver, Col., U. S. A.
Jørgensen, Bodil, Mosegaard, Ejby, Fyn.
Kampp, Margrethe, Borrebyvej 42, København.
Karstoft, Karen Grethe, Gammelby, Stouby.
Kleist-Jensen, Gerda, Adslev pr. Hørning.
Knage, Kirstine, Ølslev, Staaby.
Knokgaard, Bente, Christiansgade 5, Brønderslev.
Knudsen, Else Dahl, Hjallerup.

- Knudsen, Ingerlise Dobson, Solvej 14, Vridsløselille, Taastrup.
Koufalis, Erasmia, T. H. Hansensvej 8, Præstø.
Kristensen, Inger, Øse pr. Nordenskov.
Kristensen, Kirsten Fenger, Lundvej 19, Varde.
Krüger, Kirsten, Aarestrupsvej 15, Odense.
Krøigaard, Gunild Valeur, Ø. Jølby pr. Erslev, Mors.
Kudsk, Anny, Harreby pr. Fole, Sj.
Kæstel, Birgit, Høm pr. Ringsted.
Larsen, Gudrun, »Kristiansgaard«, Beder.
Larsson, Gudrun Ingeborg, Bryggergatan 5, Hallstahammar.
Lund, Ellen, Lindegade 22, Christiansfeld.
Lund, Ingrid, »Kjølvang« pr. Langaa.
Lyster, Gunhild, Søndergade 45, Silkeborg.
Lytthans-Petersen, Mette, Gl. Kongevej 96, København.
Madsen, Ingeborg, Bethaniagade 10, Kjellerup.
Madsen, Gerda Skovmand, Søndermarken, Varde.
Madsen, Kathrine, Sjørslev.
Maltesen, Merete, M. A. Schultzvej 14, Hasseris, Aalborg.
Mathiesen, Anna Eva Blicher, Skodborg.
Mogensbjerg, Elise, Søndergade 50, Struer.
Mogensen, Lis, Papæskefabrikken, Holstebro.
Mortensen, Gerda, Mjels pr. Ellidshøj.
Mortensen, Ingrid, Gullestrup pr. Herning.
Munch, Jytte Juul, Pedersker, Bornholm.
Møller, Aase Rasch, Sønderbygaard, Aarup.
Møller, Anna Goul, Hem.
Møller, Helga, »Idskovmølle«, Dybvad.
Møller, Irma Sofie Kathrine, Fynsgade 64, Fredericia.
Mørch, Tove, Ørslev pr. Slagelse.
Nielsen, Anni Søgaard, »Horseholm«, Vantinge pr. Ringe.
Nielsen, Elva Gunhild, Nørrebrogade 56, Horsens.
Nielsen, Gudrun Emilie, Heden Mark pr. Allested.
Nielsen, Inger, Østofte Hedegaard, Ryde, Lolland.
Nielsen, Kirsten, Nørremøllevej 8, Viborg.
Nielsen, Kuni, »Sejkærholm«, Vester Nebel.
Nielsen, Lise Wolthers, Amagerbrogade 29, København.
Nielsen, Marie Højgaard, Fensten pr. Ørting.
Nielsen, Ruth Doose, Nørre Alle 86, Aarhus.
Nilausen, Gudrun Dyveke, Græse pr. Frederikssund.
Olsen, Else, Emiliekildevej 26, Klampenborg.
Olsen, Ingrid Elisabeth Wormslev, Enghagen 4, Hobro.
Pagh, Dagny, Blaahøj.
Pallisgaard, Else, Ørslev, Vordingborg.
Pedersen, Anne Marie, »Vestergaard«, Ubby pr. Jerslev.
Pedersen, Asta, »Bjergvang«, Farsø.

- Pedersen, Gerda, Frøholm, Ørsted.
Pedersen, Grethe Marie Rafn, Harritslevgaard pr. Hjørring.
Pedersen, Liss, Drewsensvej 14, Silkeborg.
Petersen, Aase Ragnhild, Linderupgaard, Plejelt pr. Esrum.
Petersen, Dagmar, Rangstrup pr. Agerskov.
Petersen, Elisabeth, Maglebrænde pr. Stubbekøbing.
Petersen, Ellen, Prinsessegade 70, Fredericia.
Petersen, Fanny Elise, Vintervej 10, Charlottenlund.
Petersen, Ruth Nørgaard, Lundby, Tjæreby.
Pettersson, Dagmar, Myrkärr Forssjöbruk, Sverige.
Pii, Bente, Danmarksgade 59, Frederikshavn.
Poulsen, Agnethe Vind, Kelstrup, Thisted.
Poulsen, Else Marie, Vindegade 22, Odense.
Poulsen, Hanne, Seem pr. Ribe.
Rabølle, Gertrud, Sandager pr. Assens.
Randrup, Tove, Johannevej 12, Charlottenlund.
Rasmussen, Grethe, Bredgade 9, Skjern.
Riis, Anna, Kattrup pr. Hasselager.
Ryttov, Inger, Amtssygehuset, Kalundborg.
Røjkjær, Gudrun, Ballumvej 8, Højer.
Schack, Benedikte, Torvegade 47, København.
Schelde, Katrine, »Terpsminde«, Vellerup pr. Branderup.
Sellebjerg, Dorrit, Skydbjerg, Aarup.
Simonsen, Ella, Immanuelsvej 21, Kolding.
Sjørup, Birthe, Kathrinevej 27, Hellerup.
Skjoldborg, Bodil, Møllevej 2, Varde.
Stein, Birthe, Guldagervej 21, Vanløse, København.
Skrubbeltrang, Hanne, Taars.
Springer, Lilli, Rötbergerstrasse 28, Basel, Schweiz.
Søndergaard, Anne Marie Raae, Sevel pr. Vinderup.
Sørensen, Bodil J. E., Saxild pr. Odder.
Sørensen, Ingrid, Bering pr. Hasselager.
Thomsen, Grete, Sofiesminde pr. Hvam.
Thorsen, Kirsten Birgithe, Ventegodtgaard, Ll. Skensved.
Toft, Marie Otterstrøm, Højmark, Lem.
Vad, Else Marie, Vadgaard, Herborg.
Vestergaard, Dagmar Bonnerup, Harregaard, Bedsted, Thy.
Vestergaard, Henny, Pandrup.
Vinkel, Ulla, »Vinderslevholm« pr. Kjellerup.
Vinther, Karen Margith L., »Nymanggaard«, Radsted
pr. Sakskøbing.
Weiss, Aase Elisabeth, Hovedvejen 155, Glostrup.
Weister, Birgit, Folkhögskolan Tärna, Sverige.
Wolfhagen, Kirsten, Gl. Kongevej 90, København V.
Zerlang, Rise, Slotsvej, Gram.

LEGATER KNYTTEDE TIL ASKOV HØJSKOLE

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til understøttelse af elever på Askov højskole.

Legatets størrelse er 9555,38 kr., hvorfor der foreligger obligationer på de 7000 kr. og en sparekassebog på resten. Renten er anvendt til understøttelse af elever.

LÆRER ØSTERGAARD OG HUSTRUS LEGAT

Renten af legatet, 50 kr. i år, er indgået i skolens kasse, tilsendt fra Århus amts skolefond.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet til direkte støtte for skolen. Legatet ejer 3000 kr. i kreditfor- eningsobligationer og en sparekassebog på 4790,39 kr. Renten er an- vendt til støtte for sydslesvigske elever.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til friplads på den almindelige pighøjskole om sommeren. Legatet ejer 2000 kr. i obligationer. Renten vil blive anvendt til støtte for en pige på sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en »norsk højskoleven«, er på 2014,35 kr., for 2000 kr. andelsbevis og 14,35 kr. i bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af »en ven af flid og nøjsomhed«. Det består af obligationer på 1500 kr. og en sparekassebog på 180,53 kr. Renten er efter fundatsens bestemmelse anvendt til støtte for biavl i Jylland efter forslag fra biavlforeningens styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en obligation på 1000 kr. og en sparekassebog i Vejen Sparekasse på 932,99 kr. Som sædvanlig er der i år udbetalt 40 kr. i præmie gennem bestyrelsen for Dansk Andels Ægeksport.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN'S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er kr. 4000, beløbet indestående i Brørup Bank. Renten anvendes til støtte for elever på højskolen og uddeles af skolens bestyrelse. Hidtil er særlig sønderjydske elever kommet i betragtning. Med påløbne renter udgør legatsummen kr. 4871,72.

SOGNEFOGED JOHS. POULSEN OG HUSTRUS LEGAT

Legatet, der blev oprettet 1946, er på 5000 kr. --- Renten skal tildeles elever fra Årre sogn i portioner à 200 kr.

Endnu er der ikke uddelt nogen legatportion. --- Med påløbne renter udgør legatsummen pr. 1. januar 1951 kr. 5698,63 (heraf 5000 kr. i kreditforeningsobligationer).

FORENINGSMEDDELELSER

Som meddelt i aarsskriftet i fjor vedtog bestyrelsen, at »Askov Lærlinge«, under forudsætning af godkendelse paa generalforsamlingen, skulle tilslutte sig den nye »Landsforening for Højskoleelever«. Ved generalforsamlingen under skolens elev- og efteraarsmøde blev bestyrelsens beslutning godkendt.

Landsforeningen blev endelig stiftet i februar 1950 i Odense. Til det stiftende møde var kommet repræsentanter fra ca. 30 elevforeninger, og tallet paa tilsluttede foreninger er nu godt 40 med ialt ca. 50.000 medlemmer. Folketingsmedlem, gaardejer Jørgen Jørgensen, Lejre, er foreningens formand. Foreningen har et sekretariat med adresse: Vartov, København K., og som sekretær er ansat lærer Erik Halvorsen.

Flere planer om at bringe kendskab til højskolen ud til videre kredse i landet er allerede udarbejdet og tildels iværksat.

En nærmere redegørelse for disse planer og eventuelle resultater samt en redegørelse for landsforeningens virksomhed i det hele taget vil fremkomme i næste aarsskrift.

Paa sidste generalforsamling vedtoges at forhøje aarsbidraget til kr. 3,50.

ASKOVKREDSE

København: Formand: Erik Briks Jensen, Sagasvej 6², V.
(Tlf. Vester 9357 v.)

Ringsted: Formand: Konsulent Søren Buus, Ringsted.

Odense: Formand: Valgmenighedspræst S. Rørdam Clausen, Odense.

Aarhus: Fmd.: Reklamechef E. Buddig Johansen, Polarvej 9, Aarhus.

Aalborg: Kasserer: Geert Haugaard, Aalborg.

Varde: Formand: Gartner Axel Nielsen, Varde.

ASKOVGÅRDEN

Settlementet Askovgården på Nørrebro i København er et arbejde, der bl. a. tilsigter at bringe et møde i stand mellem askovelever i København og folk i settlementets nabolag (Blågårds plads-kvarteret) — hovedsageligt ved at samle dem i klubber en gang om ugen. Det ligger således helt på linie med en side af det arbejde, som Landsforeningen af Højskoleelever har sat sig for at udføre i de større byer; blot begynder vi allerede med børnene og opnår derved bl. a. at få en fast kerne af trofaste medlemmer i ungdomsklubberne. — Iøvrigt kan man læse om settlementsarbejde, dets baggrund og idé i Dansk Udsyn 19. årg., s. 328, i Højskolebladet 1943, s. 166, i Askov Højskoles årsskrift for 1943, s. XIV og i Askovgårdens beretninger — især beretningen om 1946, hvoraf enkelte eksemplarer endnu står til rådighed for interesserede.

Højskoleforstander *Johs. Nørup* er formand for Askovgårdens styrelse.

Deres medvirken kan især ske på følgende måder:

1. (Hvis De bor i København eller dens omegn): ved at De deltager på en klub en gang om ugen.
2. (Hvis De har hjem eller venner på landet): ved at De skaffer sommerferieplads til et barn fra en af vore klubber, hvis medlemmer alle er fra det indre Nørrebro og for de flestes vedkommende fra snævre lejligheder (den slags, som ligger på række langs en mørk korridor eller grupperer sig 4 eller 6 om hver etage på en trappeopgang i en baggård).
3. (Hvis De har sympati for arbejdet, men ikke har mulighed for at medvirke på anden måde): med pengebidrag.

Økonomisk er Askovgården afhængig af privat støtte, der fortrinsvis ventes ydet af askovelever. Askovgårdens ledelse ser gerne, at man tegner sig for et fast, årligt bidrag.

Alle pengebidrag bedes man venligst indbetale til postkonto nr. 88750, Settlementet Askovgården, København N., med tydelig angivelse af, hvor meget der er tænkt som fast, årligt bidrag og hvor meget som almindeligt bidrag. (Tidligere tegnede årsbidrag forventes indbetalt i løbet af februar og marts med benyttelse af tilsendte indbetalingskort.)

Nærmere oplysninger kan fås ved henvendelse til: *cand. mag. N. H. Arnfred, Askovgårdens kontor, Blågårdsgade 49, København N. Tlf.: NOra 3559 x (bedst 11½—12½).*

ASKOV HØJSKOLES REGNSKAB 1949—50

INDTÆGTER

Kassebeholdning		130,05
Sommerskolen	8250,00	
Lærerkursus	5361,00	13611,00
Vinterskolen	101838,11	
Efterbetaling	318,00	102156,11
Julikursus	2211,05	
Efteraarsmøde	1034,25	3245,30
Leje af lærerboliger	6175,00	
Leje af elevværelser	14574,00	
Leje af sengetøj	162,00	20911,00
Jordleje		300,00
Østergaards legat	50,00	
Gave til biblioteket	60,00	110,00
Statstilskud finansloven	60000,00	
Statstilskud højskoleloven	108856,62	168856,62
Diverse indtægter		144,45
		309464,53

UDGIFTER

Lønninger		150044,00
Reparationer	26354,52	
Nyanskaffelser	23361,08	49715,60
Sundhedskonto		2230,18
Undervisningsmateriale	946,50	
Bibliotek	6743,32	7689,82
Skatter og afgifter	1467,00	
Renter og afdrag	24819,83	26286,83
Omkostningskonto		72171,71
		308138,14
Kassebeholdning		1326,39
		309464,53

»ASKOV LÆRLINGE«S REGNSKAB

FRA SEPTEMBER 1949—AUGUST 1950

INDTÆGTER

Kassebeholdning	3881,56
1774 medlemmer betalt kontant	4817,90
1650 holdere af D. U.	1650,00
Indvundne renter	62,36
Salg af enkelthefter	12,50
	<hr/>
	10424,32

UDGIFTER

Bidrag til landselevforeningen	850,00
Tilskud til biblioteket	300,00
Porto til afsendelse af aarsskriftet	734,36
Understøttelse: vinterskolen	1550,00
Understøttelse: sommerskolen	200,00
Kontingent tilbagebetalt	3,15
Trykning af aarsskriftet	4140,00
Løn	200,00
	<hr/>
	7977,51
Kassebeholdning	2446,81
	<hr/>
	10424,32

Askov, 1. september 1950.

Andreas Nielsen.

Ovenstaaende regnskab er dags dato revideret og fundet i overensstemmelse med bøger og bilag.

Ladelund, d. 9. september 1950.

Johs. Dons Christensen.

Emil Konradi.

MEDDELELSER

Elevmødet med generalforsamling i elevforeningen afholdes på Askov højskole lørdag den 8. september og søndag den 9. september.

Efterårsmødet afholdes i dagene 9.—11. september.

Sommerens elevfest afholdes lørdag den 23. juni—mandag den 25. juni. Festen begynder lørdag kl. 17. — Deltagerne bedes melde sig inden 20. juni. Sengetøj medbringes.

*J*det jeg på medlæreres og egne vegne takker for de gaver, som der på de foregående blade er gjort rede for, må jeg endnu med oprigtig påskønnelse nævne 4500 kr., som af lovgivningsmagten årlig er bevilget til støtte for anden og tredje vinters elever, og som er uddelt af skolens bestyrelse.

J. T h. A r n f r e d.